

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗ:
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΦΩΤΙΟΣ ΜΕΣΣΑΡΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2010

ΑΘΗΝΑ 5010

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΦΩΤΙΟΣ ΜΕΣΣΑΡΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΝΟΛΙΚΕΣ ΜΕΝΕΤΕΣ
ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ:

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΕΠΙΘΕΤΟ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΕΡΓΟΝ
ΕΠΙΘΕΤΟ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΕΡΓΟΝ
ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΩΝ

ΚΑΤΕΛΘΟΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΗΡΙΚΩΝ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΜΕΤ
ΜΕΤ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	
Εισαγωγή	3
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ	
1. Το περιεχόμενο της συμβατικής αποτροπής	6
1.1 Ορισμός	
1.2 Το αντικείμενο της αποτροπής	6
2. Μορφές Αποτροπής	
2.1 Άμεση Αποτροπή	10
2.2 Γενική Αποτροπή	12
2.3 Προεκτεινόμενη Αποτροπή	13
2.4 Ενδοπολεμική αποτροπή	14
2.5 Αυτο-αποτροπή	15
3. Οι απαιτήσεις της αποτροπής	
3.1 Εισαγωγή	17
3.1 Επικοινωνία (μετάδοση μηνυμάτων)	18
3.2 Ικανότητα	20
3.3 Αξιοπιστία	23
3.4 Η πρακτική των απαιτήσεων της αποτροπής	25
4. Ορθολογισμός και αποτροπή	28
5. Συναφείς στρατηγικές	
5.1 Παρεμποδιστικός - προληπτικός πόλεμος	33
5.2 Πειθαναγκασμός και Αποτροπή	35
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ	
6. Η αποτροπή κατά την διαμάχη Αράβων – Ισραήλ (1967-1973)	
6.1 Εισαγωγή	40
6.2 Εκτίμηση συμφερόντων	42
6.3 Οι Αιγύπτιοι για τα συμφέροντα και την φήμη του Ισραήλ	46
6.4 Εκτιμήσεις Στρατιωτικών Ικανοτήτων	48
6.5 Συμπεράσματα	51
7. Η αποτροπή κατά τις Ελληνοτουρκικές κρίσεις	
7.1 Η κρίση του 1976	
7.1.1 Εισαγωγή	55
7.1.2 Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης	56
7.1.3 Αποτίμηση Ενεργειών	58
7.2 Η κρίση του 1987	
7.2.1 Εισαγωγή	58

7.2.2	Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης	59
7.2.3	Αποτίμηση Ενεργειών	61
7.3	Η κρίση των Ιμίων (1996)	76
7.3.1	Εισαγωγή	63
7.3.2	Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης	63
7.3.3	Αποτίμηση Ενεργειών	65
7.4	Η Εγκατάσταση των S-300 στην Κύπρο	
7.4.1	Εισαγωγή	71
7.4.2	Η κλιμάκωση της κρίσης	72
7.4.3	Αποτίμηση Ενεργειών	74
7.5	Η Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική	
7.5.1	Εισαγωγή	76
7.5.2	Αξιοπιστία της Ελληνικής Αποτροπής	77
7.5.2.1	Προβλήματα Ικανότητας	77
7.5.2.2	Προβλήματα βούλησης	78
7.6	Συμπεράσματα	80
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ		
Επίλογος		
8.1	Το μέλλον της αποτροπής	85
Βιβλιογραφία		

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αποτροπή (deterrence) είναι μια παλιά πρακτική στην διεθνή πολιτική αλλά και σε άλλους τομείς συμπεριφοράς. Αναφέρεται στην απειλή χρήσης βίας για την συμμόρφωση ενός αντιπάλου, παρά σ' αυτήν την ίδια τη χρήση βίας για τον ίδιο σκοπό.

Οι ιστορικές καταβολές της μπορεί μεν να εντοπίζονται ήδη από την αρχαιότητα, παρ' όλα αυτά, μόλις κατά την διάρκεια του 20ου αι, εμφανίστηκαν συγκεκριμένες προσπάθειες για την εφαρμογή στρατηγικών αποτροπής και την ανάπτυξη αντιστοίχων θεωριών.

Έτσι, η αποτροπή σαν όρος στις διεθνείς σχέσεις έγινε γνωστός κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ως πυρηνική αποτροπή μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων. Μετά το τέλος του, η αποτροπή αμφισβητήθηκε ως το κυρίαρχο θεωρητικό και πολιτικό πλαίσιο και διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι με την απουσία μιας μεγάλης αντίπαλης δύναμης, η στρατηγική αυτή έχει χάσει μεγάλο μέρος από την αξία της.

Η θεωρία της αποτροπής αναμένεται να εξυπηρετήσει τρεις σκοπούς. Ο πρώτος, είναι να περιγράψει τι λαμβάνει χώρα στις καταστάσεις αποτροπής. Ο δεύτερος, είναι να εξηγήσει πως λειτουργεί η αποτροπή, ορίζοντας λεπτομερώς τι επηρεάζει την έκβαση των καταστάσεων αποτροπής. Ο τρίτος, είναι να καθορίσει τις καλές συμπεριφορές για τις κυβερνήσεις ή τους λαμβάνοντες τις αποφάσεις στις καταστάσεις αποτροπής, μεγιστοποιώντας την ικανότητά τους για εξασφάλιση των αποτελεσμάτων που επιθυμούν.¹

Είτε εκληφθεί ως θεωρία, τακτική, στρατηγική εθνικής ασφαλείας, είτε ως ευρύτερη προσέγγιση αμυντικής πολιτικής και «ένα σημαντικό συστατικό ασφαλείας για το διεθνές σύστημα»², η αποτροπή διέπεται εν γένει από ορισμένες κοινές παραδοχές, που αν και λογικές, μπορεί να συμβαίνουν σπάνια ή ατελώς στην διεθνή πολιτική.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει την καταλληλότητα και αποτελεσματικότητα της στρατηγικής της συμβατικής αποτροπής (στο εξής «αποτροπή») ως στρατηγικής εθνικής ασφαλείας

¹ Morgan Patrick M., *Deterrence – A conceptual analysis*, California, Sage Publications, 1983, σελ 42.

² Ibid., σελ 4.

συμβατικών δυνάμεων.³ Χρησιμοποιώντας την θεωρία της αποτροπής, μελετήθηκαν οι περιπτώσεις εφαρμογής της κατά την αραβοϊσραηλινή διαμάχη της περιόδου 1967-1973 και τις ελληνοτουρκικές κρίσεις μετά το 1974, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η αποτροπή δεν αποτελεί πανάκεια, για την επίλυση διμερών διαφορών, αλλά μια στρατηγική κατάλληλη και αποτελεσματική κατά περιπτώσεις.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος της εργασίας αυτής αναφέρεται στην θεωρία της συμβατικής αποτροπής, ήτοι στο περιεχόμενο, τις μορφές και τις απαιτήσεις της, καθώς και στην λήψη αποφάσεων, οι οποίες επηρεάζουν την έκβαση μιας καταστάσεως αποτροπής. Αξίζει να σημειωθεί ότι, η πολυπλοκότητα της θεωρίας της, δεν εξαντλείται στην παρούσα εργασία.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται, σε περιπτωσιολογικές μελέτες, η δυναμική των σχέσεων αποτροπής μεταξύ αντιπάλων, με σκοπό να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο λειτούργησε η εφαρμογή ή μη, των «θεωρημάτων» της αποτροπής, οδηγώντας στην επιτυχία ή στην αποτυχία της. Επιλέχθηκε η περίοδος της διαμάχης Αράβων – Ισραήλ 1967-1973, κατά την διάρκεια της οποίας, μετά από ένα καταστρεπτικό πόλεμο (1967), ο ηττημένος (Αίγυπτος) προκάλεσε πέντε φορές την αποτροπή, η οποία τρεις φορές επικράτησε, ενώ τις άλλες δυο κατέρρευσε. Η δεύτερη περιπτωσιολογική μελέτη αφορά στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Οι κρίσεις που ακολούθησαν μετά την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974 αποτελούν αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, για την ανάδειξη του προβλήματος της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής.

Το τρίτο μέρος καταλήγει με την διατύπωση ορισμένων συμπερασμάτων και διαπιστώσεων που εξήχθησαν κατόπιν της εξέτασης του θεωρητικού πλαισίου σε συνδυασμό με τις περιπτωσιολογικές μελέτες της αποτροπής.

³ Η εργασία αυτή επικεντρώνεται μόνο στη συμβατική διάσταση της αποτροπής. Η πυρηνική αποτροπή λόγω της καταστρεπτικότητας των πυρηνικών όπλων, απαιτεί αυστηρότερους υπολογισμούς. Μετά τον ψυχρό πόλεμο έχει περιορισμένη εφαρμογή και εκφεύγει από τον σκοπό της παρούσης εργασίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ

1. Το περιεχόμενο της συμβατικής αποτροπής

1.1 Ορισμός

Αποτροπή, είναι ο επηρεασμός της συμπεριφοράς του αντιπάλου κατόπιν απειλής προκλήσεως ζημιάς. Η συμπεριφορά του αποτρέποντος κατά την αποτροπή, είναι αυτή της επίθεσης, γι' αυτό στην αποτροπή εμπλέκεται η απειλή χρήσης βίας σαν ένας τρόπος απάντησης για την περίπτωση που ο αντίπαλος καταφύγει στη βία πρώτος.⁴ Μια πιο συγκεκριμένη τοποθέτηση ορίζει την αποτροπή ως την «απειλή στρατιωτικής ανταπόδοσης για την παρεμπόδιση μιας επίθεσης».⁵ Σύμφωνα με τον Th. Schelling, η στρατιωτική στρατηγική είναι εξισωμένη, αν δεν έχει υπερισχύσει, της τέχνης του εξαναγκασμού, του εκφοβισμού και της αποτροπής. Η στρατιωτική στρατηγική, είτε μας αρέσει είτε όχι, έχει γίνει «η διπλωματία της βίας».⁶ Ο L. Freedman θεωρεί την αποτροπή ως εξαναγκαστική στρατηγική, ορίζοντας τον εξαναγκασμό ως την πιθανή ή υφιστάμενη εφαρμογή της ισχύος, για την επιρροή των ενεργειών ενός αυτόβουλου δρώντα.⁷ Σύμφωνα με έναν άλλον ορισμό, αποτροπή είναι η διατήρηση του status quo με απειλή χρήσης βίας.⁸ Ανεξάρτητα από την διατύπωση του κάθε ορισμού, κοινός τόπος όλων είναι το στοιχείο της απειλής χρήσης βίας, το οποίο και ενεργοποιεί την αποτροπή.

1.2 Το αντικείμενο της αποτροπής

Πιο αναλυτικά, ένας δρών αποτρέπει έναν άλλον πείθοντάς τον ότι η αναμενόμενη αξία μιας συγκεκριμένης ενέργειας υποσκελίζεται από την τιμωρία που θα του επιβληθεί.⁹ Ο Α δηλαδή φοβάται ότι ο Β προτίθεται να ενεργήσει κατά των συμφερόντων του και λαμβάνει μέτρα να πείσει τον Β ότι

⁴ Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A conceptual analysis*, California, Sage Publications, 1983, σελ 11.

⁵ Ibid., σελ 29.

⁶ Βλ. Schelling Thomas, *Arms and Influence*, USA, Yale University, 2008, σελ 34.

⁷ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, Cambridge, Polity Press, 2009, σελ 26.

⁸ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Έκδοση Β', Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 21.

⁹ Βλ. Jervis Robert, "Deterrence and Perception", *International Security*, Vol 7, No 3, Winter 1982-1983, σελ 4.

αυτό δεν θα είναι ούτε συνετό ούτε ευπρόσδεκτο. Αυτό είναι η στρατηγική αποτροπή.¹⁰ Αυτό μπορεί να εκληφθεί ως την στρατηγική επιλογή που είναι διαθέσιμη στον Α, η οποία παίρνει την μορφή μιας σαφούς υποχρέωσης να ασκήσει πειθαρχικά μέτρα κατά του Β, αν ο Β ενεργήσει κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο κατά των επιθυμιών του Α. Η έννοια της πειθαρχίας είναι διπλή περιλαμβάνοντας και περιορισμό της ελευθερίας των κινήσεων αλλά και τιμωρία. Ο Β θα πρέπει να πειστεί ότι οποιεσδήποτε επιθετικές ενέργειες δεν θα επιτύχουν είτε λόγω της πιθανής αντιστάσεως του Α είτε, ακόμα κι αν επιτύχουν, εξ αιτίας των αντιποίνων από τον Α τα οποία θα προκαλέσουν σοβαρή ζημιά στον Β και θα ανατρέψουν τα αναμενόμενα οφέλη.

Το μεγαλύτερο μέρος των συζητήσεων περί αποτροπής αφορά απειλές αντεκδίκησης. Αν η υπόθεση ενός λογικά προσδιορισθέντος συμφέροντος ήταν αξιόπιστη, δεν θα δημιουργείτο κανένα πρόβλημα. Αυτό όμως είναι δύσκολο, ακριβώς επειδή διαφορετικοί δρώντες έχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το τι συνιστά λογική συμπεριφορά. Για να λειτουργήσει η αποτροπή ο Α πρέπει να πείσει τον Β να ενεργήσει για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων και των δυο αλλά σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις της λογικής του Β.¹¹ Ακόμα και στην περίπτωση που και οι δυο αποδέχονται το ίδιο πλαίσιο λογικής, η πειθώ μπορεί να αποτύχει επειδή ο Β μπορεί να δώσει λανθασμένη εξήγηση για τα μηνύματα που στέλνει ο Α, ή αν τα αντιλαμβάνεται σωστά, μπορεί να θεωρεί αδιανόητο, ότι ο Α θα υλοποιήσει τις απειλές του. Ακόμα κι αν ο Β πεισθεί γι' αυτό, μπορεί ακόμα να πιστεύει ότι το κόστος για τον Α, θα υπερβεί το αναμενόμενο όφελος.¹²

Η αποτροπή λέγεται ότι πέτυχε, όταν ο αποτρεπόμενος αναγνωρίζει ότι έχει επιλέξει να μην ενεργήσει εξ αιτίας της απειλής αυξημένου κόστους από τον αποτρέποντα,¹³ ή ακόμα και όταν ένας υποτιθέμενος εχθρός, φοβούμενος την επιβολή υπερβολικών για τον ίδιο κυρώσεων ή άρνηση της νίκης, αποφασίζει να παραιτηθεί από μια σχεδιασμένη επίθεση.¹⁴ Αντιθέτως, η αποτροπή αποτυγχάνει όταν ο αποτρεπόμενος αναλαμβάνει ενέργεια ακόμα

¹⁰ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ 27.

¹¹ Ibid., σελ. 28.

¹² Ibid., σελ 28.

¹³ Βλ. Arreguin-Toft I, "Unconventional Deterrence-How the Weak Deter the Strong", στο Paul T., Morgan P., Writz J.,(επιμ), *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, Chicago, Chicago University Press, 2009, σελ 208.

¹⁴ Βλ. Paul T. V. "Complex Deterrence" στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 2.

και μετά την μετάδοση μιας αξιόπιστης απειλής του αποτρέποντος, ότι το κόστος της συγκεκριμένης ενέργειας θα είναι υψηλότερο από τα αναμενόμενα οφέλη.¹⁵ Ακόμη μπορεί να αποτύχει επειδή ο στόχος δεν αντιλαμβάνεται την κατάσταση ή έχει τάση προς λανθασμένες ερμηνείες.¹⁶

Επειδή η αποτροπή έχει πρακτική εφαρμογή σε διάφορους τομείς συμπεριφοράς, προέκυψε η ανάγκη να οριοθετηθεί το εύρος της, προκειμένου να υπάρχει ένα σαφές πλαίσιο αναφοράς, κατά την εφαρμογή της στη διεθνή πολιτική. Το πλαίσιο αυτό έχει τεθεί με τα συμπεράσματα που έχουν εξαχθεί από διάφορους μελετητές, κατόπιν αναλύσεως των διαφόρων ορισμών της αποτροπής. Έτσι, μπορούμε να πούμε, ότι η αποτροπή σχετίζεται με μία αντιπαράθεση/διαμάχη μεταξύ δύο αντιπάλων και η μεταξύ τους διαμάχη σοβαρή. Ο όρος αποτροπή, χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο σε σοβαρές συγκρούσεις μεταξύ εθνικών κυβερνήσεων. Η έννοια της αποτροπής είναι πάντοτε συνδεδεμένη με την απειλή χρήσης βίας, προκειμένου να εμποδιστεί ο αντίπαλος να επιτεθεί και είναι τελείως διαφορετική από την ίδια την χρήση της βίας προκειμένου να αποτραπεί η επίθεση, καθότι αυτό συνιστά προληπτικό (pre-emptive) πλήγμα και όχι αποτροπή. Επιπλέον δεν θα πρέπει να συγχέουμε την αποτροπή (απειλή χρήσης βίας για διατήρηση του status quo) με τον πειθαναγκασμό (απειλή χρήσης βίας για αλλαγή του status quo ή επαναφορά στο status quo ante). Με την προϋπόθεση ότι στην αποτροπή εμπλέκεται ένα κράτος, το οποίο απειλεί να επηρεάσει την συμπεριφορά ενός άλλου κράτους, συμπεραίνεται ότι τουλάχιστον σε μερικές περιπτώσεις, ένα κράτος επηρεάζεται πολύ περισσότερο από τον εξωτερικό του κόσμο παρά από εσωτερικούς παράγοντες. Τέλος, κατά την αποτροπή εφαρμόζεται σαφώς η άμυνα.¹⁷

Οι διάφορες παραλλαγές της αποτροπής, πέραν των κοινών τους παραδοχών που αναφέρονται στην λειτουργία της αποτροπής μεταξύ κρατών¹⁸ και σε μια σοβαρή μεταξύ τους διαμάχη και ανταγωνισμό,¹⁹ έχουν

¹⁵ Βλ. Arreguin-Toft Ivan, "Unconventional Deterrence-How the Weak Deter the Strong", στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 208.

¹⁶ Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ 26-27.

¹⁷ Ibid., σελ 19-21.

¹⁸ Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, οι κύριοι δρώντες και επομένως οι κεντρικές μονάδες ανάλυσης, είναι τα κράτη, τα οποία εκλαμβάνονται ως ορθολογικές νόμιμες οντότητες με εξαναγκαστική ισχύ, που μπορούν να αρχίσουν πολέμους και να συμφωνήσουν συνθήκες ειρήνης. Βλ. Paul T. V. "Complex Deterrence", στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 6.

ως κοινό τόπο και τον ορθολογισμό αλλά και την χρησιμοποίηση των διατιθεμένων όπλων, συμβατικών ή μή.²⁰

Τα κράτη ως ορθολογικοί δρώντες, οι οποίοι κάνουν υπολογισμούς κόστους – οφέλους για την πιθανότητα και τον χρόνο ενάρξεως μιας συγκρούσεως. Λογικά αν το κόστος είναι υψηλότερο από το όφελος που θα προκύψει από κάποια πρωτοβουλία, τα κράτη θα αποτραπούν από την ανάληψη επιθετικών ενεργειών κατά των αντιπάλων τους. Επ' αυτού όμως έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι στην περίπτωση που ένας δρών, παρά τους αρνητικούς υπολογισμούς κόστους – οφέλους, αποφασίσει να επιτεθεί, αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί ορθολογικός και ως εκ τούτου, η περίπτωση αυτή είναι εκτός του πλαισίου της αποτροπής.²¹ Στους υπολογισμούς όμως κόστους – οφέλους των κρατών, υπεισέρχονται πολλοί παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζονται από τις εκάστοτε επικρατούσες ιδιαίτερες συνθήκες σε μια κατάσταση αποτροπής. Κατά την εξέλιξη μιας τέτοιας κατάστασης, οι εμπλεκόμενοι μόνον εκτιμήσεις μπορούν να κάνουν για τον αντίπαλό τους, πράγμα που υπόκειται σε παρερμηνείες, στρεβλώσεις, εσφαλμένες αντιλήψεις και υποεκτιμήσεις, υπερεκτιμήσεις, ή ακόμη σε αγνόηση σημαντικών παραμέτρων.

Πλέον αυτού, τα κράτη στους υπολογισμούς τους χρησιμοποιούν διαφορετικά τα διατιθέμενα όπλα, συμβατικά, χημικά/βιολογικά και πυρηνικά.²²

¹⁹ Τα κράτη που βρίσκονται σε σχέσεις αποτροπής, θεωρούν τον πόλεμο σαν μια μόνιμη πιθανότητα. Οι ηγέτες τους πιστεύουν ότι οι αντίπαλοι δεν θα δίσταζαν να επιτεθούν αν προέκυπτε μια ευκαιρία με πιθανότητες επιτυχίας. Μια άλλη παραδοχή είναι ότι κάθε κατηγορία όπλων, συμβατικά, χημικά/βιολογικά και πυρηνικά, τοποθετείται σε διαφορετικό επίπεδο στους υπολογισμούς αποτροπής των κρατών. *Ibid.*, σελ. 7.

²⁰ *Ibid.*, σελ. 5-8.

²¹ Βλ. Stein, J. G. "Rational Deterrence against Irrational Adversaries?" στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 60.

²² Εδώ υπεισέρχονται οι σχέσεις μεταξύ συμβατικών, πυρηνικών κρατών και αυτών που κατέχουν χημικά/βιολογικά όπλα. Βλ. Paul T. V. "Complex Deterrence" στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 7.

2. Μορφές αποτροπής

2.1 Εισαγωγή

Στον διεθνή χώρο η απουσία υπερκείμενης των κρατών αρχής καθιστά συνεχή τον κίνδυνο του πολέμου, δηλαδή, ο πόλεμος υφίσταται, επειδή δεν υπάρχει διεθνής κυβέρνηση για να τον εμποδίσει. Κατά συνέπεια, οι διεθνείς σχέσεις είναι κατά βάση συγκρουσιακές. Έτσι, έχει γίνει μια ιδιαίτερα χρήσιμη διάκριση μεταξύ δύο καταστάσεων αποτροπής και πιο συγκεκριμένα μεταξύ της άμεσης (ή καθαρής) αποτροπής και της γενικής αποτροπής.²³ Πλέον αυτών όμως, υπάρχουν και άλλες μορφές αποτροπής,²⁴ από τις οποίες,²⁵ μια πιο αναλυτική αναφορά θα γίνει στις μορφές της «προεκτεινόμενης» και «ενδοπολεμικής» αποτροπής καθώς και της «αυτο-αποτροπής».

2.2 Άμεση Αποτροπή

Η άμεση αποτροπή αναφέρεται στη σχέση μεταξύ δύο αντίπαλων κρατών κατά την οποία τουλάχιστον η μία πλευρά εξετάζει σοβαρά το ενδεχόμενο να διενεργήσει ένοπλη επίθεση, ενώ η άλλη πλευρά εξαπολύει

²³ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 25.

²⁴ Με την «αποτροπή μέσω παρουσίας», επιδιώκεται με τη διατήρηση συμβολικών δυνάμεων στο σημείο που θέλουμε να υπερασπιστούμε για να δηλώσουμε στον αντίπαλο τη θέλησή μας για πραγματοποίηση των αποτρεπτικών απειλών μας, ενώ «αποτροπή μέσω άμυνας», είναι αυτή που επιδιώκεται μέσω διατήρησης ισχυρών και αξιόπιστων αμυντικών δυνατοτήτων. Παραπλήσια μορφή αποτροπής είναι η «αποτροπή μέσω άρνησης της επιτυχίας» του αντιπάλου, κατά την οποία η άμυνα αποσκοπεί στο να εμποδίσει τη ζημιά που προξενεί ο αντίπαλος, ενώ η άρνηση αποσκοπεί στο να εμποδίσει τον αντίπαλο να αποκομίσει οφέλη. Με την αποτροπή «μέσω αντιποιόνων», επιδιώκεται μέσω επαπειλούμενης αντίδρασης σε διαφορετικό χώρο και ενδεχομένως σε διαφορετικό χρόνο ή με διαφορετικό τρόπο από τους αντίστοιχους της εχθρικής προσβολής που θέλουμε να αποτρέψουμε. Επιπρόσθετα, διακρίνεται και η εθνική αποτροπή, η οποία επιτυγχάνεται αποκλειστικά με εθνικά μέσα και η διεθνής αποτροπή η οποία επιτυγχάνεται μέσω τρίτων. Ibid., σελ. 23-25.

²⁵ Ακόμη, η μονομερής και η αμοιβαία αποτροπή, έχουν σχέση με την δυνατότητα των κρατών να προκαλέσουν ζημιά σε κάποιο άλλο. Έτσι, η μονομερής αποτροπή, είναι η γενική κατάσταση κατά την οποία, μόνο η μία πλευρά διαθέτει την απαραίτητη υλική ικανότητα να αποτρέψει (συνήθως σχέση πυρηνικής και μη πυρηνικής δύναμης). Κατά την μονομερή αποτροπή το αδύναμο κράτος που βρίσκεται σε δυσμενή κατάσταση, αν έχει τους απαιτούμενους πόρους, θα επιδιώξει να μετατρέψει την κατάσταση αυτή σε μια σχέση αμοιβαίας αποτροπής. Αν προκύψει μία κρίση μεταξύ των δύο, τότε η κατάσταση άμεσης αποτροπής θα σημαίνει ότι και για τις δυο πλευρές θα ισχύουν οι συνθήκες εφαρμογής της αποτροπής. Ο τρόπος λειτουργίας της αμοιβαίας αποτροπής είναι απλώς μία προέκταση του τρόπου λειτουργίας της μονομερούς αποτροπής. Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 85-91.

μια απειλή αντίδρασης, προκειμένου να αποτρέψει την εν λόγω ένοπλη επίθεση.²⁶ Είναι μάλλον ασυνήθιστη, υπό την έννοια ότι εμφανίζεται σύντομα, κυρίως σε σχέση με την γενική αποτροπή, καθώς η κατάσταση αυτή έχει σχέση με μια οξεία και σοβαρή κρίση κατά την οποία ο πόλεμος επίκειται.²⁷

Κατά την εφαρμογή της αποτροπής, ο αντίπαλος πρέπει να πεισθεί για την ικανότητα και την πρόθεση του αποτρέποντος να αντιδράσει. Το αντικείμενο αυτής της πειθούς είναι να εμποδιστεί ο αντίπαλος να λάβει την απόφαση για χρησιμοποίηση των ενόπλων δυνάμεών του. Έτσι, μια άμεση αποτροπή μπορεί να υπάρξει υπό τις ακόλουθες συνθήκες:²⁸

- Σε μία σχέση μεταξύ δύο εχθρικών κρατών οι αξιωματούχοι τουλάχιστον ενός εξ αυτών εξετάζουν σοβαρά το ενδεχόμενο να επιτεθούν στο άλλο ή να επιτεθούν σε κάποια περιοχή του κόσμου που το άλλο κράτος θεωρεί σημαντική.²⁹

- Οι αξιωματούχοι που κατέχουν θέσεις κλειδιά στο κράτος-στόχο της επικείμενης επίθεσης, πρέπει να συνειδητοποιούν πλήρως την πρόθεση του αντιπάλου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οφείλουν να γνωρίζουν επακριβώς τον χώρο, το χρόνο και το εύρος της επίθεσης.

- Το κράτος-στόχος, έχοντας πλήρη επίγνωση της επικείμενης επίθεσης, πρέπει να απειλήσει ότι θα χρησιμοποιήσει βία ως αντίποινα σε μια προσπάθεια να αποτρέψει την επίθεση. Βέβαια, το αποτρέπον κράτος, αν θέλει η επιχειρούμενη αποτροπή να έχει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας, πρέπει να προχωρήσει στις κατάλληλες στρατιωτικές προετοιμασίες (επιστράτευση και κινητοποίηση δυνάμεων).

- Οι ηγέτες του κράτους που σχεδιάζει την επίθεση πρέπει να αποφασίσουν να εγκαταλείψουν τα εν λόγω σχέδια, πρωτίστως εξαιτίας της απειλής ανταπόδοσης από την πλευρά του αντιπάλου. Πιο συγκεκριμένα, αποτρέπονται ακριβώς επειδή προβαίνουν σε υπολογισμούς κόστους – οφέλους, οι οποίοι έχουν πλέον αλλοιωθεί εξαιτίας της απειλής που

²⁶ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 26.

²⁷ Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 30-31.

²⁸ Ibid., σελ. 34-38.

²⁹ «Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι, η ύπαρξη σχεδίων επίθεσης σε ένα κράτος δεν σχετίζεται με την απόφασή του για επίθεση, διαφορετικά θα υπήρχε σύγχυση των δυνατοτήτων για επίθεση με τις αντίστοιχες προθέσεις. Συνεπώς, η ύπαρξη σχεδίων επίθεσης εντάσσεται στη γενική και όχι στην άμεση αποτροπή». Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 26.

εκτόξευσε το αντίπαλο κράτος και συνειδητοποιούν ότι αν προχωρήσουν θα υποστούν μεγαλύτερο κόστος από αυτό που μπορούν να αποδεχτούν.

Για να συμπεράνει κανείς ότι επιχειρείται άμεση αποτροπή πρέπει να πληρούνται τουλάχιστον οι τρεις πρώτες από τις τέσσερις προϋποθέσεις. Αν πληρείται και η τέταρτη, σημαίνει ότι η αποτροπή πέτυχε. Εντούτοις, είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις, ενώ ακόμη πιο σπάνιες είναι οι περιπτώσεις που οι εμπλεκόμενοι γνωρίζουν με βεβαιότητα ότι πληρούνται. Αυτό συμβαίνει για μια σειρά από λόγους που έχουν ως κοινό παρανομαστή την ελλιπή πληροφόρηση, την αβεβαιότητα για τις προθέσεις του αντιπάλου σε ένα άναρχο και εχθρικό διεθνές περιβάλλον.³⁰

2.3 Γενική Αποτροπή

Η γενική αποτροπή αναφέρεται σε αντίπαλα κράτη που διατηρούν ένοπλες δυνάμεις, προκειμένου να ρυθμίσουν τη μεταξύ τους σχέση, παρότι κανένα από τα εν λόγω κράτη δεν εξετάζει άμεσα το ενδεχόμενο να διενεργήσει ένοπλη επίθεση.³¹ Είναι μια ευρύτερη σχέση διαμάχης και η εχθρότητα ενισχύεται από την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων και από τις δύο πλευρές.³² Τα κράτη που βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση, λειτουργούν σε ένα περιβάλλον ανασφάλειας, καχυποψίας και εχθρότητας. Έτσι η γενική αποτροπή δεν μπορεί να περιγραφεί με όρους μιας μεγάλης κρίσης ή αντιπαράθεσης. Οι συνθήκες υπό τις οποίες λειτουργεί είναι οι παρακάτω.³³

- Οι σχέσεις μεταξύ των αντιπάλων κρατών είναι τέτοιες που οι ηγέτες τουλάχιστον του ενός, θα εξέταζαν το ενδεχόμενο να προσφύγουν στη βία, αν προέκυπτε κατάλληλη ευκαιρία, προκειμένου να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα.

- Η άλλη πλευρά, ακριβώς επειδή πιστεύει ότι ο αντίπαλος θα ήταν πρόθυμος να προσφύγει στη βία, διατηρεί ένοπλες δυνάμεις και προβαίνει σε

³⁰ Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 38.

³¹ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 26.

³² Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 30-31.

³³ *Ibid.*, σελ. 42-44.

προειδοποιήσεις, ότι θα αντιδράσει ανάλογα, σε προσπάθειες χρήσης βίας ενάντια στα συμφέροντά του. Στην περίπτωση αυτή, η ανησυχία δεν εστιάζεται τόσο σ' ένα συγκεκριμένο είδος επίθεσης από έναν αντίπαλο, αλλά στην μεγαλύτερη πιθανότητα αυτής της ίδιας της επίθεσης.

- Οι διαμορφωτές αποφάσεων του αποτρεπόμενου κράτους δεν απομακρύνονται από την αρχική τους επιθυμία να προσφύγουν στη βία, επειδή αναμένουν ότι μια τέτοια απόφαση θα έχει ως αποτέλεσμα μία αντίστοιχη προσφυγή σε κάποιου είδους βία από τον αντίπαλο. Η πιθανή επιθετικότητα από την μια πλευρά εξισορροπείται από την καχυποψία και την δυνατότητα και την θέληση της χρησιμοποιήσεως βίας από την άλλη.

Η διαφορά με την άμεση αποτροπή είναι ότι στην περίπτωση αυτή, η επίθεση δεν αποτελεί μια σοβαρή, βραχυπρόθεσμη πιθανότητα, χωρίς όμως αυτό να αποκλείει την ύπαρξη ανταγωνισμού, εχθρότητας ή κούρσας εξοπλισμών. Επίσης στην γενική αποτροπή υπάρχει ο φόβος κάποιας αόριστης προσφυγής στη βία και όχι μιας επίθεσης.

Η μετάβαση των σχέσεων δύο κρατών από την γενική στην άμεση αποτροπή θα σήμαινε ουσιαστικά ότι η μία μορφή αποτροπής έχει ήδη καταρρεύσει. Οι κυβερνήσεις αναζητούν τρόπους να αποφύγουν εκτεταμένες και σοβαρές κρίσεις.

2.3 Προεκτεινόμενη Αποτροπή

Αυτή η μορφή της αποτροπής, αποτελεί την άλλη όψη της διεθνούς αποτροπής και συνίσταται στην αποτροπή εχθρικών προσβολών εναντίον τρίτων (π.χ. η ελληνική αποτροπή τουρκικής επίθεσης εναντίον της ελεύθερης Κύπρου).³⁴ Το κύριο πρόβλημα με την προεκτεινόμενη αποτροπή είναι ότι, ο αποτρέπων, για να προστατεύσει άλλους από επίθεση, μπορεί να διακινδυνεύσει να πληρώσει κόστος, το οποίο υπερβαίνει την αξία του προστατευομένου. Επειδή αυτή η μορφή αποτροπής αποσκοπεί στο να αποτρέψει ενέργειες πέραν των συνόρων του αποτρέποντος, έχει εγγενές πρόβλημα αξιοπιστίας. Αν υπάρχει έστω και μικρή αμφιβολία για την πρόθεση του αμυνομένου να πληρώσει το κόστος τιμωρίας για μια επίθεση

³⁴ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 24.

εναντίον του, υπάρχει μάλλον πολύ μεγαλύτερη αμφιβολία ότι θα πληρώσει το αντίστοιχο κόστος για να τιμωρήσει τον επιτιθέμενο, για επίθεση στο προστατευόμενο του κράτος³⁵.

Η απόφαση του αποτρέποντος για ανυποχώρητη στάση και χρησιμοποίηση βίας, αν απαιτηθεί, για υπεράσπιση του προστατευόμενου του, βασίζεται σε μια πολύ προσεκτική εξέταση, των πιθανοτήτων για επιτυχημένη υπεράσπιση του προστατευομένου, στην περίπτωση που δεχτεί επίθεση, και του κόστους της νίκης επί του επιτιθεμένου. Επιπλέον, η εκτίμηση των συνεπειών που θα υποστεί, αν επιτρέψει μια ήττα του προστατευόμενου του ή αν συνθηκολογήσει με τις απαιτήσεις του επιτιθεμένου, θα παίξει σημαντικό ρόλο για την στάση του. Ο αμυνόμενος, από τις διαθέσιμες επιλογές του θα υιοθετήσει αυτή που έχει το πιο αποδεκτό επίπεδο επικινδυνότητας και πιθανού κόστους. Η αξιολόγηση κάθε επιλογής από τον αμυνόμενο, θα γίνει βάσει της σχετικής ισορροπίας της στρατιωτικής ισχύος αμυνομένου-επιτιθεμένου, των διακυβευόμενων εθνικών του συμφερόντων κατά την υπεράσπιση του προστατευόμενου, την διαπραγματευτική συμπεριφορά του αμυνομένου κατά την κρίση και την έκβαση παλαιότερων κρίσεων μεταξύ τους.³⁶

Η προεκτεινόμενη αποτροπή απαιτεί μάλλον την εφαρμογή της άρνησης της επιτυχίας του αντιπάλου, παρά την απειλή τιμωρίας, η οποία μπορεί να έχει το κόστος ενός πολέμου φθοράς και την απώλεια ελέγχου στην στρατηγική περίμετρο κάποιου. Ακριβέστερα, φαίνεται να απαιτεί μια πραγματική δυνατότητα για άμυνα, παρά μόνο για αντίποινα.³⁷

2.4 Ενδοπολεμική αποτροπή

Σε ότι αφορά στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας, υπάρχει μια ακόμη διάσταση.³⁸ Εάν ο διεκδικών περάσει το φράγμα των απειλών (ή ορισμένων από αυτές) και προβεί σε ενέργειες, τότε όχι μόνο η γενική αλλά και η άμεση

³⁵ Βλ. Crawford T. W., in "Complex Deterrence-Strategy in the Global Age", σελ. 280-283.

³⁶ Βλ. Paul Huth and Bruce Russett, "Deterrence-Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly*, Vol 32:1, Blackwell 1988, σελ. 33.

³⁷ Ibid., σελ. 42.

³⁸ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992, σελ. 70.

αποτροπή θα έχει καταρρεύσει. Κατόπιν αυτού, εισερχόμαστε στο στάδιο της «ενδο-πολεμικής αποτροπής», η οποία εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια ενός πολέμου και συνίσταται στο ότι ο αντίπαλος αποτρέπεται να προβεί σε κλιμάκωση.³⁹ Σ' αυτή την τελευταία περίπτωση, εάν αποσκοπείται αποκατάσταση γενικής ή και άμεσης αποτροπής, οι εναλλακτικές επιλογές είναι δυο:

- Η ελεγχόμενη ανταπόδοση με σκοπό να αποφευχθεί η κλιμάκωση. Εάν αυτό δεν επιτευχθεί, θα υπάρξει υποχώρηση στον πολιτικό στίβο, ή θα οδηγηθούμε σε γενικευμένη σύρραξη. Και στις δυο περιπτώσεις, ο σκοπός είναι να αποκατασταθεί κατάσταση γενικής ή άμεσης αποτροπής με όσο το δυνατόν λιγότερες ζημιές.

- Η αποδοχή των τελεσμένων και προσπάθεια μείωσης των ζημιών με διπλωματικά μέσα, όπως ο διάλογος, η προσπάθεια κινητοποίησης της διεθνούς κοινής γνώμης, η προσφυγή σε διεθνή βήματα, η προώθηση της εικόνας του διαλλακτικού, η επίκληση της λογικής του αντιπάλου, η προβολή ειρηνιστικών επιχειρημάτων κ.λπ. Αυτή η προσέγγιση λέγεται τακτική κατευνασμού ή εξευμενισμού.⁴⁰

2.5 Αυτο-αποτροπή

Πλέον των μορφών αποτροπής που προαναφέρθηκαν, υπάρχει και η «αυτο-αποτροπή» (internalized/self-deterrence) κατά την οποία, ένας πιθανός επιτιθέμενος μπορεί να αποτραπεί επιτυχώς, από μια ορθή αποτίμηση της πιθανής αντίδρασης του δυνητικού θύματος, χωρίς το θύμα να απαιτείται να κάνει πολλά. Ο όρος αυτός, έχει χρησιμοποιηθεί μερικές φορές, για να υποδηλώσει την απροθυμία ανάληψης των απαραίτητων

³⁹ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, σελ. 25.

⁴⁰ Η στρατηγική αυτή περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πρακτικών που αποσκοπούν στη μείωση των διεθνών συγκρούσεων μέσω μονομερών ή αμοιβαίων παραχωρήσεων και προσαρμογών. Το πλεονέκτημα σε περίπτωση επιτυχίας, έγκειται στα οφέλη από τη μείωση του συγκρουσιακού στοιχείου στις εξωτερικές σχέσεις ενός κράτους. Το μειονέκτημα είναι ότι μπορεί να εκληφθεί από τον αντίπαλο ως ένδειξη αδυναμίας και να τον ωθήσει να ωξήσει τις απαιτήσεις του και την επιθετικότητά του. Βλ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος} – 11^{ος} αι.*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001, σελ. 28.

πρωτοβουλιών, ως αποτέλεσμα ενός αυτοπροκαλούμενου φόβου για τις συνέπειες.⁴¹

Αυτή είναι η λιγότερο δραματική όψη του ιδίου νομίσματος. Μερικές χώρες μπορεί να αποτρέπουν άλλες χωρίς να το θέλουν ή ακόμη χωρίς να το γνωρίζουν. Αυτό συμβαίνει επειδή οι δρώντες αντιλαμβάνονται πράγματα που δεν υπάρχουν και μπορεί να αποτραπούν από επινοήσεις της φαντασίας τους (παράδειγμα η αντίληψη των Βρετανών την δεκαετία του 1930 για την καταστροφή που θα μπορούσαν να επιφέρουν οι Γερμανοί στο Λονδίνο).⁴²

⁴¹ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ. 30.

⁴² Βλ. Jervis Robert, «Deterrence and Perception», *International Security*, Vol 7, No 3, Winter 1982-1983, σελ. 14.

3. Οι απαιτήσεις της αποτροπής

3.1 Εισαγωγή

Η περιπλοκότητα και η δυσκολία επιτυχούς εφαρμογής μιας αποτρεπτικής στρατηγικής, αντιτίθεται στην απλότητά της. Για την αποφυγή μιας παταγώδους αποτυχίας της αποτροπής, αυτή πρέπει να ικανοποιεί απόλυτα τις προϋποθέσεις της επικοινωνίας (μετάδοσης των μηνυμάτων), της ικανότητας και της αξιοπιστίας.⁴³ Σύμφωνα, δηλαδή, με την κλασσική θεωρία της συμβατικής (και πυρηνικής) αποτροπής, η επιτυχία μιας τέτοιας καταστάσεως πρέπει να στηρίζεται, τόσο στην ικανότητα του αποτρέποντος να μεταδώσει την απειλή στον αντίπαλό του, όσο και στην διάθεση επαρκούς ικανότητας για εκτέλεση της απειλής του, αλλά και στην αξιοπιστία της συμπεριφοράς του. Αυτά τα στοιχεία πρέπει να λειτουργούν σε όλες τις περιπτώσεις αποτροπής, ακόμη και όταν αποπειράται η εφαρμογή της αποτροπής με άρνηση της επιτυχίας του αντιπάλου ή με επιβολή συνεπειών.⁴⁴

Όμως, ερευνητές⁴⁵ στηριζόμενοι σε περιπτωσιολογικές μελέτες αποτυχίας της αποτροπής, υποστήριξαν ότι η αποτροπή μπορεί να αποτύχει για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένου και του γεγονότος ότι τα κράτη δεν ενεργούν πάντα με το επίπεδο ορθολογισμού που προϋποθέτει η θεωρία της αποτροπής.⁴⁶ Επιπλέον, απέδειξαν ότι η τήρηση όλων των προϋποθέσεων της⁴⁷ δεν επαρκεί για την εξασφάλιση της επιτυχίας,⁴⁸ και δεν

⁴³ Βλ. Williams Philip, "Deterrence", στο Baylis J., Booth K., Garnett J., Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, 4th edition, NY, Holmes and Meier Publishers, 1980, σελ. 70.

⁴⁴ Βλ. Paul T. V., in "Complex Deterrence", στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 2.

⁴⁵ Οι αποκαλούμενοι από τον Jervis ερευνητές «του τρίτου κύματος», μεταξύ των οποίων ο ίδιος, ο A. George και R. Smoke, N. Lebow, J. Stein, P. Morgan. Οι αντίστοιχοι των δυο πρώτων κυμάτων υπήρξαν από το τέλος του 2^{ου} ΠΠ μέχρι το 1960 και χρησιμοποίησαν μεθοδολογικά εργαλεία, όπως η θεωρία των παιγνίων, για την ανάπτυξη του τυπικού μοντέλου αποτροπής. Βλ. Jeffrey W. Knoff "Three Items in One: Deterrence as Concept, Research Program and Political Issue", στο *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, σελ. 48.

⁴⁶ Τα δυο πρώτα κύματα, αποδέχονταν και την αναγκαιότητα και την εφαρμοσιμότητα του τυπικού μοντέλου της αποτροπής, για το οποίο όμως ασκήθηκε κριτική από τους θεωρητικούς του τρίτου κύματος (βλ. σημ. υπ' αριθμ. 42), οι οποίοι ανέπτυξαν την «ορθολογική θεωρία της αποτροπής» (RTD). Ibid., σελ. 47.

⁴⁷ Η RTD προϋποθέτει τέσσερις συνθήκες: την ανακοίνωση της δεσμεύσεως (καθορισμός κόκκινων γραμμών), την μετάδοση του μηνύματος της δέσμευσης, την ύπαρξη επαρκών δυνατοτήτων για την

μπορεί να περιμένει κανείς εγγυημένη ολοκληρωτική επιτυχία της αποτροπής.⁴⁹ Έτσι οι προϋποθέσεις αυτές, θα πρέπει να θεωρούνται απαραίτητες και όχι επαρκείς. Όταν υπάρχουν ενισχύουν την πιθανότητα επιτυχίας, όμως λόγω του ότι όλες μαζί δεν επαρκούν, η ορθολογική θεωρία της αποτροπής προβλέπει ότι θα υπάρξουν και μερικές αποτυχίες, ακόμα και με την πλήρη πραγματοποίησή τους.⁵⁰

3.2 Επικοινωνία (μετάδοση μηνυμάτων)

Η πρώτη απαίτηση για μια αποτελεσματική αποτροπή είναι να καταστεί ο αντίπαλος ενήμερος του εύρους των ενεργειών που πρέπει να αποφύγει και των πιθανών γεγονότων που θα συμβούν αν αγνοήσει την σχετική απαγόρευση. Για το λόγο αυτό η ξεκάθαρη και προσεκτική επικοινωνία αποτελεί μια αναγκαιότητα. Όσο πιο σταθερή, σημαντική και λιγότερο αμφίβολη, είναι η γραμμή που δεν πρέπει να περάσει ένας αντίπαλος, τόσο πιο επιτυχημένη μπορεί να είναι η αποτροπή. Δυστυχώς δεν είναι όλες οι καταστάσεις ξεκάθαρες και μερικές γραμμές δεν είναι ευδιάκριτες. Ένα αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτού, είναι η ύπαρξη «γκρίζων περιοχών», όπου υπάρχει η ασάφεια για την ίδια την γραμμή ή για το βαθμό στον οποίο μια συγκεκριμένη ενέργεια δεν επιτρέπεται, καθώς και επιπλέον αβεβαιότητα για την πρόθεση του αποτρέποντος, την ικανότητα και την θέλησή του να αντιδράσει αν η γραμμή αυτή παραβιαστεί.⁵¹

Βέβαια, είναι πιθανό, λόγω των πολλαπλών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι κυβερνήσεις και του περιορισμένου χρόνου που διαθέτουν, να μην μπορούν να μεταδώσουν με σαφήνεια την πιθανή αντίδρασή τους σε όλα τα πιθανά ενδεχόμενα. Μπορεί να εμφανιστούν περιπτώσεις τις οποίες μια κυβέρνηση δεν έχει προβλέψει και για τις οποίες δεν έχει καταρτίσει κανένα σχέδιο ή έγκαιρη προειδοποίηση, ή ακόμη να μην είναι σε θέση να

αποτελεσματική υλοποίηση της δέσμευσης και την επίδειξη αποφασιστικότητας για ενέργεια. *Ibid.*, σελ. 47.

⁴⁸ Η RTD, αν και προβλέπει τέσσερις προϋποθέσεις για την αποτροπή, δεν διαφοροποιείται σε αυτό ουσιαστικά από τις τρεις προϋποθέσεις που αναφέρει ο R. Williams, «επικοινωνία», «ικανότητα», «αξιοπιστία» (βλ. σημ. υπ' αριθμ 44), καθότι στην τελευταία εμπεριέχεται και η αποφασιστικότητα.

⁴⁹ *Ibid.*, σελ. 49.

⁵⁰ *Ibid.*, σελ. 50.

⁵¹ Βλ. Williams Philip, "Deterrence", στο Baylis J., Booth K., Garnett J., Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, σελ. 71.

ανακοινώσει εκ των προτέρων και με σαφήνεια την πιθανή αντίδρασή της στις ενέργειες ενός αντιπάλου.⁵²

Η απαίτηση της μετάδοσης των μηνυμάτων, δημιουργεί επιπλοκές κατά την λειτουργία της συμβατικής αποτροπής. Μόνο ο αποτρέπων πρέπει να μεταδώσει αξιόπιστα τις προθέσεις του και τις ικανότητές του. Ο πιθανός επιτιθέμενος όμως, είναι ελεύθερος να κρατήσει μυστικές, τις εξελισσόμενες πολιτικές και στρατιωτικές του ικανότητες μέχρι την ώρα που θα προκαλέσει το status quo. Ο αμυνόμενος βρίσκεται σε δίλλημα, αφού για να αποτρέψει πρέπει φαίνεται υπέρτερος και ικανός να εκτελέσει τις αποτρεπτικές του απειλές. Αλλά για να είναι πραγματικά υπέρτερος, πρέπει να κρατήσει τις περισσότερες από τις ικανότητές του μυστικές. Έτσι, υπάρχουν ισχυρά κίνητρα και για τον αποτρεπόμενο και για τον αποτρέποντα, να δημιουργήσουν αμφιβολίες και σκόπιμα να καταστρέψουν την κοινή γνώση του ενός για τον άλλο, πράγμα που προκαλεί σημαντικά προβλήματα για μια σχέση αποτροπής, η οποία βασίζεται ακριβώς στην ύπαρξη της κοινής γνώσης για τις στρατιωτικές επιλογές και ικανότητες των δυο αντιπάλων.⁵³

Αλλά τα προβλήματα της επικοινωνίας δεν βρίσκονται μόνο στην πλευρά του αποτρέποντος. Ακόμη κι αν μια κυβέρνηση καταφέρει να αποφασίσει για τις μελλοντικές προθέσεις της και τις δηλώσει ανοικτά και με σαφήνεια, δεν είναι βέβαιο ότι ένας υποτιθέμενος αντίπαλος θα τα λάβει και θα τα αντιληφθεί σωστά. Η λήψη των μηνυμάτων και επεξεργασία των πληροφοριών που περιέχουν, μέσω της ιεραρχίας του γραφειοκρατικού μηχανισμού των κρατών, ο οποίος δεν είναι χωρίς ελαττώματα, μπορεί να καταλήξει σε μια τελική εκτίμηση, εξαρτωμένης και από τους διαμορφωτές των αποφάσεων, η οποία να είναι μια παρωδία σε ότι αφορά το αρχικό μήνυμα. Τότε οι δημόσιες δηλώσεις θα θεωρούνται ασήμαντες εκτός αν (ή μέχρι να) υποστηριχθούν από αυστηρές ενέργειες, μεταδίδοντας μια αναμφίβολη διακήρυξη της προθέσεως. Αλλά μέχρι τότε μπορεί να είναι πολύ αργά, καθότι η αποτροπή μπορεί να έχει αποτύχει και να έχει ήδη γίνει απόπειρα για ανατροπή του status quo.⁵⁴

⁵² Ibid., σελ 71.

⁵³ Βλ. Rhodes E., «Conventional deterrence», *Comparative Strategy*, Vol 19, No 3, London, Routledge, 2000, σελ. 226-229.

⁵⁴ Βλ. Philip Williams, «Strategic Concepts», στο Baylis John, Both Ken, Garnett John, Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, σελ. 72.

Το βέβαιο είναι ότι μια κυβέρνηση που προσπαθεί να αποτρέψει αντίπαλες χώρες από ενέργειες που θεωρεί ανεπιθύμητες, πρέπει να προσπαθήσει να ξεκαθαρίσει ποιες είναι οι ενέργειες που δεν είναι αποδεκτές και ποιες οι συνέπειες σε περίπτωση μη συμμορφώσεώς τους (σαφής καθορισμός «κόκκινων γραμμών»).

3.3 Ικανότητα

Ο αποτρέπων - εκτός εάν προβαίνει σε εξαπάτηση - απαιτείται να έχει την ικανότητα επιβολής ενός μη αποδεκτού κόστους, έναντι οποιουδήποτε οφέλους θα μπορούσε να ελπίζει ο αντίπαλος, ότι θα έχει. Αλλά και ο αποτρεπόμενος απαιτείται να έχει έναν ελάχιστο βαθμό ορθολογισμού, όσον αφορά στη κανονική εκτίμηση της σχέσης κόστους – οφέλους που θα προκύψει, αν υλοποιήσει την οποιαδήποτε ενέργεια. Συνεπώς, μια επιτυχημένη αποτρεπτική στάση, πρέπει να αποσκοπεί στην διαβεβαίωση, ότι το επαπειλούμενο κόστος είναι αρκετά υψηλό και να πείσει έναν πιθανό αντίπαλο ο οποίος προκαλεί, ότι η ενέργειά του δεν θα του αποδώσει τα αναμενόμενα.

Η παραδοχή του ορθολογισμού βέβαια, δεν είναι απόλυτη, καθότι το αποτέλεσμα των υπολογισμών κόστους – οφέλους, εξαρτάται από το σύστημα αξιών του αντιπάλου και τα κίνητρά του για την οποιαδήποτε ενέργεια. Συνεπώς, ο αποτρέπων πρέπει να κάνει προφανές στον αντίπαλο, χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο τρόπο, ότι το κόστος που μπορεί να του επιβάλλει υπερβαίνει κατά πολύ το όφελος που νομίζει ότι θα εισπράξει, υπολογιζόμενο με τους δικούς του όρους, τις αξίες και κίνητρα για ενέργεια. Όσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο ή η τάση για ενέργεια, τόσο μεγαλύτερο πρέπει να είναι το επίπεδο του επαπειλούμενου κόστους. Δεν έχει επομένως τόσο μεγάλη σημασία η φυσική δυνατότητα του αποτρέποντος, όσο ο τρόπος με τον οποίο αυτή γίνεται αντιληπτή και αξιολογείται από τους πιθανούς αντιπάλους.

⁵⁵ Βλ. Κοτζιάς Ν., *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21^ο αι.*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2010, σελ 272.

⁵⁶ Βλ. Philip Williams, «Strategic Concepts», στο Baylis John, Both Ken, Garnett John, Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, σελ. 70.

Το βέβαιο είναι ότι μια κυβέρνηση που προσπαθεί να αποτρέψει αντίπαλες χώρες από ενέργειες που θεωρεί ανεπιθύμητες, πρέπει να προσπαθήσει να ξεκαθαρίσει ποιες είναι οι ενέργειες που δεν είναι αποδεκτές και ποιες οι συνέπειες σε περίπτωση μη συμμορφώσεώς τους (σαφής καθορισμός «κόκκινων γραμμών»).

3.3 Ικανότητα

Ο αποτρέπων - εκτός εάν προβαίνει σε εξαπάτηση - απαιτείται να έχει την ικανότητα επιβολής ενός μη αποδεκτού κόστους, έναντι οποιουδήποτε οφέλους θα μπορούσε να ελπίζει ο αντίπαλος, ότι θα έχει. Αλλά και ο αποτρεπόμενος απαιτείται να έχει έναν ελάχιστο βαθμό ορθολογισμού, όσον αφορά στη κανονική εκτίμηση της σχέσης κόστους – οφέλους που θα προκύψει, αν υλοποιήσει την οποιαδήποτε ενέργεια. Συνεπώς, μια επιτυχημένη αποτρεπτική στάση, πρέπει να αποσκοπεί στην διαβεβαίωση, ότι το επαπειλούμενο κόστος είναι αρκετά υψηλό και να πείσει έναν πιθανό αντίπαλο ο οποίος προκαλεί, ότι η ενέργειά του δεν θα του αποδώσει τα αναμενόμενα.

Η παραδοχή του ορθολογισμού βέβαια, δεν είναι απόλυτη, καθότι το αποτέλεσμα των υπολογισμών κόστους – οφέλους, εξαρτάται από το σύστημα αξιών του αντιπάλου και τα κίνητρά του για την οποιαδήποτε ενέργεια. Συνεπώς, ο αποτρέπων πρέπει να κάνει προφανές στον αντίπαλο, χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο τρόπο, ότι το κόστος που μπορεί να του επιβάλλει υπερβαίνει κατά πολύ το όφελος που νομίζει ότι θα εισπράξει, υπολογιζόμενο με τους δικούς του όρους, τις αξίες και κίνητρα για ενέργεια. Όσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο ή η τάση για ενέργεια, τόσο μεγαλύτερο πρέπει να είναι το επίπεδο του επαπειλούμενου κόστους. Δεν έχει επομένως τόσο μεγάλη σημασία η φυσική δυνατότητα του αποτρέποντος, όσο ο τρόπος με τον οποίο αυτή γίνεται αντιληπτή και αξιολογείται από τους πιθανούς αντιπάλους.

⁵⁵ Βλ. Κοτζιάς Ν., *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21^ο αι.*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2010, σελ. 272.

⁵⁶ Βλ. Philip Williams, «Strategic Concepts», στο Baylis John, Both Ken, Garnett John, Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, σελ. 70.

Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφορά, μεταξύ του απρόθυμου και του ανίκανου να ενεργήσει.⁵⁷ Η απροθυμία εκτέλεσης μιας απειλής, έχει σχέση με τις προτιμήσεις του αποτρέποντος και ως εκ τούτου με την αξιοπιστία της απειλής. Επειδή όμως, η ανικανότητα υλοποίησης μιας απειλής, έχει επιπτώσεις στις προτιμήσεις του αποτρεπόμενου, συνδέεται με την ικανότητα της απειλής. Έτσι ορίζεται η ικανότητα της απειλής, ως ικανότητα του απειλούντος να προκαλέσει βλάβη στον αντίπαλό του.⁵⁸ Το σημείο στο οποίο μια απειλή γίνεται ικανή, αντιστοιχεί στο σημείο του ελάχιστου απαραίτητου κόστους για την επιτυχία της αποτροπής. Αν μια απειλή δεν είναι ικανή, δεν προκαλεί αρκετή βλάβη για να αποτρέψει. Αντιθέτως μια ικανή απειλή κάνει την αποτροπή πιθανή, απλά επειδή υπερβαίνει αυτό το ελάχιστο όριο.⁵⁹

Μπορεί οι απειλές να μην είναι ικανές, είτε διότι ένας δρών απλά δεν διαθέτει την φυσική ικανότητα να τις εκτελέσει, είτε διότι αυτές δεν έχουν την δυνατότητα να προκαλέσουν ζημιά όταν εκτελεστούν. Έτσι ορίζεται η ικανότητα των απειλών σε σχέση με την έκβαση, στην περίπτωση που δεν αναλαμβάνεται καμία ενέργεια (διατήρηση του *status quo*), και σ' αυτήν κατά την οποία αναλαμβάνεται μια ανεπιθύμητη ενέργεια και η απειλή εκτελείται (σύγκρουση). Μια απειλή θα είναι ικανή μόνο όταν ο αποτρεπόμενος προτιμά το *status quo* από την σύγκρουση. Αν αυτή η σχέση αντιστραφεί, τότε η απειλή δεν θα είναι ικανή.⁶⁰

Οι απειλές μπορεί να είναι ικανές αλλά όχι αξιόπιστες. Υπάρχουν όμως διαφορετικές απόψεις σύμφωνα με τις οποίες, το αντίστροφο δεν ισχύει, υποστηρίζοντας ότι, «μια αξιόπιστη απειλή σημαίνει ότι ο αποτρέπων έχει τις στρατιωτικές δυνατότητες να επιβάλει υψηλό κόστος στον αντίπαλο και ότι ο τελευταίος αντιλαμβάνεται ότι ο πρώτος έχει την πρόθεση να το κάνει». Οι υποστηρικτές όμως του πρώτου ισχυρισμού, θεωρούν ότι οι απειλές μπορεί να είναι αξιόπιστες χωρίς απαραίτητα να είναι ικανές.⁶¹

⁵⁷ Βλ. Zagare F.G.,- Kilgour D. M., *Perfect Deterrence*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, σελ. 81.

⁵⁸ Εδώ οι F.G. Zagare και D M Kilgour, αποδέχονται τον ορισμό που δίνει ο Schelling (1966) για την δυνατότητα των απειλών, για να δώσουν παρακάτω τον δικό τους ορισμό (βλ σημ. υπ αριθμ 56) που έχει σχέση με την διατήρηση ή αμφισβήτηση του *status quo*. Ibid., σελ. 82.

⁵⁹ Ορισμός που υιοθετείται από τους Zagare και Kilgour, Ibid., σελ. 292.

⁶⁰ Ibid., σελ. 82.

⁶¹ Η διαφωνία εκφράζεται από τους Hurth, Gelpi και Barnett (1993:612), την οποία αντικρούουν οι Zagare και Kilgour. Βλ F.G. Zagare, D M Kilgour. "Perfect Deterrence", σελ. 83.

Παρά ταύτα μια ικανή ανταποδοτική απειλή δεν είναι επαρκής συνθήκη για την επιτυχία της αποτροπής. Από την άλλη πλευρά η απουσία της ικανής απειλής δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτυχία της γενικής αποτροπής.⁶² Το πρόβλημα για τον αποτρέποντα έγκειται στην ακριβή διάγνωση των προθέσεων και ικανοτήτων του αντιπάλου. Σχεδόν πάντοτε, υπεισέρχεται ενός βαθμού «μπλόφα», δηλαδή μια διάσταση μεταξύ αυτού που ο απειλών διακηρύσσει ότι προτίθεται να κάνει και της ικανότητας και αποτελεσματικότητας του να το φέρει εις πέρας. Η ικανότητα αυτή είναι συνάρτηση τόσο υλικών όσο και ψυχολογικών παραγόντων, ιδιαίτερα της θελήσεως και του φρονήματος. Είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί ότι, σε περιπτώσεις στρατιωτικής ισοδυναμίας (ή περίπου ισοδυναμίας) μεταξύ κρατών, η αντιπαλότητα ουσιαστικά διεξάγεται σε επίπεδο θελήσεων και φρονήματος μεταξύ των ηγετών και των κοινωνιών των κρατών αυτών.⁶³

Μέσα στο πλαίσιο της εξελισσόμενης στρατηγικής διαδικασίας της συμβατικής αποτροπής, οι πιθανοί επιτιθέμενοι αναζητούν συνεχώς νέες επιλογές για να επιτύχουν τους πολιτικούς τους σκοπούς. Ταυτόχρονα, οι αποτρέποντες αναζητούν αξιόπιστες απειλές για να κάνουν αυτές τις επιλογές αναποτελεσματικές. Εξ αιτίας της ικανότητας ενός έξυπνου αντίπαλου να αξιολογεί την αποτρεπτική απειλή και να αναπτύσσει συνεχώς νέες πολιτικές και στρατιωτικές επιλογές, ένας αποτρέπων πρέπει συνεχώς να ανανεώνει και τις απειλές και τις δυνατότητές του, για να παρακολουθεί αυτήν την εξελισσόμενη πρόκληση. Αυτή η διαδικασία είναι ένας ατέλειωτος αγώνας, κατά την διάρκεια του οποίου, εφόσον ο πιθανός επιτιθέμενος παραμένει ισχυρά υποκινούμενος για αλλαγή του status quo, μπορεί να εργάζεται για να μάθει τις αδυναμίες της στρατηγικής της αποτροπής, πράγμα που δεν γίνεται εύκολα. Όσον αφορά στην απόκρυψη των ικανοτήτων από τον επιτιθέμενο, οι έξυπνοι αποτρέποντες μπορούν να παρατηρούν αυτά που οι αντίπαλοί τους έχουν μάθει από προηγούμενες περιπτώσεις και να ενεργούν ανάλογα. Παρά ταύτα, το πρόβλημα για τον αποτρέποντα συνεχίζει να υπάρχει. Όσο ο πιθανός επιτιθέμενος παραμένει ισχυρά υποκινούμενος για την αλλαγή του status quo, οι αλληλεπιδράσεις υπονομεύουν την αποτροπή. Η πρόκληση για

⁶² Ibid., σελ. 293.

⁶³ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης, «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 67.

τον αποτρέποντα δεν είναι μόνο ότι η πιθανή στρατηγική του επιτιθέμενου μπορεί να αλλάζει με το χρόνο και ότι αυτός μπορεί να υπολογίζει στην προσαρμοστικότητά του στις ενέργειες του αποτρέποντος. Ο αποτρέπων πρέπει επίσης να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, ότι ο πιθανός επιτιθέμενος μπορεί να αναπτύσσει πολλαπλές εναλλακτικές επιλογές για να επιτύχει τους σκοπούς του, σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή.⁶⁴

3.4 Αξιοπιστία

Για να λειτουργήσει μια στρατηγική αποτροπής δεν πρέπει μόνο οι κυρώσεις να μεταδίδονται σαφώς, αλλά πρέπει να γίνονται και πιστευτές και εδώ ευρίσκεται και το μεγαλύτερο μέρος της τέχνης της αποτροπής.⁶⁵

Μερικές όμως απειλές είναι αξιόπιστες, ενώ μερικές άλλες πρέπει να γίνουν. Η αξιοπιστία είναι πιο δύσκολο να επιτευχθεί όταν και οι δύο πλευρές είναι ικανές να επιφέρουν απώλειες ή μια στην άλλη, αφού η εφαρμογή μιας απειλής μπορεί να απαιτεί ο ίδιος ο αποτρέπων να είναι έτοιμος να κάνει μερικές θυσίες. Αλλά ακόμα και όταν η σχέση δεν είναι αυτή της αμοιβαίας αποτροπής, τα προβλήματα της αξιοπιστίας εξακολουθούν να υπάρχουν.

Συνεπώς είναι προφανές, ότι αποτελεσματική κατάσταση αποτροπής είναι εκείνη, κατά την οποία ο αποδέκτης της απειλής είναι απολύτως βέβαιος ότι στην περίπτωση που αναλάβει κάποια ενέργεια, θα του επιβληθεί ένα τεράστιο για τον ίδιο κόστος, σχεδόν αυτόματα. Από την άλλη πλευρά, η αποτροπή θα αποτύχει σίγουρα, όπου υπάρχει όχι μόνο σοβαρή αμφισβόλια για την θέληση του αποτρέποντος να εκτελέσει την απειλή του, αλλά και μια θέληση αποδοχής του μεγέθους του κόστους, που αυτός είναι ικανός να επιβάλει.

Ως αξιοπιστία της απειλής γενικώς ορίζεται το γεγονός ότι η απειλή γίνεται πιστευτή από τον αντίπαλο. Μερικές φορές είναι στενά συνδεδεμένη και με τον ορθολογισμό. Αξιόπιστες απειλές είναι εκείνες που γίνονται πιστευτές και αυτό επιτυγχάνεται μόνο όταν είναι ορθολογικό να τις υλοποιήσει κάποιος. Επομένως μόνο οι ορθολογικές απειλές είναι αξιόπιστες.

⁶⁴ Βλ. Rhodes E., «Conventional deterrence», *Comparative Strategy*, σελ. 229-231.

⁶⁵ Βλ. Philip Williams, «Strategic Concepts», στο Baylis John, Both Ken, Garnett John, Williams Philip (επιμ.), *Contemporary Theories Strategy and Policies*, σελ. 70.

Υποτίθεται ότι ο δρών προτιμά να υλοποιήσει την απειλή, προβλέποντας ότι η αξία από την πράξη του υπερβαίνει την εκτιμώμενη αξία της απραξίας του.⁶⁶

Η αξιοπιστία μιας απειλής επηρεάζεται από την κατάσταση μέσα στην οποία αναπτύσσεται. Η απειλή επιλογής ενός πολέμου σε αντίδραση μιας μεγάλης πρόκλησης μπορεί να είναι αξιόπιστη, ενώ η απειλή για μια όμοια αντίδραση σε μια μικρότερη προσβολή, μπορεί να μην είναι. Ένα μέρος της αξιοπιστίας όμως ανήκει στον απειλούντα και όχι στην γενεσιουργό κατάσταση της απειλής. Υπό τις ίδιες συνθήκες, οι απειλές μιας χώρας μπορεί να είναι αξιόπιστες, ενώ κάποιας άλλης να μην είναι. Μέρος αυτής της διαφοράς προκύπτει από την ισχύ της χώρας, την ικανότητά της να υλοποιήσει τις απειλές της και την ικανότητα άμυνάς της, στην αντίδραση του άλλου μέρους. Μερικές χώρες όμως έχουν την φήμη ότι είναι πιο τολμηρές, πιο αποφασιστικές και πιο ριψοκίνδυνες. Αυτό σημαίνει ότι οι χώρες φαίνεται να διαφέρουν, κατά το κόστος που προτίθενται να καταβάλουν, για να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Αλλά δεν είναι σαφές πώς αυτή η φήμη έχει εγκατασταθεί και διατηρηθεί ή το πόσο σημαντική είναι, συγκρινόμενη με άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την αξιοπιστία. Δεν μπορεί να προβλεφθεί με μεγάλη βεβαιότητα, πώς μια δεδομένη συμπεριφορά, θα επηρεάσει τις προσδοκίες άλλων, για τον τρόπο μελλοντικής της αντίδρασης μιας χώρας.⁶⁷

Ένα από τα ευρήματα της γνωστικής ψυχολογίας είναι ότι οι εντυπώσεις αλλάζουν με αργούς ρυθμούς και συντηρούνται όταν υπάρχουν ασύμβατες πληροφορίες. Αυτό σημαίνει ότι η προσπάθεια αλλαγής της φήμης μειωμένης αποφασιστικότητας θα είναι ιδιαίτερα δαπανηρή, αφού δημόσιες δηλώσεις και συμβολικές ενέργειες δεν πρόκειται να αξιολογηθούν σοβαρά. Μόνο η εξέλιξη ενός γεγονότος που προφανώς θεωρείται υψηλού ρίσκου ή εμπλοκής σε μια δαπανηρή σύγκρουση, θα επαρκέσει. Από την άλλη πλευρά μια χώρα με την φήμη της ανυποχώρητης, όχι μόνο θα μπορέσει να νικήσει τις αμφισβητήσεις απειλώντας να πολεμήσει, αλλά έχει την ελευθερία να αποφύγει τις αντιπαραθέσεις, χωρίς να βλάψει την εικόνα της.⁶⁸

⁶⁶ Βλ. Zagare F.G., Kilgour D. M., *Perfect Deterrence*, σελ. 66-68.

⁶⁷ Βλ. Jervis Robert, «Deterrence and Perception», *International Security*, σελ 9.

⁶⁸ Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι αυτές οι προτάσεις αν και αποδεκτές, στερούνται εμπειρικών αποδείξεων. Ibid., σελ. 9.

Εδώ υπεισέρχεται το ερώτημα, κατά πόσον οι εκτιμήσεις ενός κράτους για την συμπεριφορά ενός άλλου προέρχονται από τα δεδομένα της κατάστασης που πρόκειται να αντιμετωπίσουν. Σε μια νέα κατάσταση, που προσομοιάζει με κάποια προηγούμενη, κατά την οποία ένας δρών επέδειξε μειωμένη αποφασιστικότητα, ο αντίπαλος είναι πιθανό να περιμένει μια όμοια υποχώρηση. Αλλά όταν η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική, δεν είναι σαφές, εάν μια κρίση της γενικής αποφασιστικότητας του κράτους αυτού, θα έχει μεγάλο αντίκτυπο στις προβλέψεις των άλλων για την συμπεριφορά του.⁶⁹ Πρέπει να σημειωθεί όμως, ότι τα κράτη συνήθως αρνούνται να υποχωρήσουν, όχι λόγω της αμεσότητας του κόστους της ενέργειάς τους, αλλά εξ' αιτίας της αντιλήψεως ότι μια υποχώρηση θα εκληφθεί σαν μια ένδειξη γενικής αδυναμίας και θα οδηγήσει άλλα κράτη να περιμένουν υποχωρήσεις και στο μέλλον. Η επιθυμία όμως, για αντίδραση σε τέτοιες συνέπειες, μπορεί να οδηγήσει ένα κράτος που έχει υποχωρήσει σε μια κατάσταση, να καταβάλει ιδιαίτερα υψηλό κόστος, για να αποφύγει την ήττα στην επόμενη.⁷⁰

3.5 Η πρακτική των απαιτήσεων της αποτροπής

Στην ερώτηση για τις συνθήκες υπό τις οποίες η αποτροπή αποτυγχάνει, οι υποστηρικτές της κλασσικής αποτροπής θα υποστηρίξουν, ότι ο κίνδυνος εμφανίζεται όταν ο αμυνόμενος δεν διαθέτει την επάρκεια ή την αποφασιστικότητα να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του, ή είναι αποφασισμένος και αρκετά ισχυρός, αλλά αποτυγχάνει να το διασαφηνίσει στον αντίπαλό του. Υπό αυτές τις συνθήκες, η άλλη πλευρά μπορεί να υποεκτιμήσει τον αμυνόμενο, και να συμπεράνει ότι μπορεί να προκαλέσει τη δέσμευσή του επιτυχώς. Δηλαδή, οι αποτυχίες της αποτροπής δεν είναι ασύμβατες με την σχετική θεωρία, δεδομένου ότι μπορεί να αποδοθούν στην απουσία μιας σαφούς δέσμευσης ή επαρκούς αξιοπιστίας και ικανότητας.⁷¹

⁶⁹ Ibid., σελ. 10.

⁷⁰ Ibid., σελ. 12.

⁷¹ Βλ. Orme John, «Deterrence failure: A second look», *International Security*, No 4, Spring 1987, σελ. 96.

Υπάρχουν όμως και διαφορετικές απόψεις,⁷² που υποστηρίζουν ότι παρά την ύπαρξη όλων των συνθηκών, που θεωρούνται απαραίτητες για την επιτυχία της αποτροπής, η πρόκληση της αποτροπής δεν αποφεύχθηκε. Αυτό, συμβαίνει όταν ένας ηγέτης κάνει τέτοια απεγνωσμένη προσπάθεια για να επιτύχει ένα συγκεκριμένο σκοπό, ώστε να αρχίζει να απορρίπτει πληροφορίες για την αποφασιστικότητα και τις στρατιωτικές ικανότητες του αμυνόμενου, που θα μπορούσαν να τον κάνουν να διστάσει. Το πρόβλημα δεν είναι η λανθασμένη ερμηνεία της πληροφορίας, αλλά ότι αυτή αγνοείται από ψυχολογικούς μηχανισμούς, όπως η άρνηση ή η επιλεκτική προσοχή. Οι αιτίες για αυτό μπορεί να είναι, είτε μια ιδιαίτερα απειλητική αλλαγή στη διεθνή ισορροπία ισχύος η οποία θεωρείται επικείμενη, είτε η σοβαρή απειλή της πολιτικής θέσης της ηγεσίας, από αντίπαλες ομάδες και δυσαρεστημένο κόσμο. Και στις δυο περιπτώσεις η πίεση για ενέργειες απομάκρυνσης του κινδύνου είναι τόσο μεγάλη και έντονη, ώστε να προκαλέσει την κατάλυση του ορθολογικού υπολογισμού. Έτσι, αυτό που οδηγεί στην αποτυχία της αποτροπής, δεν είναι η απουσία δέσμευσης, αξιοπιστίας και ικανότητας, αλλά μια έλλειψη ορθολογισμού από την πλευρά του προκαλούντος, που εμφανίζεται με την επιτακτική ανάγκη να αποφύγει τις φοβερές εσωτερικές και εξωτερικές συνέπειες που θα αντιμετωπίσει αν δεν ενεργήσει. Η ενίσχυση της αξιοπιστίας και των ικανοτήτων του προκαλούντος, σε τέτοιο σημείο που ο ελάχιστος ορθολογικός αντίπαλος να μην κάνει λάθος υπολογισμό, δεν θα αποφέρει αποτέλεσμα, διότι η συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων και η αναζήτηση εξωτερικών συμμαχιών, προκαλούν την ίδια συμπεριφορά στον αντίπαλο και καταλήγουν σε ταχεία κλιμάκωση των διεθνών εντάσεων.

Οι ηγέτες, για τη χρήση της αποτροπής, αντιμετωπίζουν το δίλλημα, είτε της επίδειξης σκληρότητας και αναζήτησης μεγάλης αύξησης της ισχύος, οπότε διακινδυνεύουν να προκαλέσουν εχθρική αντίδραση από τον αντίπαλο, είτε της αδράνειας, οπότε η άλλη πλευρά μπορεί να πεισθεί, ότι μπορεί να επιτύχει ακόμα και αν ο αμυνόμενος έχει λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα, για

⁷² Η άποψη αυτή ανήκει στον Ned Lebow, ο οποίος στο βιβλίο του «Between Peace and War», μετά από μελέτη των αιτιών δεκατριών πολέμων και κρίσεων, από το 1898, στις οκτώ περιπτώσεις, υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για την επιτυχία της αποτροπής. Ibidem.

υπεράσπιση της αμφισβητούμενης περιοχής του και φαίνεται σε όλους ότι είναι προετοιμασμένος να το κάνει.⁷³

Η φύση της συμβατικής αποτροπής είναι ότι συνήθως αποτυγχάνει, ακόμα και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι υποχρεώσεις για αντίδραση είναι ξεκάθαρες, επανειλημμένα δημοσιοποιημένες και επιβεβαιωμένες, και η δεσμευόμενη χώρα παρουσιάζει όλες τις ενδείξεις, για την πρόθεσή της να τις υποστηρίξει με την χρήση βίας αν χρειαστεί. Από την μελέτη των ερευνών, με αντικείμενο την αποτελεσματικότητα των συμβατικών στρατιωτικών απειλών για αποτροπή μιας επιθέσεως, Έχει διαπιστωθεί από μελέτες ότι πολλοί πιθανοί αντίπαλοι, τουλάχιστον μερικές φορές, δεν αποτρέπονται.⁷⁴

Τρεις λόγοι μπορούν να αναγνωριστούν γιατί πιθανοί επιτιθέμενοι μπορεί να μην είναι δυνατόν να αποτραπούν, αψηφώντας ακόμα και ξεκάθαρα μεταδοθείσες απειλές για συμβατική στρατιωτική αντίδραση με υπέρτερες δυνάμεις. Κατ' αρχήν, το κόστος απώλειας μιας συμβατικής στρατιωτικής εμπλοκής, μπορεί να μην είναι επαρκές για να αποτρέψει, ειδικότερα αν το κόστος της αδράνειας εκλαμβάνεται από τον πιθανό επιτιθέμενο, ως υψηλό. Δεύτερον, βασιζόμενοι σε όσα γνωρίζουν για τις δεσμεύσεις και τις δυνατότητες του αποτρέποντος, οι πιθανοί επιτιθέμενοι μπορεί να συμπεράνουν ότι μπορούν να σχεδιάζουν γύρω (design around) από τις συμβατικές στρατιωτικές αποτρεπτικές απειλές (ή να τις αποφύγουν). Τρίτον, οι πιθανοί επιτιθέμενοι μπορεί να μην είναι ικανοί να εκτιμήσουν τις αποτρεπτικές απειλές ορθολογικά, εξ αιτίας πολιτισμικών εμποδίων για την κατανόησή τους, εσωτερικών προκαταλήψεων, ή ψυχολογικής πίεσης.⁷⁵

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Βλ. Rhodes E., «Conventional Deterrence», *Comparative Strategy*, σελ. 221.

⁷⁵ Ibid., σελ. 222.

4. Ορθολογισμός και αποτροπή

Κοινή παραδοχή σε όλους σχεδόν τους τύπους της αποτροπής είναι ότι ο αποτρεπόμενος είναι ορθολογιστής. Όλοι οι ορθολογικοί δρώντες προβαίνουν σε υπολογισμούς και προσπαθούν να μειώσουν το κόστος των κοινοποιηθέντων ή αναμενομένων αντιδράσεων από άλλους δρώντες.⁷⁶

Σύμφωνα με τον Morgan, υπάρχουν τρεις εκδοχές στον ορθολογισμό κατά την αποτροπή και την πολιτική εθνικής ασφαλείας. Αυτές οι εκδοχές, αναφέρονται στην ιδανική λήψη αποφάσεων,⁷⁷ που απαντάται μόνο στην θεωρία και ανταποκρίνεται απόλυτα στις συνθήκες που τις προκάλεσαν, ή στην αναζήτηση ενός πλησιέστερου προς την πραγματικότητα⁷⁸ μοντέλου λήψεως αποφάσεων.⁷⁹ Η τρίτη, είναι η εκδοχή «της συνετής λήψεως αποφάσεων» (Sensible Decision Making),⁸⁰ και προτείνεται από τον Morgan, κατόπιν της αναπόφευκτης απουσίας ενός ιδανικού μοντέλου. Αναφέρεται στην προσαρμογή της διαδικασίας λήψης αποφάσεων,⁸¹ αφού πρώτα εξετασθούν οι αντικειμενικοί σκοποί των αποφάσεων, μερικές από τις οποίες φαίνονται λογικές ενώ άλλες όχι.⁸²

⁷⁶ Βλ. Arreguin-Toft I., "Unconventional Deterrence-How the Weak Deter the Strong", στο Paul T., Morgan P., Writz J., (επιμ.), *Complex Deterrence-Strategy in the Global Age*, Chicago, Chicago University Press, 2009, σελ. 208.

⁷⁷ Η αποτροπή σ' ένα κόσμο τέλειας λήψης αποφάσεων, αφορά σε ένα «ιδανικό μοντέλο» κατά το οποίο ο τέλειος διαμορφωτής αποφάσεων (μπορεί να είναι από άτομο μέχρι κράτος), ξεκινά θέτοντας στόχους που είναι εφικτοί, δημιουργεί ή αποκτά όλες τις απαραίτητες πληροφορίες και τους πόρους που απαιτούνται για την επιτυχία τους και στη συνέχεια εξετάζει όλους τους δυνατούς τρόπους, βάσει των διαθέσιμων πόρων, των συνεπειών και του κόστους για κάθε έναν. Υποτίθεται ότι ο διαμορφωτής αποφάσεων είναι ικανός να προσδιορίσει με σαφήνεια τους στόχους, να τους ταξινομήσει με βάση τη σημασία τους και τέλος να προβαίνει σε μία τέλεια απόφαση, την επιλογή δηλαδή εκείνου του τρόπου που θα αντισταθμίσει κέρδη και απώλειες με τον πιο ικανοποιητικό τρόπο. Σ' αυτήν την περίπτωση όμως, είναι αμέσως κατανοητό ότι η αποτροπή δεν θα είχε νόημα. Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 81.

⁷⁸ Στοιχεία όπως η ελλιπής πληροφόρηση, η αβεβαιότητα για τις προθέσεις του αντιπάλου, η μη ξεκάθαρη ιεράρχηση στόχων και η πιθανότητα λαθών και ατυχημάτων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη θεωρητική ανάλυση, καθώς και στη διαμόρφωση πολιτικής. Ibid., σελ. 84.

⁷⁹ Η αποτροπή υπό συνθήκες ορθολογικής λήψης αποφάσεων, αποτελεί μια εκδοχή του ορθολογισμού που χρησιμοποιείται συχνότερα από τους θεωρητικούς της αποτροπής και προβλέπει την ίδια διαδικασία λήψης αποφάσεων με την προηγούμενη, χωρίς να παραβλέπει όμως ότι ζούμε σε έναν ατελή κόσμο. Επομένως, οι διαμορφωτές αποφάσεων δεν λαμβάνουν τέλειες αποφάσεις και έχουν επίγνωση αυτού του γεγονότος, προσπαθούν όμως πάντοτε να επιλέξουν την καλύτερη λύση για τις εκάστοτε συνθήκες. Ibidem.

⁸⁰ Ibid., σελ. 80.

⁸¹ Ibid., σελ. 103-124.

⁸² Το μοντέλο της «συνετής» λήψης αποφάσεων βοηθά στην ένταξη αρκετών από τους μη ορθολογικούς παράγοντες, που υποτίθεται ότι στρεβλώνουν την συμπεριφορά μιας κυβέρνησης, στην θεωρία της αποτροπής, εξετάζοντας, πώς αυτοί ενισχύουν ή μειώνουν τη συνετή λήψη αποφάσεων, λαμβάνοντας υπόψη και τα στοιχεία εκείνα που θεωρείται ότι

Η ορθολογική παραδοχή της αποτροπής για τον υπολογισμό κόστους-οφέλους έχει ως συνθετικά, το αντιλαμβανόμενο κόστος της τιμωρίας που ο δρών μπορεί να επιβάλλει, και την πιθανότητα ότι αυτός θα το επιβάλλει. Η εκτίμηση για το τι αποτελεί ζημιά είναι γενικώς ευκολότερη, από την εκτίμηση αν θα υλοποιηθούν οι απειλές, αλλά παρά ταύτα υπάρχει ακόμη χώρος για την υπονόμηση της αποτροπής. Ανάλογα με την περίπτωση, αυτό που κάποιος μπορεί να θεωρεί τιμωρία, άλλος μπορεί να το θεωρεί ανταμοιβή (απειλή επέμβασης των ΗΠΑ στην εσωτερική διαμάχη της Κούβας το 1903).⁸³

Η παραδοχή όμως του ορθολογισμού είναι προβληματική και στην θεωρία και στην πράξη. Αυτό που είναι ορθολογικό για κάποιον δρώντα, εξαρτάται από τις προτιμήσεις του. Κατά την σχεδίαση μιας αποτρεπτικής στρατηγικής, είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ο ορθολογισμός των προτιμήσεων ενός κράτους – στόχου μόνο από τις ενέργειές του, χωρίς να είναι γνωστές οι προτιμήσεις του. Αλλά ακόμα κι αν αυτές είναι γνωστές, μπορεί να μην είναι αρκετό. Ο ορθολογισμός δεν ενεργεί μόνο βάσει των προτιμήσεων ή των στόχων κάποιου, αλλά ακολουθεί ένα συγκεκριμένο τρόπο επιλογών. Μια κυβέρνηση μπορεί να επιδιώκει φανερά ακατάλληλους σκοπούς για φανερά εσφαλμένους λόγους, ή ενέργειες σε αντίφαση με τους σκοπούς της, ή μπορεί να λαμβάνει τις αποφάσεις της κατά ένα λανθασμένο τρόπο. Το πρόβλημα είναι ότι η ανίχνευση αυτών των στοιχείων είναι πολύ δύσκολη, κάνοντας την ανίχνευση του ανορθολογισμού (ή του ορθολογισμού), πολύ πιο δύσκολη.⁸⁴

Ενώ από καιρού εις καιρό εμφανίζονται μη ορθολογικοί ηγέτες, οι οποίοι δεν μπορούν να συνδέσουν τα μέσα με τους στόχους, στην πραγματικότητα αυτό συμβαίνει πολύ σπάνια και η περίοδος εξουσίας τους είναι πολύ μικρή, που μπορούν να αγνοηθούν σαν γενική περίπτωση. Το πρόβλημα δεν είναι ο μη ορθολογικός αντίπαλος, αλλά ο πολύ ορθολογιστής εχθρός, ο οποίος

θέτουν περιορισμούς στην ορθολογική λήψη αποφάσεων. Ο συνετός διαμορφωτής αποφάσεων έχοντας επίγνωση των παραπάνω περιορισμών προσπαθεί να προσαρμόσει το ορθολογικό μοντέλο λήψης αποφάσεων στον ανθρώπινο παράγοντα, ιδιαιτέρως δε στους περιορισμούς των μεγάλων, πολύπλοκων οργανισμών. Η αξιοπιστία της απειλής, σύμφωνα με το εν λόγω θεωρητικό μοντέλο, ενισχύεται από το γεγονός ότι ο αντίπαλος γνωρίζει, ότι η μη υλοποίησή της συνεπάγεται κινδύνους για τον αποτρέποντα. Ibidem.

⁸³ Βλ. Jervis Robert, «Deterrence and Perception», *International Security*, σελ. 5.

⁸⁴ Βλ. Morgan Patrick M., *Deterrence – A Conceptual Analysis*, σελ. 127-132.

αναζητά αποφασιστικά και ορθολογικά, να επιτύχει στόχους που φαίνονται τελείως παράλογοι στους αντιπάλους του.⁸⁵

Σύμφωνα με τα περισσότερα επιχειρήματα περί αποτροπής, θεωρείται ότι και οι δυο πλευρές είναι πολύ ορθολογικές, μερικά εμπόδια μειώνουν την ακριβή αντίληψη η οποία μετριάξει την ευαισθησία των δρώντων σε νέες πληροφορίες και περιορίζουν την ικανότητά τους να αντιδράσουν σε μη αναμενόμενες καταστάσεις.

Κατά πρώτο, οι άνθρωποι υπερεκτιμούν τις δυνατότητές τους. Οι εκτιμήσεις τους ως προς τα γεγονότα, είναι λιγότερο ακριβείς από ότι νομίζουν. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι, οι πολιτικοί είναι πιθανόν να χειριστούν αντιτιθέμενες απόψεις περιφρονητικά, αφού είναι σχεδόν σίγουροι ότι οι δικές τους είναι σωστές. Επίσης οι διαμορφωτές αποφάσεων τείνουν να υπερεκτιμούν την ικανότητά τους για ανίχνευση περίπλοκων πειστηρίων στην συμπεριφορά των άλλων. Νομίζουν ότι είναι εύκολο να αποφασίζουν, πότε ο άλλος είναι εχθρικός και τι είδους απειλές θα είναι αποτελεσματικές. Επειδή όμως, οι διαμορφωτές αποφάσεων αποτυγχάνουν να αντιληφθούν τον βαθμό στον οποίο διαφορετικοί παράγοντες, από τα συγκεκριμένα γεγονότα που αντιμετωπίζουν, επηρεάζουν τις ερμηνείες τους, η θεώρηση της πραγματικότητας θα είναι λιγότερο ορθολογική από ότι απαιτεί μια στρατηγική αποτροπής.⁸⁶

Κατά δεύτερο, υπάρχει μια τάση στους ανθρώπους να αποφεύγουν να βλέπουν την αξία των ανταλλαγών (value trade-off), που σημαίνει ότι συχνά πιστεύουν ως καλύτερη την πολιτική της προτίμησής τους, από άλλες εναλλακτικές. Αν ο διαμορφωτής αποφάσεων εξετάσει πρώτα τους κινδύνους του πολέμου και βρει ότι παίρνουν διαστάσεις, μπορεί λανθασμένα να εκτιμήσει το κόστος της υποχώρησης σαν μικρότερο. Στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσε να εγκαταλείψει μια πολιτική αποτροπής, ενώ ο ορθολογισμός θα υποδείκνυε την διατήρησή της. Σε άλλες περιπτώσεις ο διαμορφωτής αποφάσεων που έχει αποφασίσει να σταθεί ανυποχώρητος, μπορεί να ελαχιστοποιήσει μια ανταλλακτική αξία (value trade-off), αποτυγχάνοντας να υπολογίσει πλήρως το κόστος της θέσης του. Αντί να εξετάσουν αυτήν την

⁸⁵ Βλ. Gray Colin.S., "Maintaining Effective Deterrence", USA War College, Carlisle 2003, σελ vii, www.streategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB211.pdf, 22/08/2010.

⁸⁶ Βλ. Jervis Robert, «Deterrence and Perception», *International Security*, σελ. 20-22.

ανταλλαγή (trade-off), οι πολιτικοί μπορεί να οδηγούνται από μερικούς κινδύνους και μετά να αξιολογούν το υπόλοιπο κόστος κατά τρόπο που να ενισχύει τις αρχικές τους τάσεις. Η αποτυχία να δουν τις ανταλλακτικές αξίες, βοηθά στην εξήγηση της τάσης των κρατών για υπερεπέκταση, άρνηση ισορροπίας σκοπών και μέσων και δημιουργίας περισσότερων εχθρών απ' ότι μπορούν να αντέξουν.⁸⁷

Κατά τρίτο, είναι η τάση των ανθρώπων να απορροφούν νέες πληροφορίες σύμφωνα με τις προηγούμενες αντιλήψεις τους. Ακόμα κι αν η απορρόφηση των εισερχομένων πληροφοριών, σύμφωνα με τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις, δεν είναι τόσο ολέθρια όσο συχνά πιστεύεται, δημιουργεί προβλήματα στην στρατηγική της αποτροπής, ειδικότερα σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα. Η εικόνα των άλλων κρατών είναι δύσκολο να αλλάξει. Οι αντιλήψεις δεν προσαρμόζονται στις νέες πληροφορίες για την άλλη πλευρά και οι μικρές αλλαγές δεν θεωρείται πιθανό ότι θα γίνουν αντιληπτές. Όταν ένας πολιτικός γνωρίζει αν το άλλο μέρος απαιτείται να αποτραπεί και ποιο είδος στρατηγικής θα εφαρμόσει γι αυτό, μόνο στην περίπτωση που θα συμβούν πολύ δραματικά γεγονότα θα αντιληφθεί την πραγματικότητα. Οι πολιτικές αντιλήψεις σπάνια είναι τελείως ακριβείς και οι πολιτικές σπάνια λειτουργούν όπως έχουν σχεδιαστεί. Οι πολιτικοί δεν ανέχονται να αναπτύξουν εύθραυστες πολιτικές, οι οποίες θα αποτύχουν σοβαρά αν οι άλλοι δεν ενεργήσουν ακριβώς όπως αναμένεται. Τέλος, διάφορα εμπόδια θέτουν σοβαρούς περιορισμούς στο βαθμό λεπτομερούς συντονισμού της στρατηγικής της αποτροπής, οι οποίοι είναι πιο σοβαροί από ότι οι πολιτικοί νομίζουν. Για παράδειγμα, τα κράτη προσπαθούν να αναπτύξουν πολιτικές που ασκούν μόνο την αναγκαία πίεση σε άλλα – αρκετή να δείξουν ότι είναι πολύ σοβαρά, αλλά όχι αρκετή να προκαλέσουν απεγνωσμένη συμπεριφορά. Ή προσπαθούν να δείξουν μια βούληση να χαλαρώσουν την ένταση με έναν αντίπαλο, χωρίς να συνεργάζονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε τρίτα κράτη να αισθάνονται απειλούμενα. Τέλος αφού ασύμβατες πληροφορίες είναι πιθανό να παρανοηθούν, οι αποτρεπτικές στρατηγικές πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις προϋπάρχουσες αντιλήψεις των άλλων

⁸⁷ Ibid., σελ. 23.

και στην εικόνα τους, περιορίζοντας έτσι το εύρος των στρατηγικών που μπορούν να επιτύχουν.⁸⁸

Ένας πιθανός επιτιθέμενος μπορεί να μην αποτρέπεται, όχι μόνο επειδή θέλει να υπομείνει το κόστος του πολέμου, ή επειδή πιστεύει ότι έχει βρει έναν τρόπο για να αποφεύγει τις αποτρεπτικές απειλές, αλλά επίσης, γιατί δεν μπορεί να αναγνωρίσει ή να αντιδράσει ορθολογικά στις αποτρεπτικές απειλές που αντιμετωπίζει. Αυτή η αποτυχία προέρχεται από τρεις αιτίες. Πρώτον, οι πιθανοί επιτιθέμενοι μπορεί να αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν αξιόπιστες αποτρεπτικές δεσμεύσεις, λόγω πολιτισμικών διαφορών. Για να λειτουργήσει η αποτροπή, πρέπει να μεταδοθεί η αποτρεπτική απειλή και αυτό είναι πολύ δύσκολο. Τα μηνύματα, τα σήματα και οι ιστορίες ερμηνεύονται μέσω ιδιαιτέρων πολιτισμικών φακών και ακόμη και στις καλύτερες περιπτώσεις το μήνυμα που μεταδόθηκε είναι απίθανο να είναι το ίδιο με το μήνυμα που ελήφθη.⁸⁹

Οι πολιτισμικές διαφορές θέτουν δυο διαφορετικά εμπόδια. Πρώτον, ειδικές λέξεις και ενέργειες έχουν διαφορετική δύναμη, λογική και μικροδιαφορά, σε διαφορετικές γλώσσες και πολιτισμούς. Δεύτερον, αν και διαφορετικοί πολιτισμοί επιβάλουν τελείως διαφορετικό πλαίσιο αντιλήψεως, όχι μόνο οι λέξεις και οι ενέργειες αλλά ολόκληρη η κατάσταση μπορεί να γίνει αντιληπτή διαφορετικά, από διαφορετικούς πολιτισμούς.⁹⁰

Ένα δεύτερο και πιο σημαντικό πρόβλημα είναι ότι κατά την διάρκεια κρίσεων κυρίως, πιθανοί επιτιθέμενοι τείνουν να επικεντρώνονται στις εσωτερικές τους ανάγκες και να αγνοούν εξωτερικές πραγματικότητες, συμπεριλαμβανομένης και της πιθανής συμπεριφοράς του αποτρέποντος. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η αποτροπή αποτυγχάνει επειδή ο επιτιθέμενος ωθείται να κάνει ένα επιθετικό βήμα όχι επειδή βρήκε ένα παράθυρο ευκαιρίας, αλλά βάσει των δικών του εσωτερικών προβλημάτων, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τις εξωτερικές συνέπειες.⁹¹

Μια τρίτη πιο ενδιαφέρουσα αιτία είναι ότι οι πιθανοί επιτιθέμενοι πιθανόν εμπλέκονται σε ευσεβείς πόθους, παραποιώντας πληροφορίες για

⁸⁸ Ibid., σελ. 24-28.

⁸⁹ Βλ. Rhodes E., «Conventional Deterrence», *Comparative Strategy*, σελ. 234.

⁹⁰ Ibid., σελ. 235.

⁹¹ Ibid., σελ. 236.

τον αποτρέποντα για να αποφύγουν την πίεση από την αναγνώριση των κινδύνων που συνδέονται με την κατάσταση και τις επιλεγμένες πολιτικές.

Η τέταρτη επιπλοκή της δυνατότητας του πιθανού επιτιθέμενου για ανορθολογισμό είναι ότι προσπάθειες για ενίσχυση της συμβατικής αποτροπής μεταδίδοντας την δέσμευση μπορεί να είναι όχι μόνο μη παραγωγική αλλά και αντιπαραγωγική. Κατ' αρχή, αποτρεπτικά βήματα μπορεί να πείσουν τον πιθανό επιτιθέμενο ότι η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη και γι' αυτό προκαλούν την ενέργεια που εννοείτο ότι θα απέτρεπαν. Δεύτερον, τα αποτρεπτικά βήματα, όχι μόνο μπορεί να πείσουν για το αναπόφευκτο του πολέμου, αλλά μπορεί να αυξήσουν την πίεση χρόνου και το άγχος στους λαμβάνοντες τις αποφάσεις στην πλευρά του αντιπάλου, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα μιας μη ορθολογικής προσφυγής στον πόλεμο.⁹²

⁹² Ibid., σελ. 241.

5. ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ

5.1 Παρεμποδιστικός - προληπτικός πόλεμος

Ο παρεμποδιστικός πόλεμος (*preventive war*) και ο προληπτικός πόλεμος (*pre-emptive war*), εξαπολύονται κατόπιν εκτίμησης ότι επίκειται εχθρική επίθεση και αποσκοπούν στη ματαίωσή της. Τόσο ο παρεμποδιστικός όσο και ο προληπτικός πόλεμος έχουν σχέση με την καταστροφή μιας δυνητικής πηγής απειλής, προτού η απειλή αυτή υλοποιηθεί. Ένας παρεμποδιστικός πόλεμος, διεξάγεται όταν ένα κράτος Α διαβλέπει ότι η ισορροπία ισχύος έναντι κάποιου άλλου κράτους Β μακροπρόθεσμα θα εξελιχθεί εις βάρος του. Μη θέλοντας να βρεθεί σε δυσμενή θέση απέναντι στο κράτος Β, το οποίο θεωρεί ως δυνητικό αντίπαλο (άσχετα με τις πραγματικές προθέσεις του τελευταίου), το κράτος Α του επιτίθεται, ενόσω η ισορροπία ισχύος εξακολουθεί να είναι σχετικά ευνοϊκή.⁹³ Ο προληπτικός πόλεμος απαιτεί, τουλάχιστον, ότι ο Α πιστεύει ότι είναι πιθανότερο να νικήσει οποιοδήποτε πόλεμο του οποίου έχει την πρωτοβουλία.⁹⁴ Συνεπώς, ο παρεμποδιστικός πόλεμος αντιμετωπίζει μια επίθεση η οποία θα διενεργηθεί, αν διενεργηθεί, μετά από αρκετά χρόνια. Ως εκ τούτου, ο προληπτικός πόλεμος γενικά θεωρείται περισσότερο δικαιολογημένος απ' ότι ο παρεμποδιστικός.

Ένας «παρεμποδιστικός πόλεμος» αποσκοπεί είτε να αφοπλίσει, κατ' ελάχιστο, τον Β για να τον κρατήσει αναμφίβολα στρατιωτικά ασθενέστερο από τον Α, είτε να αλλάξει τον πολιτικό χαρακτήρα του κράτους του Β, έτσι ώστε, ακόμα κι αν επανεξοπλιστεί να μην αποτελεί πλέον απειλή.⁹⁵

Ένας «προληπτικός πόλεμος» ξεσπά κάποια στιγμή, μεταξύ του χρόνου που ένας αντίπαλος αποφασίσει να επιτεθεί, ή ακριβέστερα εκλαμβάνεται ως έτοιμος να επιτεθεί, και του πραγματικού χρόνου εκτοξεύσεως της επιθέσεως. Αυτό, κατά τους διεθνείς νομικούς αποκαλείται προληπτική αυτοάμυνα.⁹⁶

⁹³ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, σελ. 42-43.

⁹⁴ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ. 87.

⁹⁵ Ibid., σελ 85.

⁹⁶ Ibid., σελ 86.

Ο παρεμποδιστικός πόλεμος είναι προμελετημένος και έχει σκοπό να αντιμετωπίσει το πρόβλημα πριν μετατραπεί σε κρίση, ενώ ο προληπτικός πόλεμος είναι μια πιο απεγνωσμένη στρατηγική που χρησιμοποιείται κατά την διάρκεια μιας κρίσεως. Επιπλέον υπάρχει και μια ακόμη διαφορά. Με τον παρεμποδιστικό πόλεμο, ο Α έχει μεγάλα πλεονεκτήματα για να αποφασίσει τότε να επιτεθεί και να το κάνει όσο ο Β παραμένει αδύναμος. Ακόμα κι αν ο Β μπορεί πλήρως να εκτιμήσει τι σχεδιάζει ο Α, μπορεί αυτό να είναι ακόμα ανώφελο. Κατά τον προληπτικό πόλεμο από την άλλη μεριά, ο Β μπορεί να μην είναι πλέον αδύναμος ή απροετοίμαστος, και ο Α, ακόμα κι αν παίρνει μόνο προληπτικά μέτρα για να προετοιμάσει ένα προληπτικό ενδεχόμενο, προκαλεί την πιθανότητα, να γίνει αντιληπτός και να προκαλέσει το κτύπημα από τον Β.⁹⁷

Ο προληπτικός πόλεμος κατευθύνεται απ' ευθείας κατά των πιο επικίνδυνων δυνατοτήτων του αντιπάλου, θέτοντας τον σε μια σοβαρή δοκιμασία. Αν η στοχοποιημένη δυνατότητα του Β διασωθεί σχεδόν άθικτη, τότε είναι πιθανόν να χρησιμοποιηθεί άμεσα. Με τον παρεμποδιστικό πόλεμο αντιθέτως, η στρατιωτική δοκιμασία, είναι βέβαιο ότι θα είναι ηπιότερη, εξ αιτίας της αδυναμίας του Β. Από την άλλη πλευρά η πολιτική δοκιμασία θα είναι πολύ πιο σοβαρή, με την απειλή πιο μεμακρυσμένη και ανοικτή σε υποκειμενική ερμηνεία. Η ισχυρότερη δύναμη μπορεί να αναμένει να κατηγορηθεί για απειλητική συμπεριφορά, ενεργώντας πρόωρα πιθανόν εξ αιτίας μόνον ενός ισχυρού προαισθήματος. Στον βαθμό που ο Α δεν ενδιαφέρεται για την διεθνή κοινή γνώμη αυτό μπορεί να μην δημιουργεί πρόβλημα, αλλά χωρίς μια πειστική αιτία ο παρεμποδιστικός πόλεμος μπορεί σύντομα να μοιάζει σαν ένα οποιοδήποτε είδος επιθετικού πολέμου και να προκαλέσει μια αντίδραση κάπου αλλού, από διπλωματική απομόνωση μέχρι την ανάπτυξη συμμαχιών μεταξύ των πιθανών θυμάτων.⁹⁸

5.2 Πειθαναγκασμός και Αποτροπή

Υπάρχει μια διαφορά μεταξύ του να παίρνεις αυτό που θέλεις και του να κάνεις κάποιον να σου το δίνει, μεταξύ του να κρατάς αυτό που οι άλλοι

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibid., σελ. 87.

θέλουν να πάρουν και του να τους κάνουν να φοβούνται να το πάρουν, μεταξύ του να χάνεις κάτι που κάποιος μπορεί να πάρει με την βία και του να το παραδίδεις για να αποφύγεις τον κίνδυνο ζημιάς.⁹⁹

Σε αντίθεση με την αποτροπή, πειθαναγκασμός (compellence) είναι η αλλαγή του status quo, με απειλή χρήσης βίας. Όπως όμως η αποτροπή έτσι και ο πειθαναγκασμός, χαρακτηρίζεται από την απειλή χρήσης βίας, σε αντίθεση προς τη χρήση βίας αυτή καθαυτή, πράγμα που τις διαφοροποιεί ακριβώς από τις έννοιες της άμυνας και της επίθεσης.¹⁰⁰ Ενώ η αποτροπή αφορά «επιβολή απραξίας», υποχρεώνοντας τον αντίπαλο, παρά την θέλησή του, να μην κάνει κάτι που ήθελε να κάνει, ο πειθαναγκασμός απαιτεί «να κάνει κάποιον να δράσει», που σημαίνει να κάνει, ή να αναιρέσει κάτι, παρά την θέλησή του.¹⁰¹

Βασικό συστατικό στοιχείο του πειθαναγκασμού όπως και της αποτροπής, είναι η έννοια του σχετικού κόστους. Πιο συγκεκριμένα, στην αποτροπή πρέπει να επιφυλάσσεται στον αντίπαλο κόστος μεγαλύτερο από το όποιο όφελος αποκομίσει αλλάζοντας το status quo. Στον πειθαναγκασμό ο αντίπαλος ούτως ή άλλως θα υποστεί κόστος, οπότε θα πρέπει να του επιφυλάσσεται μεγαλύτερο κόστος αν δεν συμμορφωθεί απ' ότι αν συμμορφωθεί με την πειθαναγκαστική απειλή. Επιπλέον, θεμελιώδες στοιχείο του πειθαναγκασμού όπως και της αποτροπής είναι η αξιοπιστία τους.¹⁰²

Η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ αυτών είναι ότι η αποτροπή υποστηρίζει ένα status quo, ενώ ο πειθαναγκασμός είναι πιο ακραίος, απαιτεί κίνηση προς έναν προορισμό, και ο προορισμός αυτός μπορεί να μην είναι σαφής ως προς την πρόθεση, την ταχύτητα αλλά και την αναστολή της ισχύος. Επιπλέον, ενώ με την αποτροπή η συμμόρφωση ουσιαστικά δεν είναι ένα γεγονός και επομένως δεν απαιτεί απαραίτητα κάποιο ειδικό συλλογισμό από τον αποτρεπόμενο, με τον πειθαναγκασμό, η συμμόρφωση είναι

⁹⁹ Βλ. Schelling Thomas. C., *Arms and Influence*, σελ. 2.

¹⁰⁰ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα», σελ. 21-23.

¹⁰¹ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ. 110.

¹⁰² Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα», σελ. 21-23.

καταφανής και επομένως, μεταφέρει την προστιθέμενη σημασία της φήμης της ταπείνωσης.¹⁰³

Μια άλλη κύρια διαφορά είναι η πίεση χρόνου. Αν ο αντικειμενικός σκοπός είναι να μην συμβεί τίποτε, τότε ο χρόνος μπορεί να είναι απεριόριστος, ενώ αν θα πρέπει κάτι να γίνει τότε ο χρόνος είναι κρίσιμος, πράγμα για το οποίο ο πειθαναγκασμός τείνει να συνδέεται με τελεσίγραφα.¹⁰⁴

Πέραν όμως του χρόνου μια ακόμη διαφορά έγκειται στην πρωτοβουλία, στο ποιος πρέπει να κάνει την πρώτη κίνηση, ποιου η πρωτοβουλία δοκιμάζεται. Η απειλή που εξαναγκάζει παρά αποτρέπει, συχνά απαιτεί την διαχείριση της τιμωρίας, μέχρι ο αντίπαλος να ενεργήσει μάλλον, παρά εάν ενεργήσει. Αυτό συμβαίνει επειδή, συχνά ο μόνος τρόπος να δεσμευτεί κάποιος για μια ενέργεια, είναι να την ξεκινήσει. Αυτό σημαίνει όμως, ότι η ενέργεια που αρχίζει πρέπει να είναι ανεκτή γι' αυτόν που την αρχίζει και για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, για να λειτουργήσει η πίεση προς την άλλη πλευρά.¹⁰⁵

Επιπλέον, κατά την αποτροπή, ο αποτρέπων δημιουργεί το σκηνικό, με ανακοίνωση των προθέσεών του, με επιβολή μιας υποχρεώσεως, και περιμένει την αντίδραση του αποτρεπόμενου. Η κύρια ενέργεια ανήκει στον αντίπαλο. Το σκηνικό μπορεί να μην είναι εχθρικό ούτε προκλητικό. Η ενέργεια που είναι εχθρική ή προκλητική είναι αυτή που πρέπει να αποτραπεί. Ο πειθαναγκασμός αντιθέτως, εμπλέκει συνήθως την πρωτοβουλία ενάρξεως μιας ενεργείας ή μιας οριστικής δέσμευσης για μια ενέργεια, η οποία μπορεί να ανασταλεί ή να μην προκαλέσει ζημιά, μόνο στην περίπτωση που ο αντίπαλος ανταποκριθεί.¹⁰⁶

Η αποτροπή τείνει να είναι αόριστη ως προς τον χρόνο, άλλωστε ο σκοπός είναι η αναμονή να επεκτείνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο πειθαναγκασμός πρέπει να είναι καθορισμένος. Για να είναι αποτελεσματικός δεν πρέπει να περιμένει για πάντα. Η πειθαναγκαστική απειλή πρέπει να ενεργοποιηθεί για να είναι αξιόπιστη και ο αντίπαλος πρέπει να υποχωρήσει. Αλλιώς δεν θα υπάρξει ποτέ το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Με την διάθεση

¹⁰³ Βλ. Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ. 110.

¹⁰⁴ Ibid., σελ. 111.

¹⁰⁵ Βλ. Schelling Thomas C., *Arms and Influence*, σελ. 69.

¹⁰⁶ Ibid., σελ. 69-71.

ελάχιστου χρόνου η συμμόρφωση γίνεται αδύνατη, ενώ με την διάθεση υπερβολικά μεγάλου χρόνου η συμμόρφωση γίνεται περιττή.

Η αποτροπή για να επιτύχει, μπορεί να επικεντρωθεί στα αρχικά γεγονότα, δηλαδή στην αντίδραση αν ο αντίπαλος δεν συμμορφωθεί. Ο πειθαναγκασμός για να επιτύχει, εμπλέκει μια ενέργεια που πρέπει να έχει επιτυχή έκβαση και το όφελος έρχεται στο τέλος. Η ενέργεια του πειθαναγκασμού πρέπει να είναι τέτοια ώστε να μπορεί να σταματήσει ή να ανακληθεί όταν ο αντίπαλος συμμορφωθεί, διαφορετικά δεν υπάρχει κίνητρο. Αν βέβαια, αλλάξουμε την πειθαναγκαστική μας απειλή από απλή πίεση σε έντονη, τότε πρέπει να προσαρμόσουμε και τις απαιτήσεις μας στην επείγουσα χρονική εξέλιξη μιας κρίσης.¹⁰⁷

Ο στρατηγικός πειθαναγκασμός κανονικά περιλαμβάνει αμφίδρομες απειλές και οι σχέσεις μεταξύ των κρατών περιλαμβάνουν, πιθανόν τομείς συνεργασίας αλλά και διαμάχης. Όπως για παράδειγμα ο Α πιέζει τον Β να φέρει τον προστατευόμενο Γ στα άκρα¹⁰⁸ ή όταν ο Β, προκειμένου να αντισταθεί στον πειθαναγκασμό του Α (ή πιθανόν να αναλάβει ο ίδιος την πρωτοβουλία του εξαναγκασμού), προκαλεί την συμμετοχή του Δ, ενός άλλου ισχυρότερου δρώντα.¹⁰⁹ Βέβαια, όσο περισσότεροι δρώντες εμπλέκονται σε μια εξαναγκαστική δραστηριότητα, τόσο πιο περίπλοκη μπορεί να γίνει, καθώς οι διαπραγματεύσεις εντός της ομάδας περιπλέκουν τις διαπραγματεύσεις μεταξύ του εξαναγκάζοντος και του εξαναγκαζόμενου¹¹⁰.

¹⁰⁷ Ibid., σελ. 75-77.

¹⁰⁸ Τέτοιο παράδειγμα είναι η πίεση των χωρών του NATO στην Γιουγκοσλαβία του Μιλόσεβιτς, για άσκηση πίεσης στους Βόσνιους Σέρβους για παραχωρήσεις προκειμένου να επιτευχθεί μια πολιτική διευθέτηση, ή η πίεση του Ισραήλ στην Παλαιστινιακή Αρχή να χειριστεί τις ακραίες οργανώσεις. Βλ Freedman Lawrence, *Deterrence*, σελ. 112.

¹⁰⁹ Ο λόγος που ο Μιλόσεβιτς ήταν υπό πίεση με την Βοσνία ήταν επειδή η Βοσνιακή κυβέρνηση είχε εργαστεί σκληρά να πείσει τις Δυτικές κυβερνήσεις ότι ήταν τα θύματα μιας απαράδεκτης συμπεριφοράς Ibid., σελ. 113.

¹¹⁰ Ibidem.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ

6. Η ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΜΑΧΗ ΑΡΑΒΩΝ – ΙΣΡΑΗΛ (1967-1973)

6.1 Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει την λειτουργία της αποτροπής, με εστίαση στους υπολογισμούς των πρωταγωνιστών, κατά την περίοδο της Αραβοϊσραηλινής διαμάχης 1967-1973. Η Αίγυπτος την περίοδο αυτή, εξέτασε πέντε φορές την περίπτωση να καταφύγει στην βία κατά του Ισραήλ, ενώ κατά την ίδια περίοδο το Ισραήλ αναζητούσε τρόπους για να αποτρέψει την στρατιωτική επίθεση. Δεν εξετάζονται μόνο οι περιπτώσεις που επελέγη η επίθεση, οπότε η αποτροπή απέτυχε αλλά και οι αντίθετες περιπτώσεις κατά τις οποίες η αποτροπή πέτυχε.

Η κρίση που οδήγησε στον πόλεμο του 1967 αιφνιδίασε τους Ισραηλινούς. Τα πρώτα σημάδια φάνηκαν την 14 Μαΐου όταν η Ισραηλινή υπηρεσία πληροφοριών αναγνώρισε κινήσεις των Αιγυπτίων μέσα στην χερσόνησο του Σινά. Τρεις μέρες αργότερα ο πρόεδρος της Αιγύπτου Νάσερ έδωσε εντολή για αποχώρηση των δυνάμεων του ΟΗΕ από την χερσόνησο του Σινά και στις 22 Μαΐου δήλωσε ότι θα απέκλειε τα στενά του Τιράν. Ήταν προφανές την επόμενη μέρα, όταν τα στενά του Τιράν θα ήταν κλειστά ότι το status quo δεν θα ήταν αποδεκτό από το Ισραήλ και ότι κάτι θα έπρεπε να κάνουν για να ανατραπούν οι κινήσεις των Αιγυπτίων. Το ερώτημα ήταν αν θα έπρεπε να επιδιωχθεί στρατιωτικός ή πολιτικός τρόπος ενεργείας. Από 23 Μαΐου μέχρι 1 Ιουν οι Ισραηλινοί εξέταζαν την διπλωματική οδό, ελπίζοντας ότι εξωτερικές δυνάμεις θα επέλυαν το πρόβλημα. Η στρατιωτική επέμβαση δεν ήταν στις άμεσες επιλογές τους, καθότι δεν υπήρχε ένα σοβαρό στρατιωτικό σχέδιο που να εξασφάλιζε την ήττα του αιγυπτιακού στρατού. Η αποτυχία της διπλωματικής οδού και η εμφάνιση του Νταγιάν στην κυβέρνηση του Ισραήλ ως υπουργού άμυνας, ο οποίος ήταν πολύ αισιόδοξος για τις δυνατότητες του ισραηλινού στρατού, έθεσε την στρατιωτική επιλογή ως πρώτη προτεραιότητα.¹¹¹

¹¹¹ Βλ. Mearsheimer John. J., *Conventional Deterrence*, London, Ithaca, 1983, σελ. 143.

Ο πόλεμος του 1967 τελείωσε με την κατάληψη από το Ισραήλ της χερσονήσου του Σινά, των υψωμάτων του Γκολάν και της Δυτικής Όχθης του Ιορδάνη. Η αλλαγή του χάρτη στο κέντρο της Μέσης Ανατολής επαναδιαμόρφωσε την στρατηγική εξίσωση της Αραβοϊσραηλινής διένεξης, τις αντιλήψεις και τους υπολογισμούς των κύριων εμπολέμων. Το Ισραήλ έγινε η τυπική συντηρητική δύναμη με μεγάλο ενδιαφέρον για την αποτροπή μιας στρατιωτικής επίθεσης, ενώ οι Αραβικές χώρες είχαν μικρότερη βούληση να αποδεχτούν το status quo μετά το 1967 απ' ότι είχαν πριν.¹¹² Η απελευθέρωση του Σινά από το Ισραήλ, αποτέλεσε τον πρωταρχικό σκοπό της Αιγυπτιακής κυβερνήσεως. Η Αίγυπτος ήθελε να αρνηθεί στο Ισραήλ το πολιτικό και στρατιωτικό όφελος που είχε από τον πόλεμο του 1967 και φοβόταν την εγκατάσταση ενός νέου status quo βασιζόμενου σε αυτά τα οφέλη, καθώς και την υποβάθμιση της ηγετικής της θέσης στον Αραβικό κόσμο.¹¹³

Κατά το τέλος του πολέμου οι υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ, Σοβιετικής Ενώσεως, Αιγύπτου και Ισραήλ, όλες συμφωνούσαν ότι η στρατιωτική ικανότητα της Αιγύπτου ήταν κατώτερη αυτής του Ισραήλ και έτσι, η Αίγυπτος δεν μπορούσε να ανακαταλάβει την Χερσόνησο του Σινά σ' έναν γενικό πόλεμο. Οι Αιγύπτιοι ηγέτες όμως, σκέφτονταν σοβαρά να προκαλέσουν την αποτροπή και κατά περιόδους επέλεξαν την χρήση της βίας. Τον Μάρτιο του 1969, ο πρόεδρος της Αιγύπτου Νάσερ, εκτόξευσε έναν πόλεμο φθοράς κατά μήκος του καναλιού του Σουέζ. Ο κύριος σκοπός του πολέμου ήταν να φθείρει το Ισραήλ στρατιωτικά και ψυχολογικά. Δεδομένων των περιορισμένων πόρων του Ισραήλ και την ευαισθησία του στις ανθρώπινες απώλειες, ένας πόλεμος φθοράς θα έθετε σε δοκιμασία την ικανότητα του Ισραήλ να αποδεχτεί υψηλό κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υλικά, για λιγότερο ζωτικά συμφέροντα. Το Ισραήλ θα αναγκαζόταν να πληρώσει ακριβά για την διατήρηση του status quo.¹¹⁴

Ο πόλεμος φθοράς είχε και άλλα δευτερεύοντα οφέλη. Κατά πρώτον, η κύρια γραμμή οπλικών συστημάτων και οι εφεδρείες του Ισραήλ θα υφίσταντο

¹¹² Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, London, Hopkins University Press, 1991, σελ. 37.

¹¹³ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab-Israeli Wars?", *National Defense University, McNair Paper 45*, Washington DC, 1995, σελ. 8.

¹¹⁴ Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, σελ. 37.

φθορά και όταν θα ερχόταν η ώρα για έναν γενικό πόλεμο, το Ισραήλ θα βρισκόταν σε δυσμενή θέση. Δεύτερο, αυτό θα μεγάλωνε την εξάρτηση του Ισραήλ από τις ΗΠΑ και θα αυξανόταν κατά συνέπεια, ο μοχλός πίεσης των ΗΠΑ επί του Ισραήλ. Για να υποχρεώσει τις ΗΠΑ να πιέσει το Ισραήλ η Αίγυπτος έπρεπε να δημιουργήσει και να προσπαθήσει να διαχειριστεί, τα άμεσα συμφέροντα των ΗΠΑ τα οποία απειλούντο από τις ενέργειες του Ισραήλ. Η Αίγυπτος βρήκε τέτοια συμφέροντα, στον κίνδυνο παγκόσμιας αντιπαράθεσης και την εξασθένηση των πολιτικών θέσεων των καθεστώτων των αραβικών κρατών που συμμαχούσαν με τις ΗΠΑ.¹¹⁵

Η αποτρεπτική στρατηγική του Ισραήλ στην περίπτωση αυτή είχε αποτύχει. Από το 1971 μέχρι τις αρχές του 1973, ο νέος πρόεδρος της Αιγύπτου Σαντάτ σχεδίασε τρεις ακόμη φορές την χρήση βίας κατά του Ισραήλ, είτε με δικές του δυνάμεις είτε με την βοήθεια της Συρίας αλλά δεν τις υλοποίησε.¹¹⁶ Στις 6 Οκτ 1973 και οι δυο χώρες εκτόξευσαν μια συνδυασμένη στρατιωτική επίθεση κατά του Ισραήλ. Συνολικά λοιπόν, η Αίγυπτος σχεδίασε πέντε φορές επίθεση κατά του Ισραήλ και μόνο δύο φορές την υλοποίησε. Η αποτρεπτική στρατηγική του Ισραήλ μπορεί να πέτυχε τρεις φορές αλλά απέτυχε σοβαρά τις άλλες δυο.

Η εξήγηση για τον τρόπο λήψης αποφάσεων από τους Αιγυπτίους ηγέτες προσκρούει στην μη ύπαρξη ταξινομημένων και αντικειμενικά αξιόπιστων στοιχείων για τις διαδικασίες και τις επιλογές τους και στο γεγονός ότι πάρα πολύ λίγοι αξιωματούχοι ελάμβαναν μέρος στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η ισχύς είχε συγκεντρωθεί σε πολύ λίγους, με εξαίρεση την περίοδο 1970-71 που είχε συγκεντρωθεί αποκλειστικά στην προεδρία.¹¹⁷

6.2 Εκτίμηση συμφερόντων

Το πρώτο ενδιαφέρον στοιχείο στους υπολογισμούς των ηγετών που σκέπτονταν σοβαρά να προκαλέσουν την αποτροπή ήταν η εκτίμηση για τα

¹¹⁵ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab-Israeli Wars?", σελ. 10.

¹¹⁶ Ο πρόεδρος της Αιγύπτου Σαντάτ κήρυξε το έτος αυτό «έτος απόφασης» και σχεδίασε αεροπορική επιδρομή κατά των Ισραηλινών εγκαταστάσεων στο Σινά, ως προπαρασκευή για ενέργεια αλεξιπτωτιστών, η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε. Η εντολή του ίδιου για σχεδίαση νέας επίθεσης το 1972, κατέληξε με την απομάκρυνση όλης της στρατιωτικής ηγεσίας που αντίθετο στην επίθεση. Στις αρχές του 1973 σχεδίασε αιφνιδιαστική επίθεση με περιορισμένους σκοπούς, η οποία ακυρώθηκε τον Μάιο. Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, σελ. 37.

¹¹⁷ Ibid., σελ. 38.

διακυβευόμενα συμφέροντά τους, στοιχείο που λογικά θα έπρεπε να διαμορφώσει το συμπέρασμά τους για το κόστος και το όφελος της στρατιωτικής ενέργειας.¹¹⁸

Το συμφέρον του Ισραήλ ήταν να διατηρήσει το Σινά μέχρι η αιγυπτιακή κυβέρνηση να αναγνωρίσει το δικαίωμα υπάρξεως του Ισραήλ και να συμφωνήσει να υπογράψει μια συμφωνία ειρήνης που θα επιτυγχάνετο μέσω αμέσων διαπραγματεύσεων. Το Σινά ήταν ένα διαπραγματευτικό κομμάτι γης που το Ισραήλ ήλπιζε να ανταλλάξει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων έναντι μιας συμφωνίας ειρήνης με την Αίγυπτο. Και η Αίγυπτος και το Ισραήλ ήταν ενήμεροι ότι η ισορροπία των συμφερόντων ήταν υπέρ της Αιγύπτου, και συμφωνούσαν για τις συνέπειες αυτής της ισορροπίας. Η Αίγυπτος πολεμούσε για το δικό της έδαφος, ενώ το Ισραήλ για στρατηγικά συμφέροντα. Η Αίγυπτος ήταν σοβαρά δεσμευμένη για την απελευθέρωση του Σινά και αποδεχόταν την καταβολή υψηλού τιμήματος, ενώ το Ισραήλ αναρωτιόταν γιατί θα έπρεπε να υποστεί ανθρώπινες απώλειες, για περιοχές από τις οποίες ήθελε να αποσυρθεί. Και οι δυο πλευρές αναγνώριζαν ότι το Ισραήλ θα βρισκόταν σε δύσκολη θέση αφού θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει τις σπάνιες πηγές ενός μικρού έθνους και να πείσει τον λαό του να χύσει αίμα για διαπραγματευτικούς λόγους.¹¹⁹

Οι Αιγύπτιοι ηγέτες όμως ήταν συνεπείς απέναντι στα στρατηγικά τους συμφέροντα. Παρ' ότι θεωρούσαν την σύγκρουση με το Ισραήλ ως «θέμα ύπαρξής τους», ή «κρίση της ζωής τους», έδιναν μεγαλύτερη σημασία στα στρατηγικά τους συμφέροντα παρά στα συμφέροντα που ετίθεντο κατά την σύγκρουση. Έτσι, ενώ αναφέρονταν συχνά στα δικαιώματα των Παλαιστινίων και την απελευθέρωση του Σινά, έθεταν τα θέματα αυτά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που περιλάμβανε την άρνηση της Αιγύπτου να αποδεχτεί τετελεσμένα γεγονότα.¹²⁰

Μια από τις διαθέσιμες επιλογές της Αιγύπτου ήταν η αποδοχή της προσφοράς του Ισραήλ για ανταλλαγή γης με ειρήνη μέσω διαπραγματεύσεων. Μετά τον πόλεμο του 1967 το Ισραήλ πρόσφερε (μέχρι τον Οκτώβριο του 1968) την επιστροφή στην Αίγυπτο του Σινά και την

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ BL. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab-Israeli Wars?", σελ. 9.

¹²⁰ BL. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, σελ. 40.

απόσυρσή του στα διεθνή σύνορα, με αντάλλαγμα μιας συμφωνίας ειρήνης και με μόνη προϋπόθεση την αποστρατικοποίηση της περιοχής αυτής. Μια τέτοια συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ δεν ήταν αποδεκτή, διότι όχι μόνο η Αίγυπτος, αλλά και όλος ο αραβικός κόσμος, αντιλαμβανόταν μια τέτοια έκβαση, σαν παράδοση στις υπαγορεύσεις του Ισραήλ κατόπιν μιας ατιμωτικής ήττας. Ο φόβος στην Αίγυπτο ήταν ότι η αποδοχή της συμφωνίας ειρήνης θα υπονόμει περαιτέρω την θέση της Αιγύπτου στον Αραβικό κόσμο, ιδιαίτερα επειδή το Ισραήλ δεν προσφέρθηκε να αποχωρήσει από την Δυτική Όχθη και την Ιερουσαλήμ.

Η Αίγυπτος είχε επίσης ένα ψυχολογικό συμφέρον να αρνηθεί την ήττα του 1967. Η αποδοχή του status quo ή μιας συμφωνίας ειρήνης με το Ισραήλ αμέσως μετά την ήττα, θα ήταν συνώνυμο με την παραδοχή ότι η δεκαπενταετής σοσιαλιστική επανάσταση είχε αποτύχει. Για έναν ηγέτη που έγινε σύμβολο και αφιέρωσε την ζωή του στην αντίσταση κατά του Ιμπεριαλισμού και του Διεθνούς Σιωνισμού η αποδοχή της ειρήνης με το Ισραήλ και η συνεργασία με τις ΗΠΑ σήμαινε παράδοση. Έτσι, η επιλογή της ανάκτησης του Σινά μέσω μιας συμφωνίας ειρήνης απορρίφθηκε.¹²¹

Η επόμενη επιλογή ήταν η ανακατάληψη του Σινά με στρατιωτική ενέργεια, η οποία δεν ήταν μια αποτελεσματική επιλογή, καθότι η αιγυπτιακή ηγεσία είχε αντιληφθεί ότι λόγω της εκβάσεως του πολέμου του 1967, το Ισραήλ δεν ήταν εύκολο να ηττηθεί σε έναν γενικό πόλεμο.¹²²

Η τρίτη επιλογή ήταν μια προσπάθεια επανάληψης των γεγονότων του 1956, όταν οι ΗΠΑ πίεσαν το Ισραήλ να επιστρέψει το Σινά. Ήταν ένας τρόπος ενεργείας τον οποίο η Αίγυπτος ήλπιζε ότι θα λειτουργήσει ξανά. Αν αυτό αποτύγχανε, η Αίγυπτος ήλπιζε ότι οι Δυτικοευρωπαϊκές χώρες θα πίεζαν τις ΗΠΑ να ασκήσει πίεση στο Ισραήλ να επιστρέψει το Σινά διότι θα είχαν ενδιαφέρον να κρατήσουν την διώρυγα ανοικτή για να εξασφαλίσουν την ροή πετρελαίου. Και αυτή η στρατηγική απέτυχε. Οι ΗΠΑ αποφάσισαν να μην πιέσουν το Ισραήλ, αν δεν υπάρξει μια ειρηνική διευθέτηση. Από την άλλη πλευρά οι Δυτικοευρωπαϊκές χώρες, έμαθαν να αντιμετωπίζουν το κλείσιμο του καναλιού και δεν πίεσαν το Ισραήλ να αποσυρθεί. Η διεθνής κατάσταση

¹²¹ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab Israeli Wars", σελ. 9.

¹²² Ibid., σελ. 10.

καθώς και η ικανότητα του Ισραήλ να ανθίσταται στις διεθνείς πιέσεις, ήταν πολύ διαφορετικές το 1967, απ' ότι ήταν το 1957.¹²³

Έτσι, δεδομένων των πολιτικών δεσμεύσεων του Νάσερ, η ισορροπία των ικανοτήτων που επικράτησε στον πόλεμο του 1967, και την τότε ιδιαίτερη διεθνή κατάσταση, ο μόνος τρόπος ενεργείας που υπήρχε για ανάκτηση του Σινά ήταν ο πόλεμος φθοράς.

Ο πόλεμος φθοράς σηματοδοτούσε την άρνηση της Αιγύπτου να αποδεχτεί την ήττα. Ο Νάσερ αρνήθηκε να αποδεχτεί την ήττα του 1967 σαν μια πραγματική δοκιμασία της ισορροπίας των ικανοτήτων μεταξύ του Ισραήλ και των Αραβικών κρατών. Αν οι ιδιαίτερες συνθήκες οι οποίες οδήγησαν στην ήττα του 1967 (ο στρατιωτικός αιφνιδιασμός, η μη φιλική στάση της κυβέρνησης των ΗΠΑ και τα λάθη που έγιναν από τους Σοβιετικούς και τους Αιγυπτίους), δεν υπήρχαν, ο Νάσερ πίστευε ότι μέσω της φθοράς, σαν ένα πρώτο στάδιο μιας παρατεταμένης συγκρούσεως, η Αίγυπτος τελικά θα μπορούσε να επιτύχει την στρατιωτική νίκη.

Ένας πόλεμος φθοράς είχε το πλεονέκτημα ότι έδινε την ευκαιρία στον Αιγυπτιακό στρατό να συγκρούεται με τον Ισραηλινό, καθημερινά και να μάθει να τον αντιμετωπίζει. Όχι μόνο ο Αιγυπτιακός στρατός θα αναγκαζόταν να βελτιωθεί, αλλά κατά την διαδικασία, οι Αιγύπτιοι ηγέτες ήλπιζαν, ότι ο ηρωισμός των Ισραηλινών θα υποβαθμιζόταν. Για ένα καθεστώς που βασίζεται στον στρατό για την ύπαρξή του, αυτό θα ήταν ισοδύναμο με την επιβίωσή του.

Έναν άλλο σκοπό που η Αίγυπτος θα επιτύγχανε μέσω ενός πολέμου φθοράς, ήταν η διατήρηση της θέσεώς της στο Αραβικό κόσμο. Εφόσον οι Αιγυπτιακές δυνάμεις προκαλούσαν το Ισραήλ, άλλοι δρώντες, ιδιαίτερα οι Παλαιστίνιοι, οι οποίοι επίσης προκαλούσαν το Ισραήλ μέσω τρομοκρατικών επιθέσεων στο έδαφός του και στο εξωτερικό, δεν μπορούσαν να κατηγορήσουν την Αίγυπτο για απραξία.

Τελικά, η κλιμάκωση της σύγκρουσης με το Ισραήλ, εισήγαγε τον κίνδυνο της επέμβασης των υπερδυνάμεων και της παγκόσμιας σύγκρουσης. Ο Νάσερ ήλπιζε ότι οι αμερικανικοί φόβοι για μια τέτοια αντιπαράθεση, θα τους έπειθαν να πιέσουν το Ισραήλ να συγκατατεθεί και να αποσυρθεί. Μη

¹²³ Ibidem.

μπορώντας να επαναφέρει μια κατάσταση όπως αυτή του 1956, μέσω διπλωματίας, ο Νάσερ πίστευε ότι ένας πόλεμος φθοράς και κλιμάκωσης που εισήγαγε τον κίνδυνο μιας παγκόσμιας σύγκρουσης μεταξύ των υπερδυνάμεων μπορούσε να δημιουργήσει τις συνθήκες που θα οδηγούσαν το Ισραήλ στην απόσυρση.

Με δεδομένα αυτά τα αιγυπτιακά συμφέροντα, είναι προφανές ότι η Αίγυπτος πίστευε ότι μόλις άρχιζε ο πόλεμος φθοράς, το συμφέρον του Ισραήλ θα ήταν να επιδιώξει μια κατάπαυση πυρός το συντομότερο δυνατό. Με την ειρήνευση στα σύνορα το Ισραήλ ήλπιζε να μειώσει τα κίνητρα των ΗΠΑ να ασκήσει πίεση για απόσυρσή του προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο μιας σύγκρουσης των υπερδυνάμεων. Κατόπιν όμως του ενδιαφέροντος της Αιγύπτου για την φθορά, ο μόνος τρόπος με τον οποίο οι Ισραηλινοί θα μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα καταφέρουν μια κατάπαυση των εχθροπραξιών, ήταν με την κλιμάκωση, καθότι μπορούσαν έτσι να αποδείξουν στην Αίγυπτο, ότι αυτή η στρατηγική της θα στρεφόταν εναντίον της. Επιπλέον, το Ισραήλ θα ελαχιστοποιούσε το κόστος που θα του επιβαλλόταν, δεν θα φθειρόταν και θα επεδείκνυε την ικανότητά του και την αποφασιστικότητά του, να πολεμήσει για λιγότερο ζωτικά συμφέροντα. Έτσι ήλπιζε να πείσει τους Αιγυπτίους για την ματαιότητα της στρατηγικής τους. Το Ισραήλ παρά ταύτα, ανέλαβε μέτρα κλιμακώσεως με μεγάλη προσοχή και απροθυμία, λόγω του κινδύνου της επεμβάσεως των μεγάλων δυνάμεων, πράγμα που δεν ήταν εντός των συμφερόντων του.

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι στον πόλεμο φθοράς η ισορροπία των συμφερόντων άλλαξε. Εάν στις προηγούμενες τρεις προκλήσεις τα πραγματικά συμφέροντα του Ισραήλ ήταν σε κίνδυνο, στον πόλεμο της φθοράς ήταν τα ουσιαστικά συμφέροντα των Αραβικών κρατών που διακυβεύονταν. Όλα τα αραβικά κράτη που ενεπλάκησαν αμέσως στην σύγκρουση έχασαν εδάφη που θεωρούσαν μέρος της γενέτειράς τους γης. Το κίνητρό τους για να προκαλέσουν την αποτροπή ήταν πραγματικά μεγάλο.¹²⁴

6.3 Οι Αιγύπτιοι για τα συμφέροντα και την φήμη του Ισραήλ

Η Αίγυπτος σ' αυτήν την περίπτωση ενεπλάκη στην σύγκριση των συμφερόντων και συμπέρανε ότι η κατάσταση ήταν ευνοϊκή γι' αυτήν. Οι

¹²⁴ Ibid., σελ. 11.

Αιγύπτιοι πολεμούσαν για την γενέτειρά τους γη και οι Ισραηλινοί για διαπραγματευτικά οφέλη. Οι Αιγύπτιοι ήταν σίγουροι ότι οι Ισραηλινοί θα ανταπέδιδαν. Αυτό που ήταν αβέβαιο, ήταν το κόστος που το Ισραήλ επιθυμούσε να αποδεχτεί για εδάφη που θα παραχωρούσε κατά τις διαπραγματεύσεις. Η Αίγυπτος είχε την αντίληψη ότι διέθετε ένα πλεονέκτημα στον πόλεμο φθοράς, διότι το Ισραήλ δεν θα μπορούσε να χειριστεί μια παρατεταμένη και δαπανηρή εμπλοκή. Η προκατάληψη του Ισραήλ για απώλειες και θυσίες, σε έναν πόλεμο που δεν φαινόταν να είναι ζωτικής σημασίας, είχε γίνει αντιληπτή στην Αίγυπτο. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η απόφαση της Αιγύπτου να προκαλέσει κατά τον πόλεμο φθοράς, προήλθε από την αντίληψή της για το ισχυρό συμφέρον που είχε για το Σινά και προέβλεψε και σχεδίασε την αντιμετώπιση της αντίδρασης των Ισραηλινών.¹²⁵

Έχει διατυπωθεί όμως και η άποψη ότι οι Αιγύπτιοι ηγέτες δεν ασχολήθηκαν καθόλου με την σύγκριση των συμφερόντων κατά την περίοδο 1969-1973. Μόνο σε μια περίπτωση μίλησαν για ασυμμετρία συμφερόντων όταν η Αίγυπτος ήταν έτοιμη να εκτοξεύσει τον πόλεμο φθοράς, οπότε ο σύμβουλος του προέδρου της Αιγύπτου Χαϊκάλ, σημείωσε ότι το ενδιαφέρον της Αιγύπτου για την επιστροφή των καταληφθέντων εδαφών ήταν μεγαλύτερο από την ετοιμότητα των Ισραηλινών να υποστηρίξουν το status quo. Στις άλλες τέσσερις περιπτώσεις, αν και δεν ετίθετο θέμα αξιοπιστίας του Ισραήλ, δεν υπάρχει εκτίμηση των Αιγυπτίων για τα συμφέροντα των Ισραηλινών. Απ' αυτό, εξάγεται ο ισχυρισμός, ότι στον τρόπο σκέψης των Αιγυπτίων επικρατούσε μια μεγάλη έμφαση που έδιναν στα δικά τους στρατηγικά συμφέροντα και λειτουργούσαν σε ένα περιβάλλον το οποίο δεν απαιτούσε συζήτηση για τα συμφέροντα των αντιπάλων τους. Η Αίγυπτος υποτίμησε το ενδιαφέρον του Ισραήλ για την φήμη του, με αποτέλεσμα να κάνει κακούς υπολογισμούς για το ενδιαφέρον του για κλιμάκωση προκειμένου να σταματήσει ένα μη αποδεκτό, παρατεταμένο και δαπανηρό πόλεμο φθοράς, που έβλαπτε την αποτρεπτική του φήμη.¹²⁶

Ο ισχυρισμός αυτός δεν αποδεικνύεται ιστορικά, αφού και πριν από τον πόλεμο φθοράς το Ισραήλ είχε δείξει ότι δεν θα μπλεκόταν σε έναν

¹²⁵ Ibid., σελ. 12.

¹²⁶ Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deference*, σελ. 40.

πόλεμο φθοράς που θα ήταν ευνοϊκός υπέρ της Αιγύπτου, αλλά θα ανταπέδιδε και θα κλιμάκωνε τον πόλεμο βαθιά στο έδαφος της Αιγύπτου. Έτσι, το Ισραήλ απάντησε στις προκλήσεις των Αιγυπτίων, σε πρώτη φάση με βομβαρδισμό των διυλιστηρίων, εγκαταστάσεων και πόλεων κατά μήκος του καναλιού, δείχνοντας ότι θα κρατούσε όμηρο την περιοχή αυτή, με αποτέλεσμα οι Αιγύπτιοι να την εκκενώσουν. Κατά την δεύτερη φάση (Σεπ-Οκτ 68), σε αντίδραση των μαζικών πυρών του Αιγυπτιακού πυροβολικού, οι Ισραηλινοί απάντησαν με προσβολή γεφυρών και σταθμών ηλεκτρικής ενέργειας, σε βάθος μέσα στο Αιγυπτιακό έδαφος. Το Ισραήλ έδειξε ότι δεν θα ανεχόταν φθορά κατά μήκος του καναλιού, όπου η Αίγυπτος είχε το πλεονέκτημα και θα εξέθετε την Αίγυπτο σε επιδρομές σε βάθος, για να καταδείξει την αδυναμία της να προστατεύσει το έδαφός της. Επιπλέον, μετά τις ανταποδοτικές επιθέσεις του Ισραήλ, ο Σαντάτ καθυστέρησε την ανταπόδοση μέχρι τον Μάρτιο του 1969 οπότε είχε περατώσει τις σχετικές αμυντικές προετοιμασίες.¹²⁷ Οι ενέργειες αυτές δείχνουν ότι κάθε φορά τα μηνύματα της ανταπόδοσης ελαμβάνοντο από την Αίγυπτο και δεν υπήρχε κακός υπολογισμός ως προς τα συμφέροντα του Ισραήλ και την αποφασιστικότητά του για την υπεράσπισή τους. Μάλλον, η υψηλή αξιολόγηση των συμφερόντων των Αιγυπτίων, δεν έδινε περιθώρια για άλλες επιλογές.

6.4 Εκτιμήσεις Στρατιωτικών Ικανοτήτων

Ένα δεύτερο στοιχείο των υπολογισμών του προκαλούντος, είναι η εκτίμηση ενός ηγέτη για την στρατιωτική ισορροπία. Η αποτροπή επιτυγχάνει όταν οι ηγέτες υπολογίζουν ότι το πιθανό κόστος μιας στρατιωτικής ενέργειας υπερβαίνει το αναμενόμενο όφελος. Κεντρικό σημείο αυτού του υπολογισμού είναι οι εκτιμήσεις για τις στρατιωτικές ικανότητες.¹²⁸ Μια βραχυπρόθεσμη ισορροπία υπέρ του αμυνομένου, όπως και η απουσία επιλογής ενός κεραυνοβόλου πολέμου ο οποίος να εγγυάται μια γρήγορη νίκη, εξυπηρετεί την σταθερότητα. Οι πόλεμοι φθοράς που έχουν κόστος καθώς και οι

¹²⁷ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab Israeli Wars", σελ. 13-15.

¹²⁸ Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, σελ. 42.

στρατηγικές περιορισμένου σκοπού αποτρέπουν τους ηγέτες από την επιλογή του πολέμου.¹²⁹

Παρά το γεγονός ότι κατά τον πόλεμο του 1967 οι Αιγυπτιακές δυνάμεις υπέστησαν μεγάλη καταστροφή, το 1968-69 ήταν σε πολύ καλύτερη κατάσταση λόγω επανεξοπλισμού με νέα όπλα. Αντιθέτως, στο Ισραήλ υπήρξαν αλλαγές που το έκαναν πιο αδύναμο. Λόγω καταλήψεως εδαφών απέκτησε μεν στρατηγικό βάθος, αλλά και μακρύτερες γραμμές επικοινωνιών, που καθιστούσαν δύσκολη την μεταφορά δυνάμεων από το ένα μέτωπο στο άλλο. Απαιτείτο έτσι, νέα δομή στρατού ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει ανεξάρτητα κάθε μέτωπο. Το Γαλλικό εμπόργκο πρόσθεσε επιπλέον βάρος στους πόρους του Ισραήλ, το οποίο έπρεπε να προμηθευτεί Αμερικανικό εξοπλισμό και να αναπτύξει την δική του πολεμική βιομηχανία. Επιπλέον η ισορροπία δυνάμεων, πριν τον κύκλο του Μαρτίου 1969 του πολέμου φθοράς, ήταν υπέρ των Αιγυπτίων. Το Ισραήλ δε, στερείτο πολλών συνθηκών βάσει των οποίων θα μπορούσε να δείξει την υπεροχή του. Σε αντίθεση με την Αίγυπτο, δεν μπορούσε να κινητοποιηθεί γρήγορα και να παραμείνει έτσι για πολύ χρόνο. Ακόμη το κανάλι αποτελούσε ένα εμπόδιο και δεν μπορούσε να υποστηρίξει έναν κινητό επιθετικό πόλεμο, κατόπιν δαβάσεώς του. Η υπέρτερη τεχνολογική και πληροφοριακή υποδομή του, δεν μπορούσε να προσφέρει πολλά σε έναν τέτοιο πόλεμο. Η διάβαση του καναλιού για καταστροφή του Αιγυπτιακού στρατού δεν ήταν στις επιλογές του, λόγω του αμφίβολου κέρδους και της πιθανής επεμβάσεως της Σοβιετικής Ενώσεως υπέρ της Αιγύπτου. Επομένως η απόφαση της Αιγύπτου να εξαπολύσει πόλεμο φαίνεται πολύ λογική.¹³⁰

Έχει όμως διατυπωθεί και η άποψη ότι οι Αιγύπτιοι ηγέτες παρανόησαν σοβαρά τις ικανότητές τους. Πριν αρχίσουν τον πόλεμο τριβής, θεωρούσαν ότι οι δυνάμεις τους έχουν τοπική υπεροχή στο πεδίο της μάχης. Ακόμη κι αν το Ισραήλ επετίθετο στην δυτική όχθη του καναλιού, θα αντιμετώπιζε την μαζική ανάπτυξη των Αιγυπτίων κατά μήκος του.¹³¹ Η στρατηγική αυτή όμως δεν ελάμβανε υπόψη την χρήση της πολεμικής αεροπορίας του Ισραήλ, ούτε προέβλεπε μια αιφνιδιαστική νίκη και επιθετική

¹²⁹ Βλ. Mearsheimer John. J., *Conventional Deterrence*, σελ. 24.

¹³⁰ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab Israeli Wars", σελ. 19-20.

¹³¹ Βλ. Stein J. G., *Psychology and Deterrence*, σελ. 43.

ενέργεια. Αντιθέτως οι Αιγύπτιοι απέφευγαν την στρατηγική ενός κεραυνοβόλου πολέμου, και επέλεξαν την περιορισμένη στρατηγική του πολέμου φθοράς. Αντί ενός περιορισμένου πολέμου, η στρατηγική των τεσσάρων φάσεων¹³² που σχεδίασαν, οδηγούσε ακριβώς σ' έναν γενικό πόλεμο με το Ισραήλ. Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι Αιγύπτιοι ηγέτες υποεκτίμησαν την αντοχή του Ισραήλ και υπερεκτίμησαν την δυνατότητά τους να προκαλέσουν απώλειες 10.000 ανδρών στους Ισραηλινούς. Τέλος ασκείται η κριτική ότι η Αίγυπτος δεν μπορούσε να αποδεχτεί το status quo, ούτε να υποστηρίξει την πρόκληση ενός γενικού πολέμου και για να αποφύγει αυτό το δίλλημα, επέλεξε έναν κακώς συλληφθέντα και υπολογισθέντα τρόπο στρατιωτικής ενέργειας.¹³³

Οι ισχυρισμοί αυτοί αντικρούονται με βάση τις ενέργειες των εμπλεκομένων στην σύγκρουση χωρών. Οι Αιγύπτιοι σαφώς είχαν εκτιμήσει την υπεροχή τους στην ζώνη του καναλιού, όπως επίσης και το γεγονός ότι το Ισραήλ δεν είχε συμφέρον να διαβεί το κανάλι, λόγω της αβέβαιης εξέλιξης της επιχειρήσεως. Δεν θεωρούσαν παράλογη την αποχή της αεροπορίας του Ισραήλ για λιγότερο από ζωτικά του συμφέροντα και υπολόγιζαν και στην βελτίωση της δικής τους αεροπορίας. Ο κύριος σκοπός της Αιγύπτου κατά τον πόλεμο φθοράς ήταν να υπονομεύσει την αυτοπεποίθηση του Ισραήλ για την ικανότητά του να υποστηρίξει παρατεταμένο πόλεμο, εισάγοντας τον κίνδυνο παγκόσμιας αντιπαράθεσης που θα προκαλούσε την πίεση των υπερδυνάμεων στο Ισραήλ να αποσυρθεί.¹³⁴ Όσον αφορά στις απώλειες, μπορεί ο υπολογισμός αυτός να είναι υπερβολικός, αλλά δεν υποτιμά την δυνατότητα αντοχής του Ισραήλ. Αυτό το ύψος των απωλειών για το Ισραήλ θα σήμαινε κάμψη της θελήσεώς του για περαιτέρω συνέχιση των εχθροπραξιών, λόγω μη δυνατότητας αναπληρώσεώς τους. Τέλος, η Αίγυπτος δεν σχεδίασε έναν πόλεμο που θα μετατρεπόταν σ' ένα γενικό

¹³² Η στρατηγική αυτή προέβλεπε πρόκληση της αποτρεπτικής στρατηγικής των Ισραηλινών σε τέσσερις φάσεις: βομβαρδισμός έξι έως οκτώ εβδομάδων, ακολουθούμενος από αιφνιδιαστικές καταδρομικές ενέργειες, κατόπιν μεγαλύτερη ενέργεια κατά μήκος του καναλιού για αποκοπή των γραμμών ανεφοδιασμού των ισραηλινών και τέλος μεγαλύτερης κλίμακας ενέργεια διαβάσεως του καναλιού. Ibid., σελ 44.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Βλ. Lieberman Eli, "Deterrence Theory: Success or Failure in Arab Israeli Wars", σελ. 21.

πόλεμο και ήταν προσεκτική στην προσαρμογή της στρατηγικής της, στις μεταβολές των ικανοτήτων της.¹³⁵

Με το τέλος του πολέμου του 1967, το Ισραήλ είχε δημιουργήσει ισχυρή φήμη για τις ικανότητές του και την βούλησή του. Μετά όμως το 1967, οι απειλές του Ισραήλ για κλιμάκωση ήταν αξιόπιστες αλλά άσχετες, γιατί η κλιμάκωση εξυπηρετούσε την Αίγυπτο παρά το Ισραήλ, αν και το Ισραήλ είχε την ικανότητα και την φήμη να το κάνει. Η Αίγυπτος προκάλεσε την αποτρεπτική στρατηγική του Ισραήλ, διότι μια επιτυχημένη κλιμάκωση από μέρους του που θα έθετε σε κίνδυνο εδάφη και το καθεστώς της Αιγύπτου, πιθανότατα θα προκαλούσε την παρέμβαση της Σοβιετικής Ενώσεως. Αυτό θα συνεπάγετο και την άμεση εμπλοκή των ΗΠΑ, με κίνδυνο για την παγκόσμια ειρήνη. Γι' αυτό η κλιμάκωση δεν ήταν στα συμφέροντα του Ισραήλ.¹³⁶

6.5 Συμπέρασμα

Ο πόλεμος φθοράς χρησιμοποιείται από ορισμένους μελετητές για να δείξουν το εύθραυστο της αποτροπής, επειδή, μόνο μερικούς μήνες μετά την νίκη του Ισραήλ το 1967, η Αίγυπτος άρχισε να βομβαρδίζει τις Ισραηλινές θέσεις στο κανάλι του Σουέζ. Μετά, το 1969, η Αίγυπτος άρχισε έναν δαπανηρό πόλεμο τριβής που διήρκεσε μέχρι τον Αύγουστο του 1970. Η Αίγυπτος προκάλεσε την αποτροπή παρά το γεγονός ότι οι υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ, Σοβιετικής Ενώσεως, Αιγύπτου και Ισραήλ συμφωνούσαν ότι το Ισραήλ ήταν στρατιωτικά υπέρτερο. Η αποτροπή απέτυχε ακόμη κι αν «είχε τεθεί το πλαίσιο για επιτυχία της συμβατικής αποτροπής».¹³⁷

Σαν αποτέλεσμα της ήττας του 1967 ανιχνεύεται μια μεγάλη αλλαγή στους σκοπούς της Αιγύπτου και στην χρησιμοποιούμενη στρατηγική, για την επιτυχία των σκοπών της. Προκειμένου να κατακτήσει μια ηγετική θέση στον

¹³⁵ Ibid., σελ. 25.

¹³⁶ Ibid., σελ. 26.

¹³⁷ Η Stein υποστηρίζει ότι η επιτυχία ή αποτυχία της αποτροπής ήταν αποτέλεσμα κακών υπολογισμών, αγνόησης των συμφερόντων των Ισραηλινών από τους Αιγυπτίους, υπερεκτίμησης των δυνατοτήτων τους και υποεκτίμησης αυτών των Ισραηλινών καθώς και της πολιτικής πίεσης των Αιγυπτίων, που είχε ως αποτέλεσμα την άρνηση επίπονων ανταλλαγών με τους Ισραηλινούς. Ibid., σελ. 60-88.

Αραβικό κόσμο, κύριος σκοπός έγινε η ανάκτηση του Σινά, παρά η πρόκληση των Ισραηλινών συμφερόντων. Η επιτυχία αυτού του σκοπού μέσω ενός γενικού πολέμου δεν εκλαμβάνόταν πλέον σαν μια βιώσιμη στρατηγική.

Μετά το 1967 η προσήλωση στη χρήση βίας για την επίτευξη περιορισμένων σκοπών, έγινε μέρος μιας μεγαλύτερης στρατηγικής που έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτική. Η νέα ιδέα που οδηγούσε τους Άραβες διαμορφωτές πολιτικής, ήταν η χρησιμοποίηση ενός περιορισμένου πολέμου και σαν στρατηγική φθοράς αλλά και ως εργαλείο, για άσκηση πίεσης στο Ισραήλ και στις υπερδυνάμεις. Ο πόλεμος φθοράς έγινε για την ανάκτηση του Σινά και ήταν περιορισμένης φύσεως. Έτσι, η επιτυχία της αποτροπής μπορεί να ανιχνευτεί στο γεγονός ότι ο προκαλών αντιλήφθηκε ότι το εύρος των διαθέσιμων επιλογών του είχε περιοριστεί.

Ακόμα κι αυτό το περιορισμένο είδος πρόκλησης δεν συνέβη καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου. Οι αλλαγές που είχαν σχέση με τις ικανότητες της Αιγύπτου αποφάσισαν τον χρόνο προκλήσεως της αποτροπής. Μετά την αρχική ανταλλαγή πυρών με τους Αιγυπτίους τον Σεπτέμβριο του 1967 και την αντίδραση των Ισραηλινών που έδειξε στους Αιγυπτίους ότι οι πόλεις τους ήταν ευάλωτες, οι Αιγύπτιοι σταμάτησαν τα πυρά και εκκένωσαν τις πόλεις. Μετά την βύθιση του ισραηλινού πλοίου «Εϊλάτ» από τους Αιγυπτίους, που προκάλεσε την προσβολή των εγκαταστάσεων πετρελαίου από το Ισραήλ, η Αίγυπτος σταμάτησε τα πυρά και για ένα χρόνο συνέχισε την εκκένωση των πόλεων και συμπλήρωσε τις αμυντικές της θέσεις. Μετά την ανανέωση της ανταλλαγής πυρών τον Σεπτέμβριο 1968, το Ισραήλ άρχισε τις επιδρομές σε βάθος στο Αιγυπτιακό έδαφος και η Αίγυπτος σταμάτησε την ανταλλαγή πυρών για τέσσερεις μήνες, προκειμένου να συμπληρώσει τις αμυντικές της θέσεις. Μόνο μετά την άφιξη των τριακοσίων εκπαιδευμένων πιλότων από την Σοβιετική Ένωση, η Αίγυπτος άρχισε την τελευταία φάση του πολέμου φθοράς. Μετά την κλιμάκωση του Ισραήλ στον αεροπορικό πόλεμο κατά τον οποίο έδειξε ότι μπορούσε να αντιμετωπίσει την Αιγυπτιακή αεροπορία και τα αντιαεροπορικά τους συστήματα, η Αίγυπτος αποδέχτηκε την κατάπαυση πυρός.

Η στρατηγική της φθοράς, που χρησιμοποιήθηκε για να υποχρεώσει το Ισραήλ να επιστρέψει το Σινά χωρίς σημαντικές Αιγυπτιακές παραχωρήσεις, κατέληξε σε αποτυχία. Το Ισραήλ επέδειξε αποφασιστικότητα να κρατήσει το

Σινά και να απορροφήσει το κόστος, εάν δεν υπήρχε συμφωνία ειρήνης με την Αίγυπτο. Το Ισραήλ έδειξε ότι αντί να υποστεί φθορά από την Αίγυπτο, θα ήταν η ίδια που θα υφίστατο την φθορά. Μόνο η άμεση επέμβαση της Σοβιετικής Ενώσεως έσωσε την Αίγυπτο από μια κόμη ταπεινωτική ήττα. Μετά τον πόλεμο φθοράς, η στρατηγική αυτή δεν εθεωρείτο πλέον από τους Αιγυπτίους μια βιώσιμη στρατηγική, διότι το Ισραήλ είχε δείξει τη αποφασιστικότητά του να πληρώσει υψηλό κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υλικά κατά τον πόλεμο φθοράς του 1969-1970 και η Αίγυπτος φοβόταν ότι το Ισραήλ θα κλιμάκωνε την σύγκρουση. Η σχεδίαση της αποφυγής των απειλών της αποτροπής (design around), οδήγησε στον περιορισμό των διαθέσιμων επιλογών για πρόκληση του Ισραήλ. Η Αίγυπτος κατάλαβε ότι ο πόλεμος φθοράς είχε εξαντλήσει τα περιθώριά του.

Σαν αποτέλεσμα του πολέμου φθοράς, η αποτροπή κράτησε τρία χρόνια. Ο Σαντάτ είχε προσηλωθεί σοβαρά στην επίθεση κατά του Ισραήλ το 1971, το 1972 οπότε και απομάκρυνε την αντιπθέμενη, στην απόφασή του για επίθεση, ηγεσία του Αιγυπτιακού στρατού και τις αρχές του 1973. Ο θάνατος του Νάσερ και η ανάληψη της εξουσίας από τον Σαντάτ δεν επηρέασε το θέμα της προκλήσεως της αποτροπής. Αν ζούσε ο Νάσερ δεν θα ανανέωνε την πρόκληση αμέσως μετά τον πόλεμο φθοράς και με δεδομένο ότι ο ίδιος δεν είχε εμπλακεί σε σχεδίαση επιθέσεως. Επιπλέον δεν ήταν ο Σαντάτ που είχε αποτραπεί αλλά η ηγεσία του στρατού του.

Όμως και οι επιλογές που είχε στην διάθεσή του ο Νάσερ ήταν οριακές. Μια επανάληψη του πολέμου φθοράς δεν θα είχε σημαντικά και στρατιωτικά αποτελέσματα και το πιθανότερο σενάριο που πίστευαν οι Αιγύπτιοι ήταν ότι στην περίπτωση αυτή, το Ισραήλ θα αντιδρούσε με ένα γενικό πόλεμο. Μια μη βιώσιμη επιλογή ήταν μια επίθεση στο Σινά από κοινού με την Σοβιετική Ένωση. Ο Νάσερ τον Ιανουάριο του 1970 είχε ζητήσει από την Μόσχα βοήθεια με εκβιαστικό δίλλημα της απομάκρυνσής του από το Σοβιετικό στρατόπεδο. Η στρατιωτική κατάσταση στην Αίγυπτο βελτιώθηκε με την Σοβιετική βοήθεια και γι' αυτό το λόγο ο αιγυπτιακός στρατός δεν ήταν σε θέση να ανανεώσει την πρόκληση τον Νοέμβριο του 1970. Μια από κοινού επίθεση στο Σινά δεν ήταν αποδεκτή από τους Σοβιετικούς, λόγω του κινδύνου της εμπλοκής των ΗΠΑ.

Η αλλαγή στην ηγεσία της Αιγύπτου δεν έφερε στην εξουσία έναν λιγότερο αποφασιστικό ηγέτη όσον αφορά στην ανανέωση του πολέμου. Όπως προαναφέρθηκε ο νέος ηγέτης της Αιγύπτου, σκέφτηκε σοβαρά τρεις φορές τον πόλεμο, αλλά η ηγεσία του στρατού του, αντιτίθετο στην ενέργεια αυτή, λόγω ελλείψεως επιθετικών ικανοτήτων. Επομένως, η απόφαση της μη προκλήσεως της Ισραηλινής αποτροπής δεν ήταν θέμα αλλαγής της πολιτικής ηγεσίας της Αιγύπτου, αλλά αξιόπιστης απειλής από το Ισραήλ.

Παρά την υπάρχουσα πίεση, η Αίγυπτος δεν προκάλεσε την Ισραηλινή αποτροπή το 1973, παρά μόνο όταν παρέλαβε την ενίσχυση σε στρατιωτικό υλικό από την σοβιετική ένωση και αισθάνθηκε ότι μπορεί να εκτοξεύσει μια επίθεση τον Οκτώβριο του ιδίου έτους.

7. Η ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

7.1 Εισαγωγή

Αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας αποτελούσαν την κύρια πηγή ανησυχίας και αυτό σήμαινε ότι ο «εχθρός» προερχόταν από τον Βορρά. Μέσα στη δεκαετία του 1960 όμως η από Βορρά απειλή μειώθηκε μέχρι του σημείου να εξαφανιστεί, ενώ η απειλή από Ανατολάς αυξήθηκε μέχρι του σημείου να γίνει άμεση. Έτσι λοιπόν, η πιθανότητα πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έγινε μεγαλύτερη από την πιθανότητα μιας στρατιωτικής σύγκρουσης με τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας.¹³⁸

Τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1974 αποτέλεσαν την αφετηρία για την αναθεώρηση της διπλωματικής στρατηγικής της Ελλάδας στο ευρύτερο γειτονικό της περιβάλλον. Μολονότι η υποβάθμιση του διεθνούς κύρους της είχε ήδη, ενθαρρύνει την Τουρκία, από τον Νοέμβριο του 1973, να διεκδικήσει τη μισή σχεδόν υφαλοκρηπίδα του βόρειου Αιγαίου, η εισβολή στην Κύπρο έδωσε στην Άγκυρα την ευκαιρία να επεκτείνει το πεδίο της διμερούς διένεξης.¹³⁹

Μετά το 1974 το ελληνικό στρατηγικό δόγμα δίνει προτεραιότητα στην τουρκική απειλή. Η Ελλάδα, ως χώρα που αποδέχεται το *status quo*, επιζητεί μόνο να αποτρέψει τους αντιπάλους της. Έτσι, η βασική κατεύθυνση του ελληνικού στρατηγικού δόγματος είναι η αποτροπή του τουρκικού κινδύνου.¹⁴⁰ Στην περίπτωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων η κατάσταση της άμεσης αποτροπής, μετά το 1974, έχει εμφανιστεί τρεις φορές (1976, 1987, 1996), ενώ η ευρύτερη κατάσταση της γενικής αποτροπής διαμορφώνει αδιάκοπα τις

¹³⁸ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε Αναζήτηση Αυτονομίας και Αποτροπής», στο Ήφαιστος Π. – Πλατιάς Α., *Ελληνική Αποτρεπτική Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992, σελ. 22.

¹³⁹ Βλ. Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, Εστία, 2007, σελ. 248.

¹⁴⁰ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε Αναζήτηση Αυτονομίας και Αποτροπής», στο Ήφαιστος Π. – Πλατιάς Α., *Ελληνική Αποτρεπτική Πολιτική*, σελ. 33.

διμερείς σχέσεις.¹⁴¹ Ακόμη, και στην περίπτωση εγκατάστασης των S-300 στην Κύπρο, η Τουρκία χρησιμοποίησε όλα τα διπλωματικά της μέσα, αλλά και απειλές χρήσης βίας για να αποτρέψει αυτήν την επιλογή της Κυπριακής κυβερνήσεως.

7.2 Η Κρίση του 1976

7.2.1 Εισαγωγή

Το ένα σκέλος των ελληνοτουρκικών διαφορών εστιάζεται στην κυπριακή κρίση. Η δεύτερη εστία έντασης στις σχέσεις της Αθήνας με την Άγκυρα εντοπίζεται στην προβολή τουρκικών διεκδικήσεων στον ζωτικό εθνικό χώρο του Αιγαίου. Ειδικότερα, η ανακίνηση του θέματος της υφαλοκρηπίδας¹⁴² αποτέλεσε την αφετηρία σε μια αλληλουχία γεγονότων που σηματοδοτούν την εξέλιξη της ελληνοτουρκικής διένεξης.¹⁴³

7.2.2 Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης

Το θέμα ανέκυψε όταν, τον Νοέμβριο του 1973, η τουρκική κυβέρνηση παραχώρησε απροειδοποίητα, με μονομερή πρωτοβουλία, άδεια για διερεύνηση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του βυθού του Αιγαίου σε περιοχές που εντάσσονται στα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.¹⁴⁴ Στην προσπάθειά της να αμβλύνει, την οξύτητα στις σχέσεις της με την Άγκυρα, η ελληνική κυβέρνηση απέβλεπε στη διευθέτηση του προβλήματος με διάλογο, βασισμένο στους κανόνες δικαίου και τη διεθνή πρακτική, απέφυγε κάθε προκλητική ενέργεια που θα ήταν δυνατό να υπονομεύσει τη διαπραγματευτική

¹⁴¹ Βλ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, σελ. 27.

¹⁴² «Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου αφορά στο θέμα οριοθέτησης των αντίστοιχων κυριαρχικών δικαιωμάτων των υποθαλάσσιων τμημάτων των ανοιχτών θαλασσών (βυθός και υπέδαφος του βυθού έξω από τα όρια της αιγιαλίτιδας ζώνης) τα οποία ορίζονται από την αλυσίδα των ανατολικών νησιών του Αιγαίου και των δυτικών ακτών της ηπειρωτικής Τουρκίας». Βλ. Ροζάκης Χ., «Μια Απόπειρα Σύνθεσης της Ελληνοτουρκικής Κρίσης», *Οικονομία και Κοινωνία*, Νο1, Μάιος 1979, σελ. 48.

¹⁴³ Βλ. Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, σελ. 250.

¹⁴⁴ Η αυθαίρετη αυτή ενέργεια κρίθηκε ασυμβίβαστη τόσο με τη Σύμβαση της Γενεύης, του 1958, στην οποία στηρίζονταν οι ελληνικές θέσεις έστω και αν δεν είχε υπογραφεί από την Τουρκία, όσο και με το φυσικό γεγονός της ύπαρξης στο χώρο του Αρχιπελάγους 2.316 ελληνικών νήσων και μικρότερων νησίδων. Ibid., σελ. 251.

διαδικασία και πρότεινε, σε περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων, την παραπομπή του θέματος στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ή στη διεθνή διαιτησία. Η συνάντηση εντούτοις του Έλληνα πρωθυπουργού με τον Τούρκο ομόλογο του, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, τον Μάιο του 1975 στις Βρυξέλλες, δεν κατέληξε σε θετικό αποτέλεσμα.

Παρά την αρχικά διαλλακτική στάση της, υπέρ της αρχής της παραπομπής τού θέματος στο Διεθνές Δικαστήριο, η Άγκυρα παρέμεινε τελικά αμετακίνητη στην ανεδαφική θέση ότι η διαφορά είναι στη βάση της πολιτικής, απρόσφορη να αποτελέσει πεδίο εφαρμογής απλών και μόνο κανόνων του δικαίου. Το αδιέξοδο στην αναζήτηση μιας κοινά αποδεκτής διαπραγματευτικής διαδικασίας κατέληξε στην κορύφωση της κρίσης, το καλοκαίρι του 1976, όταν το τουρκικό σειсмоγραφικό σκάφος «Σισμίκ Ι», επιχείρησε να διενεργήσει έρευνες στην επίμαχη ζώνη του Αιγαίου. Πέρα από τη στόχευση βραχυπρόθεσμων σκοπιμοτήτων, η Άγκυρα έτεινε με την εκβιαστική αυτή ενέργεια να επιβεβαιώσει την υπόθεση ότι δεν ενδιαφερόταν για την οριοθέτηση, αλλά για το διαμοιρασμό της υφαλοκρηπίδας, με τρόπο που να καταλήγει στον ουσιαστικό εγκλωβισμό ελληνικών νησιών σε περιοχή αποκλειστικής τουρκικής κυριαρχίας ή έστω συγκυριαρχίας πάνω στον θαλάσσιο βυθό που τα περιβάλλει.

Η Ελλάδα επιζήτησε τη διαιτησία του Διεθνούς Δικαστηρίου. Μετά όμως την άρνηση της Τουρκίας να υπογράψει το απαραίτητο συνυποσχετικό το Δικαστήριο δήλωσε αδυναμία να αναλάβει τη μονομερή ελληνική προσφυγή. Στο μεταξύ, με υπόδειξη του ΟΗΕ, ξανάρχισε ο διάλογος ανάμεσα στους δύο αντιπάλους, που απέδωσε στις 11 Νοεμβρίου 1976 το Πρακτικό της Βέρνης, σύμφωνα με το οποίο οι δύο συμφωνούσαν «να απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως σχετικής προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η οποία θα μπορούσε να παρενοχλήσει τη διαπραγμάτευση». Το 1978 οι πρωθυπουργοί Καραμανλής και Ετζεβίτ συναντήθηκαν στο Μοντρέ και συμφώνησαν να απόσχουν οι δύο χώρες από έρευνες στις αμφισβητούμενες περιοχές.¹⁴⁵

Η κρίση του Μαρτίου 1987 οφειλόταν σε διαφορετικές από τις δύο πλευρές ερμηνείες του Πρακτικού της Βέρνης και στην επανεμφάνιση

¹⁴⁵ Βλ. Βερέμης Θ., *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Κρίσεων, 1453-2005*, Αθήνα, Σιδέρης, 2005, σελ. 191.

τουρκικού σεισμογραφικού πλοίου σε περιοχές όπου η Ελλάδα θεωρούσε ότι υπάρχει η δική της υφαλοκρηπίδα.¹⁴⁶

7.2.3 Αποτίμηση Ενεργειών

Σαν μια συνολική αποτίμηση της ελληνικής στάσης απέναντι στις πιέσεις και τις προκλήσεις της Άγκυρας, παρατηρείται ότι, χωρίς να προωθηθεί ουσιαστικά η επίλυση των διαφορών, κατορθώθηκε να αποφευχθεί μια ένοπλη ρήξη με απρόβλεπτες επιπτώσεις, να διατηρηθούν αλώβητες οι εθνικές θέσεις και να προστατευτούν τα εθνικά συμφέροντα, καθώς και να επιτευχθεί ή έναρξη διμερούς διαλόγου, ο οποίος συνέβαλε ώστε να αμβλυνθεί η οξύτητα στη νευραλγική ζώνη του Αιγαίου. Οι πρώτες αυτές επιπτώσεις δεν προσφέρονταν οπωσδήποτε για να συμβάλουν μακροπρόθεσμα στην κατοχύρωση της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή, αν ιδιαίτερα ληφθεί υπόψη η συνεχής απειλή διατάραξης της ισορροπίας των δυνάμεων ανάμεσα στις δύο χώρες.¹⁴⁷ Ωστόσο η έκβαση της κρίσης αυτής, σηματοδοτεί την αρχή μιας σειράς υποχωρητικών ενεργειών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, στις απαιτήσεις της Τουρκίας.

7.3 Η κρίση του 1987

7.3.1 Εισαγωγή

Η ελληνο-τουρκική κρίση του Μαρτίου του 1987 ξεκίνησε με την απόφαση της κοινοπραξίας που εκμεταλλευόταν τα πετρέλαια της Θάσου, να προχωρήσει σε έρευνες για την ύπαρξη νέων κοιτασμάτων ανατολικά της Θάσου, πέραν των 6 ν.μ. Οι έρευνες αυτές έρχονταν σε αντίθεση με το πρακτικό της Βέρνης. Η ελληνική πλευρά είχε διακηρύξει ήδη από το 1982 ότι το Πρωτόκολλο της Βέρνης είναι ανενεργό, θέση προς την οποία η Τουρκία είχε εκφράσει την αντίθεσή της. Η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να αποτρέψει την επέκταση των ερευνών, προσπάθεια όμως που απέβη άκαρπη. Η αφορμή της κρίσης ήταν η υιοθέτηση από την Τουρκία της άποψης

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ Βλ. Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, σελ. 258.

ότι επίκεινται γεωτρήσεις. Όπως παραδέχτηκε αργότερα στη συνέντευξή του ο πρωθυπουργός της Τουρκίας, οι πληροφορίες του προέρχονταν κατευθείαν από την κοινοπραξία.¹⁴⁸

7.3.2 Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης

Στις 26 Μαρτίου 1987, με απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας, αποστέλλεται το ερευνητικό σκάφος «Σισμίκ» στο Αιγαίο για έρευνες. Συγχρόνως οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ετίθεντο σε επιφυλακή. Ήταν φανερό ότι η Τουρκία είχε αποφασίσει να εκμεταλλευθεί τη σύγκρουση μεταξύ της κοινοπραξίας που έλεγχε τα πετρέλαια της Θάσου, και της ελληνικής κυβέρνησης, υιοθετώντας τις απόψεις εκείνες που συντελούσαν στη δημιουργία της κρίσης.

Η απάντηση της ελληνικής πλευράς ελήφθη ομόφωνα σε σύσκεψη υπό τον πρωθυπουργό.¹⁴⁹ Η Ελλάδα θα απαντούσε δυναμικά και θα χτυπούσε το τουρκικό ερευνητικό σκάφος, εάν αυτό επιχειρούσε να διεξάγει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Οι ενέργειες που ακολούθησαν μετά την λήψη αποφάσεως περί του τρόπου αντίδρασης είχαν σκοπό να τεθούν όλοι οι διεθνείς οργανισμοί ενώπιον των ευθυνών τους και κυρίως να ενισχυθεί προς κάθε κατεύθυνση η αξιοπιστία της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής. Στο πλαίσιο αυτό κατατέθηκαν τα στρατιωτικά σχέδια, τα οποία εγκρίθηκαν αμέσως και διατάχθηκε μερική επιστράτευση, ενώ παράλληλα αποφασίσθηκε να γίνει ενημέρωση όλων των διεθνών οργανισμών και της διεθνούς κοινής γνώμης για την κρισιμότητα της κατάστασης και για την απόφαση της Ελλάδας να απαντήσει δυναμικά.

Για να αυξήσει την αξιοπιστία της η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύθηκε να προβεί σε ενέργειες, από τις οποίες δεν ήταν δυνατόν να υποχωρήσει χωρίς να εκθέσει τη υπόληψη και την διπλωματική φήμη του έθνους.¹⁵⁰ Αποφασίσθηκε να κληθεί ο Αμερικανός πρέσβης και να του ανακοινωθεί ότι η

¹⁴⁸ Βλ. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση*, Αθήνα, Σιδέρης, 2001, σελ. 283.

¹⁴⁹ Αποφασίσθηκε ομόφωνα κατά την συνάντηση που είχαν ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου με τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ Νικόλαο Κουρή, τον υπουργό Δημόσιας Τάξης Αντώνη Δροσογιάννη και τον υπουργό Εθνικής Άμυνας Γιάννη Χαραλαμπίτπουλο. Βλ. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση- Από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S-300 και το Ελσίνκι, 1955-2000, Η οπτική του Τύπου*, Αθήνα, Σιδέρης, 2001, σελ. 284.

¹⁵⁰ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Πολιτική*, σελ. 38.

Ελλάδα, αποφάσισε να κλείσει τη βάση της Νέας Μάκρης.¹⁵¹ Ήταν μια ενέργεια με βαρύνουσα σημασία, που πιστοποιούσε την κρισιμότητα της κατάστασης, αλλά και την αξιοπιστία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Με την κίνηση αυτή ο Έλληνας πρωθυπουργός ήθελε την πολιτική νομιμοποίηση στις ενέργειές του. Επεδίωκε να τονίσει την αποφασιστικότητα της ελληνικής πλευράς για την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας. Επίσης, για την περαιτέρω ενίσχυση της αξιοπιστίας της ελληνικής απειλής, ο υπουργός Εξωτερικών Κároλος Παπούλιας μετέβη στη Σόφια, για διαβουλεύσεις με τη βουλγαρική κυβέρνηση, της οποίας η αντίδραση υπήρξε θετική. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε ανησυχία στους κύκλους του NATO¹⁵² και απέβλεπε στην ισχυροποίηση της απειλής που είχε επανειλημμένα διατυπώσει η Ελληνική πλευρά, ότι σε περίπτωση σύγκρουσης με την Τουρκία, ολόκληρη η Νοτιανατολική πτέρυγα του NATO θα κατέρρεε.

Όλες οι εκτιμήσεις συνέκλιναν όσον αφορά στο σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε αυτή η κρίση. Η Τουρκία επιθυμούσε να κάμψει την Ελλάδα και να την οδηγήσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για το σύνολο των ζητημάτων που η ίδια έθετε στο Αιγαίο. Αν η Ελλάδα αντιδρούσε δυναμικά, τότε η Τουρκία θα απαντούσε. Το πιο κρίσιμο ερώτημα ήταν μέχρι ποίου σημείου θα έφθανε η κλιμάκωση, ποιος και πώς θα είχε τον έλεγχο της. Μέχρι ποιού σημείου θα έπρεπε να υποχωρήσει η ελληνική πλευρά χάριν της ειρήνης, αλλά και πέραν τίνος σημείου οποιαδήποτε υποχώρηση της Ελλάδας θα αποτελούσε απειμπόληση των κυριαρχικών δικαιωμάτων και συμφερόντων.

Η ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε να καταστήσει τις προθέσεις της όσο μπορούσε πιο ξεκάθαρες. Οι δημόσιες δηλώσεις είχαν σαν στόχο τη δέσμευση της ελληνικής πλευράς σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο αντίδρασης και οι ενέργειές της την ενίσχυση της δέσμευσης αυτής. Για να μην υπάρχουν, αμφιβολίες ως προς τις προθέσεις της Ελλάδας, κλήθηκε ο Τούρκος πρέσβης στο υπουργείο Εξωτερικών και του επιδόθηκαν γραπτώς οι ελληνικές θέσεις,

¹⁵¹ Βάσει του άρθρου 7 της συμφωνίας για το καθεστώς λειτουργίας των αμερικανικών βάσεων. Βλ. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση- Από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S-300 και το Ελσίνκι, 1955-2000*, Η οπτική του Τύπου, σελ. 285.

¹⁵² Ήταν μια κίνηση που βασίστηκε στη Διακήρυξη Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας μεταξύ Ελληνικής Δημοκρατίας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Βουλγαρίας (1986) και είχε προκαλέσει έντονες αντιδράσεις. Έδειχνε τους διαφορετικούς αμυντικούς προσανατολισμούς είχε η Ελλάδα από τα υπόλοιπα μέλη του NATO και είχε ξεκινήσει το 1974, με την αλλαγή του αμυντικού δόγματος της χώρας. Η κύρια απειλή για την Ελλάδα προερχόταν από την Τουρκία. Ibid., σελ. 286.

σχετικά με τα αίτια της κρίσης. Η ελληνική πλευρά ήθελε να καταστούν οι θέσεις της σαφείς στην Τουρκία και συγχρόνως να ακυρώσει τους ισχυρισμούς της Τουρκίας για δήθεν πρόθεση της Ελλάδας να αρχίσει έρευνες πέραν των 6 ν.μ. Ουσιαστικά ήταν μια προσπάθεια να μην αρχίσει μία ένοπλη αντιπαράθεση από εσφαλμένη εκτίμηση των προθέσεων της Αθήνας. Οι προσπάθειες για την πρόληψη της κρίσης είχαν πέσει στο κενό, οπότε αυτό που είχε απομείνει ήταν ο έλεγχος της κρίσης για να μην εξελιχθεί σε πολεμική αντιπαράθεση.

Η κρίση εκτονώθηκε μετά από παρέμβαση του Γ. Γ. του NATO στις 27 Μαρτίου 1987, προς τον πρόεδρο της Τουρκίας Τουργκούτ Οζάλ, ο οποίος την ίδια ημέρα δήλωσε, ότι το τουρκικό ερευνητικό σκάφος δεν θα έβγαινε στο Αιγαίο την επόμενη για έρευνες στη διαφιλονικούμενη υφαλοκρηπίδα, εκτός εάν η Ελλάδα επιχειρούσε να αρχίσει εκείνη έρευνες. Η δήλωση αυτή αποτελεί την αρχή της αποκλιμάκωσης της κρίσης. Αργότερα, στις 23 Απριλίου 1987, σε συνέντευξή του, ο Τουργκούτ Οζάλ, παραδέχθηκε ότι η διαμεσολάβηση του Γ. Γ. του NATO είχε εκτονώσει την κρίση. Σ' εκείνη τη συνέντευξη όμως ο Τουργκούτ Οζάλ αποκάλυψε ότι πρώτα έκανε τη δήλωση και μετά επικοινωνήσε με τον πρόεδρο της Τουρκίας, στρατηγό Κενάν Εβρέν, για να του ανακοινώσει ότι έτσι είχε ερμηνεύσει αυτός την ανακοίνωση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στη συνέχεια αποκάλυψε ότι ο Γραμματέας του Συμβουλίου ήταν δυσανεστήμενος με αυτή την ερμηνεία και πίεζε για να συνεχίσουν στην ίδια πολιτική. Και στο τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών επέμεναν, όπως αποκάλυψε ο Οζάλ, ότι αν το «Σισμίκ» έβγαινε στα διεθνή ύδατα, οι Έλληνες δεν θα τολμούσαν να το παρενοχλήσουν.

Στις 28 Μαρτίου 1987 το τουρκικό ερευνητικό σκάφος βγήκε στο Αιγαίο, παρέμεινε στα τουρκικά χωρικά ύδατα και η κρίση εκτονώθηκε.

7.3.3 Αποτίμηση Ενεργειών

Την κρίση του 1987 διαχειρίστηκε από ελληνικής πλευράς ο πρωθυπουργός της χώρας. Ο Έλληνας πρωθυπουργός ανέλαβε όλες τις πρωτοβουλίες, που καθόρισαν τη στάση της ελληνικής πλευράς. Ο χειρισμός της κρίσης έγινε με πολύ καλό τρόπο, με κορυφαίες ενέργειες το ταξίδι του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών στη Σόφια και το κλείσιμο της βάσης της Νέας

Μάκρης. Σ' αυτή τη σύγκρουση, θα μπορούσε να πει κανείς, ότι νίκησε αυτός που είχε το μεγαλύτερο συμφέρον στο αμφισβητούμενο θέμα. Η ελληνική πλευρά δήλωνε προς όλες τις κατευθύνσεις ότι δεν επρόκειτο να υποχωρήσει ούτε βήμα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός δέσμευσε πολιτικά την αξιοπιστία της χώρας με το να θεωρήσει την τουρκική ενέργεια σαν αιτία πολέμου. Η δέσμευση αυτή δεν άφηνε πολλές επιλογές δράσης. Η Αθήνα κατέστησε σαφείς τις προθέσεις της κατά τρόπο που να αποκλείεται η πιθανότητα λανθασμένης αναγνώσεώς τους από την άλλη πλευρά, και έδειξε ότι είχε και την δυνατότητα και την αποφασιστικότητα να υπερασπιστεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η ελληνική κυβέρνηση σαφώς είχε αποφασίσει να διατρέξει τον κίνδυνο, με την κλιμάκωση από πλευράς της, να προκαλέσει μια εξίσου δυναμική ανταπόκριση εκ μέρους της Τουρκίας, με αποτέλεσμα η εξέλιξη των γεγονότων στο στρατιωτικό τομέα να είναι τόσο ραγδαία που να μην υπάρχει χρόνος για διπλωματική επίλυση της κρίσης. Αλλά ήταν ακριβώς ο κίνδυνος του πολέμου που έκανε την αποτροπή αποτελεσματική.¹⁵³ Με τη στάση της μετέθεσε το δίλημμα μεταξύ της επιλογής του πολέμου ή της μη ικανοποίησης των επιδιώξεων, στην Τουρκία. Η Άγκυρα αναγκάστηκε να επιλέξει μεταξύ οπισθοχώρησης ή πολέμου, για ένα αγαθό του οποίου η αξία δεν είναι πρωταρχικής σημασίας γι' αυτήν, γνωρίζοντας ότι για την Ελλάδα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ενεργώντας σαν ορθολογικός παράγων μετά τον απολογισμό της σχέσης κόστους/οφέλους που υπεισέρχεται, προτίμησε να υποχωρήσει. Η έναρξη της διαδικασίας που εμπεριείχε κίνδυνο καταστροφής και για τις δυο πλευρές συνέβαλε στην απόφαση της Τουρκίας να οπισθοχωρήσει.

Η κρίση όμως αυτή του 1987, οδήγησε την Ελλάδα και την Τουρκία στη συνάντηση κορυφής που έγινε στο Νταβός το Φεβρουάριο του 1988. Τότε η Ελλάδα επέδειξε την αποφασιστικότητά της για κλιμάκωση (δηλαδή κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων, προετοιμασία για προληπτικό κτύπημα κ.λπ.) και αργότερα δέχτηκε κάποιο συμβιβασμό για να αρθεί το αδιέξοδο (έδωσε διαβεβαιώσεις στην Τουρκία ότι και αυτή θα απέχει από γεωτρήσεις σε αμφισβητούμενες περιοχές). Η αρχική όμως ευφορία που προκάλεσε το πνεύμα του Νταβός και στις δυο πλευρές, άρχισε από το 1988

¹⁵³ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Πολιτική*, σελ. 39.

να προσκρούει στους υφάλους της υλοποίησής του.¹⁵⁴ Η τουρκική υποχώρηση μπροστά στην ελληνική αποφασιστικότητα οδήγησε σε μια διεύρυνση της εφαρμογής του Πρακτικού της Βέρνης σε μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου.¹⁵⁵

7.4 Η κρίση των Ιμίων του 1996

7.4.1 Εισαγωγή

Η κρίση των Ιμίων έχει την αφετηρία της το Δεκέμβριο 1995, κλιμακώθηκε τις πρώτες μέρες του 1996, και κορυφώθηκε στα τέλη Ιανουαρίου του ιδίου έτους. Η κρίση αυτή διαφοροποιείται από τις προηγούμενες, ποιοτικά, αφού η Τουρκία έθεσε επίσημα για πρώτη φορά θέμα εδαφικής διεκδίκησης επί της ελληνικής επικράτειας.

Η κρίση είχε αφορμή την προσάραξη του τουρκικού φορτηγού πλοίου «Φίγκεν Αγκάτ» στις βραχονησίδες Ίμια (26-12-95) και την άρνηση του καπετάνιου να ρυμουλκηθεί από ιδιωτικά ρυμουλκά γιατί, κατά τον ισχυρισμό του, τα δύο νησάκια ανήκουν στην Τουρκία. Ο ισχυρισμός αυτός επιβεβαιώνεται και μέσω ρηματικής διακοινώσεως από τουρκικής πλευράς (9-12-95) η οποία ενημερώνει την Ελλάδα ότι οι βραχονησίδες Ίμια είναι τμήμα της τουρκικής επικράτειας. Το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (9-1-96) απορρίπτει τους ισχυρισμούς της Άγκυρας για την κυριότητα των βραχονησίδων Ίμια και επισημαίνει την πρώτη εδαφική διεκδίκηση της Τουρκίας κατά της Ελλάδας.

7.4.2 Το χρονικό και η εξέλιξη της κρίσης

Το διάστημα κατά το οποίο εκτυλίχθηκε η ανταλλαγή διακοινώσεων, η κυβέρνηση ήταν απασχολημένη με τις διαδικασίες διαδοχής του πρωθυπουργού και ο όλος χειρισμός έμεινε σε υπηρεσιακό επίπεδο. Λόγω του χαμηλού επιπέδου στο οποίο εκτυλίχθηκαν οι τουρκικές κινήσεις, με απλές διακοινώσεις, δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι επρόκειτο για κίνηση χωρίς συνέχεια. Ως αποτέλεσμα της ανωτέρω εκτίμησης, η ελληνική στάση κατά την

¹⁵⁴ Βλ. Βερέμης Θ., «Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Κρίσεων, 1453-2005, σελ. 205.

¹⁵⁵ Ibid., σελ. 191.

περίοδο πριν από την κρίση (αρχές - μέσα Ιανουαρίου 1996) χαρακτηρίζεται από παντελή απουσία διπλωματικής πρωτοβουλίας.¹⁵⁶

Εν τω μεταξύ κατά τις διεργασίες για την ανάδειξη νέας κυβέρνησης, υπήρξαν επαφές μεταξύ των πολιτικών σε πνεύμα έντασης. Η κυβέρνηση, που σε λίγες μέρες θα βρισκόταν ενώπιον μιας μεγάλης κρίσης, της οποίας στα μέλη δεν είχαν ακόμη συνειδητοποιήσει, ήταν διχασμένη και κυριαρχούσε καχυποψία.¹⁵⁷

Στις 16-1-96 το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών ζητεί από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας τη λήψη μέτρων αυξημένης επαγρύπνησης στην περιοχή των βραχονησίδων Ίμια. Το γεγονός που συνέβαλε (προφανώς χωρίς ανάλογη πρόθεση) στην κλιμάκωση της κρίσης ήταν, αναμφίβολα, η αυτόβουλη ενέργεια της τοποθέτησης της ελληνικής σημαίας στα Ίμια (22-1-96) από το δήμαρχο Καλύμνου. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, η ενέργεια είχε την ευλογία, ή τουλάχιστον ήταν εν γνώση του τότε υπουργού Εθνικής Άμυνας).¹⁵⁸

Την επόμενη ημέρα (23-1-96) συγκαλείται σύσκεψη στο πολιτικό γραφείο του πρωθυπουργού στη Βουλή, με τη συμμετοχή των υπουργών Εξωτερικών και Δημόσιας Τάξης κατά την οποία συζητήθηκε «σημαντικό εθνικό θέμα». Το αντικείμενο της σύσκεψης δεν ανακοινώνεται. Ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης δεν συμμετείχε ούτε ενημερώθηκε για το περιεχόμενό της.¹⁵⁹

Δυο μέρες μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησης (24-1-96), το θέμα βλέπει το φως της δημοσιότητας και αργότερα (26-1-96), ο Έλληνας υπουργός των Εξωτερικών το επιβεβαιώνει, τονίζοντας ότι το θέμα έχει κλείσει και χαρακτηρίζοντας την απαίτηση της Τουρκίας εξωφρενική. Η εκτίμηση της Αμερικανικής πρεσβείας ήταν ότι το θέμα θα παραμείνει σε επίπεδο διπλωματικών ανταλλαγών.¹⁶⁰

Η κατάσταση επιδεινώνεται με την υποστολή της ελληνικής σημαίας και ύψωση της τουρκικής από Τούρκους δημοσιογράφους - για τους οποίους εικάστηκε ότι ήταν πράκτορες της ΜΙΤ (27-1-96). Η Ελλάδα αντέδρασε με το

¹⁵⁶ Βλ. Ντόκος Θ. - Τσάκωνας Π., *Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2005, σελ. 258.

¹⁵⁷ Βλ. Έλλης Α. - Ιγνατίου Μ., *Ίμια: Τα απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, Αθήνα, Λιβάνης, 2009, σελ. 34.

¹⁵⁸ Βλ. Ντόκος Θ. - Τσάκωνας Π., *Στρατηγική Εθνικής ασφαλείας*, σελ. 258.

¹⁵⁹ Βλ. Έλλης Α. - Ιγνατίου Μ., *Ίμια: Τα απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, Αθήνα, Λιβάνης, 2009, σελ. 38.

¹⁶⁰ Ibid., σελ. 48-51.

κατέβασμα της τουρκικής σημαίας και την ανύψωση της ελληνικής από απόσπασμα του Πολεμικού Ναυτικού.¹⁶¹

Την επόμενη ημέρα, ενισχύεται η ναυτική παρουσία στην περιοχή. Στο Υπουργείο Εξωτερικών καλούνται οι πρέσβεις των ΗΠΑ, χωρών της ΕΕ και της Ρωσίας για ενημέρωση. Παράλληλα με διάβημα προς τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα, ο Έλληνας Υπουργός υπογράμμισε ότι η Ελλάδα δεν αποδέχεται αμφισβήτηση του εθνικού της χώρου.¹⁶²

Ενώ συμβαίνουν αυτά, ο ΑΓΓΕΕΘΑ, Ναύαρχος Λυμπερής, συγκαλεί 28-1-96) άτυπο Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ),¹⁶³ ενώ την ίδια στιγμή στο Γραφείο του Υπουργού Άμυνας συνεδριάζει το Συμβούλιο Άμυνας (ΣΑΜ) για εκτίμηση της κατάστασης. Η πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΘΑ προσδιόρισε το πολιτικό πλαίσιο των στρατιωτικών ενεργειών, στην αποφυγή ενεργειών που θα κλιμάκωναν την κρίση και ανάλογη παρουσία δυνάμεων στην περιοχή. Επιπλέον, ετοιμότητα για ανταπόδοση και ανακατάληψη, εάν απαιτηθεί και για κάθε ενδεχόμενο, εγκατάσταση φρουράς στα Ανατολικά Ίμια όπου υπήρχε η ελληνική σημαία. Τέλος, αποφυγή δυναμικής αντιμετώπισης ενδεχομένων παραβιάσεων των χωρικών υδάτων και του εθνικού εναέριου χώρου καθώς και κλειστή επιτήρηση της περιοχής των Ιμίων.¹⁶⁴

Οι δε στόχοι της κυβέρνησης, όπως εκ των υστέρων ορίσθηκαν από τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών ήταν η αποφυγή γενικότερης διαπραγμάτευσης με την Τουρκία, μη μπλοκή για τα Ίμια, ερηνική διευθέτηση των τετελεσμένων γεγονότων, μη δέσμευση για μελλοντική γενικότερη διαπραγμάτευση επί των ελληνοτουρκικών σχέσεων.¹⁶⁵

¹⁶¹ Η έπαρση της ελληνικής σημαίας (σε ελληνικό έδαφος), προκάλεσε τον εκνευρισμό του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, διότι αν και πίστευε ότι η μη έπαρσή της επεδείκνυε ηττοπάθεια, εντούτοις μόνο με την υποστολή της τουρκικής θα αποφευγόταν η έντονα κλιμακούμενη κρίση. Ο ίδιος δήλωσε: «Έτσι, βρεθήκαμε στριμωγμένοι στον τοίχο, με αποτέλεσμα να αναγκαστούμε να τροποποιήσουμε το αρχικό επιχειρησιακό σχέδιο το οποίο, για τεχνικούς λόγους, προέβλεπε επιτήρηση των βραχονησίδων και όχι εγκατάσταση της φρουράς στις βραχονησίδες. Μετά από αυτό το τετελεσμένο, ήμασταν αναγκασμένοι να περιφρουρήσουμε τη σημαία στην Ανατολική Ίμια με μια μικρή έστω φρουρά». Ibid., σελ. 60.

¹⁶² Ibid., σελ. 59.

¹⁶³ Ο ΑΓΓΕΕΘΑ έθεσε το θέμα της αποστολής καταδρομών για την φύλαξη της σημαίας. Ο ΑΓΕΣ επικαλούμενος αδυναμίες και ελλείψεις δεν είναι θετικός στο αίτημα και αποφασίζεται να αποσταλεί ομάδα από την Μονάδα Υποβρυχίων Καταστροφών (ΜΥΚ) στην Ανατολική Ίμια ενώ τίθενται σε μικρή ετοιμότητα και άλλα τμήματα ειδικών δυνάμεων. Βλ. Λυμπερής Χρήστος, *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*, Αθήνα, Ποιότητα, 2005, σελ. 560.

¹⁶⁴ Βλ. Ντόκος Θ. - Τσάκωνας Π., *Στρατηγική Εθνικής ασφαλείας*, σελ. 261.

¹⁶⁵ Ibidem.

Η Άγκυρα, εκδίδει νέα ρηματική διακοίνωση (29-1-96) με την οποία αμφισβητείται η ελληνικότητα των Ιμίων, αλλά υποβάλλει και πρόταση απεμπλοκής με την διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων Ελλάδος - Τουρκίας. Στην Αθήνα εκτιμάται ότι η Άγκυρα επιχειρεί να αποτρέψει την εφαρμογή από την Ελλάδα της διεθνούς Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας, για επέκταση των χωρικών της υδάτων από 6 στα 12 ν.μ., πράγμα που επιβεβαιώνεται από δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας, Μπαϊκάλ.¹⁶⁶

Την 30 Ιανουαρίου ξεκινούν οι διαδικασίες παρεμβάσεως των ΗΠΑ προς τις δυο χώρες για αποτροπή περαιτέρω κλιμάκωσης της κρίσης. Η μέθοδος επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης με τις ΗΠΑ, που διεξαγόταν μέσω τριών παράλληλων και σχεδόν ισότιμων διαύλων επικοινωνίας προκαλεί ερωτήματα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός επικοινωνούσε με τον Αμερικανό πρόεδρο, οι υπουργοί των Εξωτερικών και Εθνικής Άμυνας με τους Αμερικανούς αντιστοίχους ομολόγους τους. Δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αποτελεσματική μέθοδος, με δεδομένες μάλιστα τις λεπτές ισορροπίες στις σχέσεις των κορυφαίων στελεχών της τότε κυβέρνησης.¹⁶⁷

Στη σύσκεψη της 30 Ιανουαρίου στο πρωθυπουργικό γραφείο, ο πρωθυπουργός είχε αποσαφηνίσει τις προθέσεις του, σύμφωνα με τις οποίες προτεραιότητα είχε να ξεκαθαριστεί ο χειρισμός του πολιτικού προβλήματος με το οποίο βρισκόταν αντιμέτωπη η ελληνική κυβέρνηση. «Η μόνη ενδεχόμενη λύση θα ήταν η αποχώρηση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή και η επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση».¹⁶⁸

Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Μπαϊκάλ, σε συζητήσεις με τους Αμερικανούς ζητά βοήθεια για να επιτευχθεί διπλωματική λύση και στη συνέχεια να οδηγηθεί η Ελλάδα σε διαπραγματεύσεις με την Τουρκία με

¹⁶⁶ Βλ. Έλλης Α. - Ιγνατίου Μ., *Ίμια: Τα απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, σελ. 65.

¹⁶⁷ Βλ. Ντόκος Θ.- Τσάκωνας Π., *Στρατηγική Εθνικής ασφαλείας*, σελ. 264.

¹⁶⁸ Απόσπασμα από το βιβλίο του Κ. Σημίτη: «Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα»: «Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι ένα θερμό επεισόδιο, αλλά επίσης και η αυξημένη παρουσία στην περιοχή, θα οδηγούσαν στο διάλογο με την Τουρκία. Η τακτική της κλιμάκωσης μιας κρίσης συμπαράσχει μοιραία δικαίους και αδίκους στο τραπέζι των συνομιλιών. Αν θέλαμε λοιπόν να αποφύγουμε το διάλογο, έπρεπε να αποφύγουμε τόσο τον τη σύγκρουση όσο και τη συγκέντρωση δυνάμεων στην περιοχή. Συμφωνήσαμε επίσης ότι προσφυγές στον ΟΗΕ ή στο ΝΑΤΟ δεν ενδείκνυνται, διότι θα μας καλούσαν σε άμεση συνεννόηση με την Τουρκία. Η μόνη ενδεχόμενη λύση θα ήταν η αποχώρηση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή και η επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση». Απόσπασμα από το βιβλίο του Κ. Σημίτη «Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα». Βλ Έλλης Α. - Ιγνατίου Μ., *Ίμια: Τα απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, σελ. 55.

ανοικτά όλα τα θέματα. Από την άλλη πλευρά όμως σε συνεννόηση με την Τσιλέρ θέτει θέμα πολεμικής αναμέτρησης με την Ελλάδα.¹⁶⁹ Την 29 Ιανουαρίου ο Μπαϊκάλ σε συνεδρίαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, υποστήριξε την λύση του πολέμου. η δε Τσιλέρ, ήθελε την επίσπευση της επιχείρησης των Δυτικών Ιμίων, πριν την έναρξη των διαπραγματεύσεων υπό τους Αμερικανούς, για εξουδετέρωση του διαπραγματευτικού πλεονεκτήματος της Ελλάδος, η οποία διατηρούσε στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις στα Ίμια.

Στο επόμενο χρονικό διάστημα μέχρι τις βραδινές ώρες της 30 Ιανουαρίου γίνονται διαπραγματεύσεις με την διαμεσολάβηση των Αμερικανών για αποκλιμάκωση της καταστάσεως. Η Τσιλέρ, στο βωμό της εξασφάλισης κομματικού οφέλους στο εσωτερικό, έδειχνε διατεθειμένη να προχωρήσει ακόμη και σε πολεμική αναμέτρηση, παραπλανώντας στην ουσία τον Αμερικανό πρόεδρο.¹⁷⁰ Κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων ο Χόλμπρουκ προτείνει στον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος διαπραγμάτευση για το καθεστώς στο Αιγαίο, η οποία και απορρίπτεται.¹⁷¹

Τις πρώτες ώρες της 31-1-96, πραγματοποιείται σύσκεψη του ΚΥΣΕΑ στο γραφείο του πρωθυπουργού, η οποία εξελίσσεται σε μια επικίνδυνη για τα εθνικά συμφέροντα ατμόσφαιρα ανταγωνισμού, μεταξύ του πρωθυπουργού από την μια πλευρά και Υπουργού Εθνικής Άμυνας και ΑΓΓΕΕΘΑ από την άλλη.¹⁷²

Στην αρχή των διαπραγματεύσεων η Ελλάδα βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση από πλευράς ισορροπίας δυνάμεων ενώ η Τουρκία που διέθετε μόνο μερικά πλοία, ήταν σε δεινή στρατιωτική και διαπραγματευτική θέση.¹⁷³ Αυτό αποτελούσε ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο στα χέρια του Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδος πράγμα όμως που ανατράπηκε κατά την διάρκεια της αμερικανικής μεσολάβησης, όταν οι Τούρκοι τις πρώτες πρωινές ώρες της

¹⁶⁹ Ibid., σελ. 73.

¹⁷⁰ Ibid., σελ. 144.

¹⁷¹ Ως απάντηση του προς την πρόταση του συνομιλητή του φέρεται η εξής: «Δεν θα πάμε σε καμιά διάσκεψη . Μεταξύ της διάσκεψης και της αναμέτρησης προτιμούμε την αναμέτρηση. Σε τραπέζι με τους Τούρκους δεν θα καθίσουμε. Ιδιαίτερα με την απειλή όπλων. Εάν αυτό είναι το ζητούμενο ξεχάστε το , θα χάσετε τον καιρό σας και θα εξασφαλίσετε την αναμέτρηση». Ibid., σελ. 54.

¹⁷² Είχε προηγηθεί παρεξήγηση, όταν οι τελευταίοι υποστήριζαν ότι η συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ έπρεπε να γίνει στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων, ενώ ο πρωθυπουργός και ο Υπουργός Εξωτερικών υποστήριζαν ότι δεν ήθελαν να στρατιωτικοποιήσουν την κατάσταση. Ibid., σελ. 75.

¹⁷³ Ibidem.

31 Ιανουαρίου έσπασαν τον κλοιό του ελληνικού ΠΝ και αποβίβασαν ομάδα καταδρομέων στην ανατολική Ίμια.

Ακολουθούν ενδοκυβερνητικές αντιπαραθέσεις και διχογνωμίες για το χειρισμό των στρατιωτικών και διπλωματικών πτυχών της κρίσης, λαμβανομένων υπόψη των τουρκικών κινήσεων. Στις 5-5.30 π.μ. συμφωνείται, στις τριγωνικές τηλεφωνικές συνομιλίες Ουάσινγκτον - Αθήνας - Αγκυρας, η διαδικασία απεμπλοκής με εγγυητές τους Χόλμπρουκ και Κρίστοφερ και ώρα έναρξης την 6η πρωινή. Οι ναυτικές δυνάμεις των δύο κρατών αποχωρούν με μια διαδικασία «βήμα προς βήμα». Οι Έλληνες στρατιώτες παίρνουν μαζί τους και τη σημαία «για να την προστατέψουν από τη βεβήλωση» σύμφωνα με την κυβερνητική εκδοχή, ενώ ο Χόλμπρουκ δηλώνει ότι η υποστολή της σημαίας ήταν μέρος της συμφωνίας απεμπλοκής. Στις 10.30 π.μ. ξεσπά πολιτική θύελλα στην Αθήνα τόσο μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, όσο και μέσα στην κυβέρνηση. Η αντιπολίτευση αποχωρεί από την κοινοβουλευτική διαδικασία για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση, κάνοντας λόγο για «προδοσία».¹⁷⁴

7.4.3 Αποτίμηση Ενεργειών

Η κρίση ξέσπασε και κλιμακώθηκε σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω πολιτικών διεργασιών για την ανάδειξη νέας κυβερνήσεως. Η κυβέρνηση που αναδείχθηκε, δεν διέθετε ούτε την εμπειρία, αλλά ούτε και την απαραίτητη συνοχή για τον χειρισμό κρίσεων.

Την ίδια περίοδο η Τουρκία εκμεταλλεύθηκε το «τυχαίο» συμβάν της προσάραξης του τουρκικού πλοίου στην περιοχή των Ιμίων, για να προωθήσει τις επιδιώξεις της στο Αιγαίο, επιρρίπτοντας τις ευθύνες για την δημιουργία και κλιμάκωση της κρίσεως στην ελληνική πλευρά. Σκοπός της Αγκυρας είναι η αποτροπή της Ελλάδας από την εφαρμογή της διεθνούς Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας, για επέκταση των χωρικών της υδάτων από 6 στα 12 ν.μ. με την απειλή χρήσης βίας.

Από την ελληνική πλευρά κατά τα αρχικά στάδια της κρίσης δεν έγινε ορθή αξιολόγηση της κατάστασης καθώς και της εξέλιξής της. Δεν ελήφθησαν

¹⁷⁴ Βλ., Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση*, σελ. 321.

εξ' αρχής η αναγκαίες αποφάσεις, για τις απαραίτητες διπλωματικές κινήσεις και δηλώσεις για την μετάδοση των απαραίτητων αξιόπιστων μηνυμάτων καθώς και για άμεση και σταθερή αντίδραση για την εκδήλωση αποφασιστικότητας και βούλησης για υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος. Παρήλθε αρκετό χρονικό διάστημα από εκδηλώσεως των ισχυρισμών της Άγκυρας, κατά το οποίο η κρίση εκκολάφθηκε και κλιμακώθηκε, δίνοντας και την ευκαιρία σε πολίτες και από τις δυο χώρες, να προβούν σε ενέργειες που οδήγησαν στην εξέλιξή της, αλλά και να μεταδοθούν μηνύματα υποτονικής αντίδρασης στην τουρκική πλευρά. Η ελληνική πλευρά αργότερα, κλιμάκωσε την ένταση, με κίνδυνο αστάθειας της κρίσης χωρίς να υπάρχει σχέδιο για τα επόμενα βήματα.¹⁷⁵

Κατά τον χειρισμό της κρίσεως δεν υπήρχε ενότητα διοικήσεως αφού τα συναρμόδια για την διαχείρισή της Υπουργεία δεν είχαν ενιαία αντίληψη για την αντιμετώπισή της. Ο χειρισμός της κρίσης στα αρχικά της στάδια χωρίς την παρουσία πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας του ΥΕΘΑ, είναι μια ένδειξη ότι επιδιώχθηκε εξ αρχής μόνο η διπλωματική αντιμετώπιση της κρίσης.

Η απουσία διατύπωσης σαφούς στρατηγικής αντιμετώπισης της κρίσης αλλά και της κλιμάκωσής της και η μη έκδοση συγκεκριμένων εντολών προς τις Ένοπλες Δυνάμεις γι' αυτό, δημιούργησε κενά και παρανοήσεις οι οποίες αποδείχτηκαν κρίσιμες κατά την εξέλιξη του χειρισμού της κρίσης. Η διαφορά του τρόπου σκέψεως και ενεργείας μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών στο ανώτατο επίπεδο, καθώς και τα χρονίζοντα προβλήματα στις Ένοπλες Δυνάμεις, για τα οποία δεν είχαν – ούτε έχουν- προωθηθεί οριστικές λύσεις, φάνηκε ότι έχουν καθοριστική σημασία κατά τον χειρισμό μιας κρίσεως.

Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι η έλλειψη γνώσεων και εμπειρίας της πολιτικής ηγεσίας (υπουργών, βουλευτών), τόσο όσον αφορά στις βασικές αρχές χειρισμού κρίσεων όσο και τους Κανόνες Εμπλοκής αποτελεί σημαντικό πρόβλημα.¹⁷⁶

Ο χειρισμός της όλης κρίσεως έγινε χωρίς την ύπαρξη πληροφοριών και η κυβέρνηση την χειριζόταν στα τυφλά.¹⁷⁷ Η ύπαρξη πληροφοριών θα

¹⁷⁵ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Η Ελληνική Αμυντική Πολιτική και η Κρίση στα Ίμια: Σκέψεις και Προβληματισμοί», Ημερίδες ΙΣΤΑΜΕ, Απρ-Ιουλ 1997, σελ 91.

¹⁷⁶ Βλ. Ντόκος Θ. - Τσάκωνας Π., *Στρατηγική Εθνικής ασφαλείας*, σελ. 269.

¹⁷⁷ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Η Ελληνική Αμυντική Πολιτική και η Κρίση στα Ίμια: Σκέψεις και Προβληματισμοί», σελ. 91.

εξυπηρετούσε την ευελιξία λήψεως αποφάσεων και ενεργειών κατά τις διαπραγματεύσεις. Η λανθασμένη επιλογή του χώρου για το συντονισμό της κρίσης (Βουλή αντί Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων), αφ' ενός στέρησε από τον Α/ΓΕΕΘΑ την εικόνα της πραγματικής καταστάσεως στην περιοχή των Ιμίων και την εξέλιξή της, αφ' ετέρου δεν προσέφερε κάποιο ιδιαίτερο πλεονέκτημα στην κυβέρνηση.

Ούτε όμως το ΚΥΣΕΑ συνήλθε για την εκτίμηση της κατάστασης και την απόφαση για στρατιωτική διαχείριση της κρίσης και έκδοση οδηγιών προς τις Ένοπλες Δυνάμεις, πράγμα που καταδεικνύει ότι το στρατιωτικό εργαλείο αχρηστεύθηκε κατά την διάρκεια της κρίσης, ενώ η διαχείριση κρίσεων απαιτεί στενό συντονισμό πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, με σαφώς καθορισμένα όρια για την χρήση της στρατιωτικής δύναμης.¹⁷⁸

Η έναρξη των διαπραγματεύσεων είχε χαλαρώσει τα αντανεκλαστικά της Ελληνικής πλευράς. Η διπλωματική εκτόνωση μιας κρίσεως είναι η πρώτη επιλογή των εμπλεκομένων μερών, αλλά πρέπει να υπάρχουν και εναλλακτικές. Επειδή όμως η περαιτέρω κλιμάκωση εξαρτάται από την αντίδραση του άλλου μέρους, πρέπει να υπάρχει ετοιμότητα για αντιμετώπιση του χειρότερου σεναρίου, που στην περίπτωση αυτή σημαίνει πλήρης ετοιμότητα των Ενόπλων Δυνάμεων.

Η ελληνική πλευρά επικεντρώθηκε στις διαπραγματευτικές συνομιλίες με την αμερικανική, η οποία δεν επιθυμούσε να λάβει μέρος υπέρ του ενός ή του άλλου μέρους (αν και τάχθηκε μάλλον υπέρ της Τουρκίας με την ουδετερότητά της), και προς την οποία η τουρκική πλευρά αφ' ενός εμφανιζόταν αδιάλλακτη και «υπερασπιστής των δικαιωμάτων της» στο Αιγαίο, και αφ' ετέρου δεν ήταν ειλικρινής στις διαπραγματεύσεις της, λόγω των πολιτικών οφελών που ήθελε να εισπράξει η Τανσού Τσιλέρ από την εκμετάλλευση της έκβασης της κρίσης. Η ελληνική πλευρά φοβόταν την πρόταση για διαπραγματεύσεις μετά την εκτόνωση της κρίσεως, πράγμα όμως που δεν απέφυγε καθότι αυτό ήρθε αρχικά ως πρόταση από τους Αμερικανούς μεσολαβητές.

Οι ΗΠΑ πρότειναν εκτόνωση της κρίσεως και έναρξη διαπραγματεύσεων για το καθεστώς των νήσων του Αιγαίου, πράγμα που ήταν σαφώς υπέρ της τουρκικής πλευράς. Βέβαια από Αμερικανικής πλευράς δεν υπήρχε ένας μόνο

¹⁷⁸ Ibidem.

διαπραγματευτής, ώστε να εκφράζει τις απόψεις και προτάσεις όλων των εμπλεκομένων από την πλευρά τους. Σαφώς όμως, η απάντηση της ελληνικής πλευράς κινήθηκε προς τη σωστή κατεύθυνση διότι «διαπραγματεύσεις υπό την απειλή όπλων δεν γίνονται».

Η κρίση τελικά εκτονώθηκε όταν η ελληνική πλευρά απώλεσε το πλεονέκτημα της ισορροπίας δυνάμεων στην περιοχή των Ιμίων, πράγμα το οποίο διευκόλυνε την προώθηση της πρότασης εκτόνωσης της κρίσης από τον Αμερικανό μεσολαβητή Ρ. Χόλμπρουκ «όχι στρατιώτες, όχι πλοία, όχι σημαίες». Πρακτικά η Τουρκία εξέλαβε το «status quo ante», ως την κατάσταση που εξυπηρετούσε τα συμφέροντά της, ότι δηλαδή οι νησίδες Ίμια ανήκουν στην δική της επικράτεια, ενώ η ελληνική σύμφωνα με τις προβλέψεις των αντιστοίχων συνθηκών.

Η επόμενη μέρα βρήκε τις πολιτικές δυνάμεις απέναντι στις κυβέρνηση και τον ελληνικό λαό απογοητευμένο και τις ένοπλες δυνάμεις προβληματισμένες από την εξέλιξη αλλά και την απαξίωσή τους.

7.5 Η εγκατάσταση των S-300 στην Κύπρο

7.5.1 Εισαγωγή

Τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας εκτείνονται πέραν των συνόρων της και περιλαμβάνουν και την ασφάλεια της Κύπρου. Κατά συνέπεια, όταν η Κύπρος απειλείται από τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, η Ελλάδα πρέπει να είναι έτοιμη να την υπερασπιστεί, απειλώντας αντίποινα κατά της Τουρκίας. Αυτή είναι η έννοια της στρατηγικής της εκτεταμένης αποτροπής.¹⁷⁹ Μέσα σ' ένα ασφυκτικό πλαίσιο, το οποίο δημιουργεί η Άγκυρα με τις απειλές για προσάρτηση των κατεχομένων και τις διάφορες μεθοδεύσεις της, αλλά και τους υπερεξοπλισμούς της, η γεωπολιτική εγγύτητα της Τουρκίας προς την κατεχόμενη βόρεια Κύπρο και, αντίστοιχα, η απόσταση που χωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία από την Ελλάδα, καθιστά εντονότερη την ανάγκη αμυντικής της κάλυψης.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 36.

¹⁸⁰ Βλ. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση*, σελ. 463-478.

Με αυτά τα δεδομένα, η Κυπριακή Δημοκρατία αναζητούσε τρόπους να ενισχύσει την άμυνά της. Μέσα στο αρνητικό για το θέμα κλίμα από τις ΗΠΑ, αλλά και τα άλλα κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ για προμήθεια οπλικών συστημάτων, η στροφή προς την Μόσχα φαινόταν ως μία καλή λύση, αφού η Ρωσία θα εξυπηρετούσε και τους δικούς της οικονομικούς και πολιτικούς σκοπούς για αναθέρμανση της επιρροής της στην περιοχή.

Ωστόσο, η επιλογή αυτή προκάλεσε τις εντονότερες αντιδράσεις της Άγκυρας, αφ' ενός διότι έτσι εξισορροπείται το γεωστρατηγικό πλεονέκτημα της εγγύτητάς της με την Κύπρο, και αφ' ετέρου διότι μια τέτοια εξέλιξη θα επέτρεπε, σε στρατιωτικό πεδίο, την αξιόπιστη εφαρμογή του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου. Από την άλλη πλευρά εκδηλώθηκαν και έντονες αντιδράσεις από την Ουάσιγκτον, δεδομένου ότι δεν ήταν διατεθειμένη να ανεχθεί μια περιφερειακή ανατροπή, την οποία σηματοδοτούσε αυτή η νέα έμμεση παρουσία της Μόσχας στην περιοχή.

7.5.2 Η κλιμάκωση της κρίσης

Μετά την υπογραφή της συμφωνίας για την αγορά των ρωσικών πυραύλων S-300 (4-1-1997), μεταξύ της κυπριακής και ρωσικής κυβέρνησης, οι τουρκικές αντιδράσεις ήταν έντονες και άμεσες, ενώ αρνητικές ήταν και οι αντιδράσεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας και της Ιταλίας. Η Άγκυρα παρουσιάζοντας εσκεμμένα, την αύξηση της αποτρεπτικής ικανότητας της Αθήνας και της Λευκωσίας ως απειλή εναντίον της, τις κατηγόρησε για επιθετική συμπεριφορά. Επί πλέον, οι τουρκικές αντιδράσεις δεν άργησαν να μετατραπούν σε ευθείες απειλές για έναν νέο Αττίλα, απαιτώντας την οριστική ακύρωση της ρωσο-κυπριακής συμφωνίας για τους S-300.

Οι προτάσεις της Αθήνας κατόπιν των τουρκικών απειλών, για εξέταση της ακύρωσης της συμφωνίας για τους S-300, έναντι αποδοχής από την Άγκυρα ενός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος για την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση της Κύπρου ή την σημαντική προώθηση των συνομιλιών τόσο, ώστε να οδηγούν σε τελική και κοινά αποδεκτή λύση του Κυπριακού, δεν έγιναν δεκτές. Την ίδια τύχη είχε και η πρόταση της ελληνικής πλευράς, για αναστολή πτήσεων πάνω από την Κύπρο, η οποία δεν έγινε αποδεκτή ούτε από την Τουρκία ούτε από την Ουάσιγκτον, η οποία αρχικά

είχε προτείνει μορατόριουμ πτήσεων στο Αιγαίο και την Κύπρο. Εν τω μεταξύ, οι ΗΠΑ συνεχίζουν να ασκούν πιέσεις στην Λευκωσία για ακύρωση της συμφωνίας αγοράς των S-300, ώστε να «διατηρηθεί η δυναμική στην προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού».

Μέσα σε αυτό το αρνητικό κλίμα, και δεδομένου ότι η ελληνική επιχειρηματολογία έπεσε στο κενό, η Αθήνα άρχισε να εξετάζει την πιθανότητα να παραλάβει η ίδια τους S-300, και, δήλωσε, μάλιστα, ότι ενδεχόμενο τουρκικό πλήγμα κατά των πυραύλων αυτών θα είχε ως αποτέλεσμα την στρατιωτική απάντηση της Ελλάδας.

Τόσο η Αθήνα όσο και η Λευκωσία λοιπόν βρίσκονται προ αδιεξόδου, δεδομένου ότι η Άγκυρα παραμένει αμετακίνητα πιστή στην αδιάλλακτη και επιθετική της πολιτική, ενώ οι θέσεις και οι προτάσεις της Ελλάδας απορρίπτονται, περισσότερο ή λιγότερο εύσημα, από τους νατοϊκούς της συμμάχους και τους Ευρωπαίους εταίρους της, εφόσον δεν ήταν διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν μια νέα κρίση στο Αιγαίο ή το Κυπριακό ή ακόμα και μια διαταραχή των σχέσεών τους με την Τουρκία. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 1998, κατά την Ευρωπαϊκή Σύνοδο του Κάρντιφ, η Ελλάδα έκανε κάποιες διπλωματικές κινήσεις,¹⁸¹ με στόχο την αποκλιμάκωση των πιέσεων που της ασκούσαν, οι οποίες μεταξύ των άλλων, έθεταν ενδεχομένως σε κίνδυνο την ενταξιακή πορεία της Κύπρου. Οι πιέσεις αυτές τόσο προς την Αθήνα, όσο και προς την Λευκωσία, για την ακύρωση της αγοράς και εγκατάστασης των S-300, συνεχίστηκαν με αμείωτη ένταση από την Άγκυρα αλλά κυρίως από την Ουάσιγκτον. Η τελευταία παράλληλα, έκανε μια δελεαστική πρόταση στην Ελλάδα, που αφορούσε την πώληση έξι συστοιχιών του αντιπυραυλικού συστήματος Πάτριος-3, ενώ λίγους μήνες νωρίτερα η Ουάσιγκτον δεν συζητούσε ούτε καν το ενδεχόμενο της πώλησής τους.

Μετά από έντονη διπλωματική κινητικότητα για την άρση του αδιεξόδου, ο πρόεδρος Κληρίδης, στις 15 Δεκεμβρίου 1998, θέτει υπόψη των πρέσβων ΗΠΑ και Βρετανίας τις ελάχιστες προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα ήταν

¹⁸¹ Δέχτηκε να άρει το βέτο της στην ευρωπαϊκή χρηματοδότηση προς την Άγκυρα, τονίζοντας ότι η Τουρκία, που βρίσκεται πιο κοντά παρά ποτέ στο καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας, θα πρέπει να προσαρμοστεί στο κοινοτικό κεκτημένο, χωρία όμως αυτό να αλλάξει την γενικότερη, στάση της Τουρκίας στο Αιγαίο ή το Κυπριακό. Ibid., σελ. 469.

διατεθειμένος να ακυρώσει την εγκατάσταση των S-300.¹⁸² Η ικανοποίηση των αιτημάτων της Λευκωσίας άνοιγε τον δρόμο για την προσωρινή εγκατάσταση των S-300 στην Κρήτη. Στα τέλη Ιανουαρίου 1999, η Αθήνα και η Λευκωσία ανακοινώνουν ότι εγκατάσταση των πυραύλων θα γίνει στην Κρήτη και ότι θα συντονιστούν επιχειρησιακά με τα υπόλοιπα συστήματα αεράμυνας που διαθέτουν οι ένοπλες δυνάμεις.

Έτσι, εκτονώθηκε η λεγόμενη κρίση των πυραύλων, χωρίς θερμή εμπλοκή ή άλλα δραματικά γεγονότα, όμως η επίδρασή της ήταν σημαντική τόσο σε πολιτικό όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο, ενώ απέτελεσε ένα σοβαρό πλήγμα στην αξιοπιστία της αποτρεπτικής πολιτικής αλλά και της διαπραγματευτικής ικανότητας Ελλάδας και Κύπρου.

7.5.3 Αποτίμηση Ενεργειών

Η στρατηγική της φήμης της σταθερής και ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς, καθώς και η «στρατηγική του ενιαίου αμυντικού χώρου», μαζί με τις ελληνικές δυνάμεις που σταθμεύουν στην Κύπρο είχαν υιοθετηθεί για να αποκαταστήσουν την αξιοπιστία της ελληνικής αποτροπής στην Κύπρο.¹⁸³ Με την υποχώρηση στις πιέσεις Τούρκων και ΗΠΑ, υπέστη βλάβη, η ήδη μειωμένη αξιοπιστία της εκτεταμένης αποτροπής της Ελλάδας λόγω προηγούμενης συμπεριφοράς¹⁸⁴ και από την φύση της μειονεκτική, λόγω γεωγραφικών συνθηκών, αφού δεν καταδείχθηκε η ανάλογη «ριψοκίνδυνη» συμπεριφορά, για την υποστήριξη του δικαιώματος της Κύπρου για την αμυντική της θωράκιση, αλλ' ούτε και μια διαπραγματευτική κατεύθυνση για απόσπαση ανάλογων οφελών, όσον αφορά στην άμυνά της. Οι ΗΠΑ ενώ το 1987 («έτος Τουρκίας»), χαρακτήρισαν τα τουρκικά στρατεύματα στην Κύπρο

¹⁸² Η πρώτη προϋπόθεση ήταν η υιοθέτηση από το ΣΑ του ΟΗΕ ψηφίσματος, για επαναβεβαίωση όλων των προηγούμενων ψηφισμάτων του Οργανισμού για το Κυπριακό, να αναφέρει ρητά ότι λύση του Κυπριακού παραμένει η διζωνική ομοσπονδία, να προτρέπει τα μέρη να δεσμευθούν στην αποφυγή χρήσης βίας ή απειλή χρήσης βίας, να καλούνται σε μείωση των εξοπλισμών και στρατευμάτων, να καλούνται σε επανέναρξη του διακοινοτικού διαλόγου. Η δεύτερη προϋπόθεση ήταν να γίνουν δεσμευτικές δηλώσεις από τον Γ. Γ. του ΟΗΕ, τις ΗΠΑ και την ΕΕ. Ibid., σελ. 471.

¹⁸³ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ.

37.

¹⁸⁴ Ibidem.

αμυντικού χαρακτήρα,¹⁸⁵ δεν επιτρέπουν ούτε την πώληση αμυντικού υλικού τους στην Κύπρο, ούτε την παραχώρηση εκ μέρους της Ελλάδος αντίστοιχου αμερικανικού υλικού που ανήκει στις Ένοπλες Δυνάμεις, αλλά και αμυντικού υλικού οποιασδήποτε χώρας που έχει ενσωματωμένο εξάρτημα αμερικανικής προελεύσεως. Ακόμη, η αναβάθμιση των Τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο, που συνέπεσε με την περίοδο της κρίσεως των Ιμίων, δεν προκάλεσε ιδιαίτερη ανησυχία στις ΗΠΑ, παρότι το θέμα γνωστοποιήθηκε στον επιτετραμμένο τους, από τον Υπουργό Εξωτερικών της Κύπρου στις 30 Ιανουαρίου.¹⁸⁶

Αν λοιπόν επιδεικνύεται τόσο ελαστική συμπεριφορά απέναντι σε αυτού του είδους τις πιέσεις, που πιθανόν να είχαν κάποιο κόστος για την Ελλάδα σε περίπτωση εμμονής της, προφανώς θα επιδειχθεί πολύ πιο ελαστική όταν το κόστος για υποστήριξη της Κύπρου σε περίπτωση τουρκικής επιθέσεως θα είναι μεγαλύτερο.

¹⁸⁵ Βλ. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνο-Τουρκική Σύγκρουση*, σελ. 291.

¹⁸⁶ Βλ. Έλλης Α. - Ιγνατίου Μ., *Ήμια: Τα απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, Αθήνα, Λιβάνης, 2009, σελ. 98.

7.5 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΤΡΕΠΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

7.5.1 Εισαγωγή

Η ελληνική στρατηγική των τελευταίων τριάντα χρόνων ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια στρατηγικής αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής από τη μια και της απειλής για την πολιτική αυτονομία της χώρας από τα παγκόσμια συμφέροντα των υπερδυνάμεων από την άλλη. Πρόκειται για μια κλασσική στρατηγική της αποτροπής.¹⁸⁷

Η πιο αποτελεσματική επιλογή (υπό τις παρούσες συνθήκες) είναι μια μικτή στρατηγική, κατά την οποία η αντίσταση στις τουρκικές απαιτήσεις συνδυάζεται με υπό προϋποθέσεις συμβιβασμούς.¹⁸⁸ Δεδομένης της ύπαρξης τουρκικής απειλής, η αποτρεπτική στρατηγική θα πρέπει να αποσκοπεί στη δημιουργία και διατήρηση στρατιωτικής και διπλωματικής ισορροπίας με την Τουρκία, όπως και με άλλους πιθανούς αντιπάλους, και στην αντιμετώπιση όχι μόνο της απειλής γενικευμένης σύρραξης, αλλά και ενός ευρέος φάσματος ενδιάμεσων απειλών.¹⁸⁹

Μη επιτυχής αντιμετώπιση ενδιάμεσων ενεργειών του αντιπάλου είναι πολύ πιθανόν σταδιακά να οδηγήσει είτε σε κλιμάκωση της αντιπαράθεσης και μεγάλη πολεμική σύρραξη, είτε σε νίκη του απειλούντος επί του αμυνομένου, χωρίς πόλεμο (win by fright instead of fight).¹⁹⁰

Στις σχέσεις Ελλάδας -Τουρκίας επικρατεί μια πολύ ιδιάζουσα κατάσταση. Στην Κύπρο και στο Αιγαίο, η ελληνική αποτρεπτική απειλή

¹⁸⁷ Βλ. Υφαντής Κ., *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα, Λιβάνης, 2004, σελ. 431.

¹⁸⁸ Τρεις είναι οι βασικές επιλογές της Ελλάδας για μια σταθερή και αξιόπιστη πολιτική αποτροπής. Μια «αδιάλλακτη στρατηγική» (υιοθέτηση σκληρής και ανυποχώρητης θέσεως απέναντι στην Τουρκία), μια σταθερή αλλά εύκαμπτη στρατηγική (υιοθέτηση μιας μικτής στρατηγικής, σκληρότητας απέναντι στις τουρκικές απαιτήσεις που συνδυάζεται με συμβιβασμούς βάσει αμοιβαίων υποχωρήσεων), και η «στρατηγική κατευνασμού» (υιοθέτηση στρατηγικής μονομερών υποχωρήσεων προς την Τουρκία). Η πρώτη, μεγιστοποιεί την αξιοπιστία της ελληνικής αποτροπής, σε βάρος της σταθερότητας της αποτροπής, με μεγάλες όμως πιθανότητες κλιμάκωσης. Από την άλλη πλευρά, η στρατηγική κατευνασμού αποφεύγει τα προβλήματα της αδιάλλακτης στάσης και μ' αυτό τον τρόπο ενισχύει τη σταθερότητα της αποτροπής με μονομερείς όμως παραχωρήσεις που μπορεί να ενθαρρύνουν περαιτέρω τουρκικές απαιτήσεις. Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 40.

¹⁸⁹ Ibid., σελ. 51.

¹⁹⁰ Οι τουρκικές απειλές είναι βασικά δύο μορφών, η απώτερη απειλή γενικευμένης ή περιορισμένης πολεμικής σύρραξης, και η συνεχής απειλή σε πολλά ενδιάμεσα επίπεδα. Ibid., σελ. 61.

ουσιαστικά απέτυχε. Με την κατάληψη του βόρειου τμήματος της Κύπρου, και τις συνεχείς τουρκικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο αδιαμφισβήτητα, διαπεράστηκε η «αποτρεπτική ασπίδα» της Ελλάδας και μειώθηκε αισθητά η αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής της χώρας. Η μη αποδοχή των τετελεσμένων και οι συνεχείς αναχαιτίσεις αεροσκαφών αποτελούν, όντως, μια μικρή αντίσταση.

7.5.2 Αξιοπιστία της Ελληνικής Αποτροπής

Η αξιοπιστία της αποτροπής είναι συνάρτηση πάρα πολλών παραγόντων.¹⁹¹ Η αξιοπιστία μιας αποτρεπτικής απειλής εξαρτάται από το κατά πόσο η Ελλάδα μπορεί να πείσει ότι διαθέτει τη στρατιωτική ικανότητα να προκαλέσει δυσανάλογα μεγάλο κόστος στην Τουρκία και τη θέληση ή την πρόθεση να χρησιμοποιήσει αυτή την ικανότητα, όποτε χρειαστεί.¹⁹² Η αξιοπιστία αυτή στο πλαίσιο της εκτεταμένης αποτροπής εξαρτάται από την ικανότητα της Ελλάδας να αρνηθεί τις τουρκικές επιδιώξεις στην Κύπρο.¹⁹³ Η αμυντική μας πολιτική όμως παρουσιάζει προβλήματα και σε ότι αφορά την ικανότητά μας να αποτρέψουμε την Τουρκία και σε ότι αφορά την θέλησή μας να χρησιμοποιήσουμε την στρατιωτική μας δύναμη για τον ίδιο σκοπό.¹⁹⁴

7.5.2.1 Προβλήματα Ικανότητας

Η αποτροπή είναι ισχυρότερη όταν το κράτος επενδύει στις στρατιωτικές του δυνάμεις. Η επιδίωξη όμως ποσοτικής συμμετρίας με την Τουρκία παρουσιάζει εγγενείς δυσκολίες. Στον αμυντικό τομέα, η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με αρκετούς περιοριστικούς παράγοντες. Δεν μπορεί να ξοδέψει περισσότερα από το στρατηγικό της αντίπαλο, τουλάχιστον όχι χωρίς

¹⁹¹ Μερικοί απ' αυτούς είναι, η ποσοτική και ποιοτική επάρκεια πολεμικών μέσων, αξιόμαχη στρατιωτική ηγεσία, επεξεργασμένα επιτελικά σχέδια, οικονομική υποδομή υποστήριξης, εθνική συναίνεση όσον αφορά το εθνικό συμφέρον, εθνικό φρόνημα, ικανή, αξιόπιστη και σοβαρή πολιτική ηγεσία, σταθερότητα και συνέπεια πολιτικών και στρατιωτικών στόχων, ανεξάρτητα από εσωτερικές πολιτικές διακυμάνσεις, πλήρης συνεργασία πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις υποστήριξης γύρω από τους εξωτερικούς στόχους και το αμυντικό δόγμα, αποδεδειγμένη αποφασιστικότητα και ετοιμότητα προάσπισης των ζωτικών εθνικών συμφερόντων, εξωτερικές διασυνδέσεις και συμμαχίες, διπλωματική υπηρεσία υψηλής ποιοτικής στάθμης, η φήμη της χώρας ως προς τις παρελθούσες επιδόσεις της να αποτρέπει τους αντιπάλους της, το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης της χώρας, η πολεμική της βιομηχανία, η συμμετοχή σε στρατιωτικά σύμφωνα και γενικά οι συμμαχίες της χώρας κ.λπ.

¹⁹² Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος «Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 23.

¹⁹³ Ibid., σελ. 33.

¹⁹⁴ Ibid., σελ. 84.

σοβαρές συνέπειες για την εθνική της οικονομία, δεν έχει την ικανότητα να παράγει πιο εξελιγμένα συστήματα από τον αντίπαλο της, ούτε και μπορεί να προμηθευτεί τέτοια συστήματα μιας και οι δύο χώρες έχουν τους ίδιους προμηθευτές, οι οποίοι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν επιθυμούν να ευνοήσουν κάποια από τις δύο πλευρές¹⁹⁵.

«Υπάρχουν όμως μερικοί μεταβλητοί παράγοντες, που έχουν σχέση με την αυτονομία της εθνικής πολιτικής, σημαντικότερος από τους οποίους είναι μια υγιής οικονομία. Η οικονομική ευρωστία διασφαλίζει και το βιοτικό επίπεδο του λαού αλλά στηρίζει την διπλωματία και τις Ένοπλες Δυνάμεις. Η πρώτη λειτουργία δεν πρέπει να επισκιάζει την δεύτερη. Η εθνική οικονομία πρέπει να παρέχει την υλική ικμάδα της εθνικής άμυνας, αλλά και να στηρίζει την αναγκαία ανεξαρτησία έναντι των ξένων κέντρων ισχύος και αποφάσεων».¹⁹⁶

Πέρα από τους οικονομικούς και στρατιωτικούς δείκτες, σοβαρό πρόβλημα διαφαίνεται και στις δημογραφικές και τεχνολογικές τάσεις που επηρεάζουν την αμυντική ικανότητα της χώρας. Η γενική εκτίμηση στην οποία καταλήγουμε, είναι ότι η χώρα μας δεν έχει τη στρατιωτική δύναμη που θα έπρεπε. Το πρόβλημα είναι ότι η Ελλάδα δεν δείχνει διατεθειμένη να διατηρήσει εκείνη την ισχύ που χρειάζεται για την αξιοπιστία της αποτρεπτικής της στρατηγικής.¹⁹⁷

7.5.2.2 Προβλήματα βούλησης

Η αξιοπιστία της αποτροπής εξαρτάται ακόμη από τη θέληση μιας χώρας να πολεμήσει, αν χρειαστεί, για να προστατεύσει τα ζωτικά της συμφέροντα. Και μάλιστα, οι αποτρεπτικές απειλές είναι πιο αποτελεσματικές, όταν η πλευρά που τις έχει εκτοξεύσει έχει υπερασπιστεί τα συμφέροντά της σε παρόμοιες περιπτώσεις στο παρελθόν και κατέχει τη φήμη σταθερής και ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς.

¹⁹⁵ Βλ. Ντόκος Θάνος, «Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφάλειας τον 21ο αι», Κείμενο Πολιτικής Νο 9, ΕΛΙΑΜΕΠ 2007, σελ 3.

¹⁹⁶ Βλ. Σέκερης Γ., *Η Εθνική μας Πορεία*, στο σύνδεσμο <http://george.sekeris.org/BOOK>, σελ

7.

¹⁹⁷ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Η Κρίση στα Ίμια: Σκέψεις και προβληματισμοί», σελ. 87.

Σε αυτό το σημείο η αξιοπιστία της Ελλάδας πάσχει λόγω προηγούμενης συμπεριφοράς. Η αντίδραση της Ελλάδας, για παράδειγμα, στα γεγονότα της Κύπρου το 1974, πιο πρόσφατα, στην κρίση των Ιμίων το 1996 και με μόνη εξαίρεση την κρίση του 1987, ζημίωσε την αποτρεπτική της φήμη, αφού δεν δείχνει έτοιμη να διακινδυνεύσει κλιμάκωση, παραμένοντας αμετακίνητη στις θέσεις της. Αυτό φάνηκε καθαρά στην πρόσφατη κρίση στα Ίμια.¹⁹⁸

Τέλος, η αξιοπιστία της αποτροπής σχετίζεται με το πόσο ισχυρό και ζωτικό είναι το συμφέρον που διακυβεύεται σε μια στρατηγική αντιπαράθεση.¹⁹⁹ Ενώ για την Ελλάδα διακυβεύονται ζωτικά κυριαρχικά και εθνικά συμφέροντα, για την Τουρκία είναι «διαμεσολαβητικής σημασίας», εντασσόμενα στο παιχνίδι δυνάμεως που ασκεί η Άγκυρα, στην προσπάθεια να επεκτείνει την επιρροή της στην περιοχή.²⁰⁰

Σε τέτοιες στρατηγικές αντιπαράθεσης, ο ανταγωνιστής με το μεγαλύτερο συμφέρον αναμένεται να υπερισχύσει. Αν δεν το κάνει, όπως συνέβη στα Ίμια, τότε στέλνει στον αντίπαλο το μήνυμα ότι δεν έχει τη βούληση να υπερασπιστεί τα ζωτικά του συμφέροντα, άρα αυτά καθίστανται διαπραγματεύσιμα.

Το πρόβλημα της Ελλάδας βέβαια αποτελεί τυπικό στρατηγικό πρόβλημα εκείνων των κρατών που προσπαθούν να αποτρέψουν χαμηλής ή μέσης έντασης προκλήσεις, απειλώντας με κλιμάκωση σε γενικευμένο πόλεμο. Μια τέτοια αποτροπή, από τη φύση της δεν είναι αξιόπιστη. Η υποχωρητικότητα της στην περίπτωση των S-300 έβλαψε και την επεκτεινόμενη προς την Κύπρο αποτρεπτική της ικανότητα.

Στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας τα στρατιωτικά, γεωπολιτικά και δημογραφικά δεδομένα και οι πολιτικοί συσχετισμοί είναι τέτοιας μορφής, ούτως ώστε η σταθερότητα να διακυβεύεται, όχι από τη βελτίωση της αξιοπιστίας της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής και από την αύξηση των ικανοτήτων των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, αλλά από ένα διαφαινόμενο στρατιωτικό και πολιτικό «ανισοζύγιο».²⁰¹ Εάν δεν υπάρξει ισορροπία, η κατάσταση θα

¹⁹⁸ Ibid., σελ. 87.

¹⁹⁹ Βλ. George A. - Smoke R., *Deterrence in American foreign policy: theory and practice*, NY, Columbia University Press, 1974, σελ. 560.

²⁰⁰ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης, «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 78.

²⁰¹ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης, «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 102.

οδηγηθεί είτε σε οδυνηρές παραχωρήσεις ζωτικών ελληνικών συμφερόντων είτε σε πόλεμο.

Τέλος, «η διπλωματία είναι ένα από τα δύο κύρια εργαλεία που χρησιμοποιεί το κράτος για την υλοποίηση της εθνικής του στρατηγικής – το άλλο είναι ο πόλεμος. Η ουσία της συνίσταται στην προώθηση των εξωτερικών συμφερόντων της χώρας μέσω διαπραγματεύσεων. Μολονότι δε αποστολή της είναι, κατ' αρχήν η ειρηνική επίλυση των αναφυσόμενων προβλημάτων, δεν είναι ασύμβατη με την προσφυγή σε παντοίεις πιέσεις- οικονομικές πολιτικές και σε ακραίες περιπτώσεις, στρατιωτικές».²⁰²

7.6 Συμπεράσματα

Η Ελλάδα στη σημερινή ιστορική συγκυρία αντιμετωπίζει λιγότερο τον κίνδυνο ξαφνικής επίθεσης από την Τουρκία και περισσότερο την ικανοποίηση ενδιαμέσων στόχων της Άγκυρας, όπως η συστηματική πίεση που αποσκοπεί στη συρρίκνωση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, στο Αιγαίο, στη Θράκη, καθώς επίσης και στην Κύπρο. Αναπόφευκτα, το σωρευτικό αποτέλεσμα θα είναι, η Τουρκία να κερδίσει τον πόλεμο χωρίς σύρραξη. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η Τουρκία τις δύο τελευταίες δεκαετίες «κερδίζει την Ελλάδα με το να την τρομάζει παρά με το να την πολεμά».²⁰³

Από την έκβαση των κρίσεων μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας μετά το 1974, συνάγεται ότι στις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας υπάρχει συνεχής σχεδόν αποτυχία της αποτροπής. Οι ενέργειες αυτές της Τουρκίας τείνουν να καθιερωθούν ως σύνηθες φαινόμενο, χωρίς να δημιουργούν οιοδήποτε πολιτικό ή στρατιωτικό κόστος στην Άγκυρα, γεγονός που υποσκάπτει καίρια την αποτρεπτική στρατηγική της Ελλάδας.²⁰⁴

Η Τουρκία έχει σχηματίσει μια εξαιρετικά επικίνδυνη αντίληψη για τις ελληνικές προθέσεις. Η έλλειψη αποφασιστικότητας από ελληνικής πλευράς, αν δεν αντιμετωπιστεί άμεσα, όχι μόνο ενθαρρύνει την τουρκική

²⁰² Βλ. Σέκερης Γ., *Η Εθνική μας Πορεία*, στο σύνδεσμο <http://george.sekeris.org/BOOK>, σελ 9.

²⁰³ Βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», στο Ήφαιστος Παναγιώτης - Πλατιάς Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, σελ. 91.

²⁰⁴ *Ibid.*, σελ. 74.

προκλητικότητα, αλλά είναι πολύ πιθανό να φέρει τον πόλεμο πιο κοντά στην επόμενη κρίση²⁰⁵.

Το κυρίαρχο πρόβλημα της Ελλάδας είναι η εξισορρόπηση της Τουρκίας. Μια αλλαγή στο συσχετισμό δυνάμεων εμπεριέχει τον κίνδυνο δορυφοροποίησης της χώρας μας.²⁰⁶ Βέβαια, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η ισορροπία δυνάμεων δεν είναι ευνοϊκή, η αποτροπή επιτυγχάνεται όταν η ασθενέστερη πλευρά έχει επαρκή ισχύ για να επιβάλει στην ισχυρότερη πλευρά κόστος δυσανάλογα μεγαλύτερο από το όφελος.²⁰⁷

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαν να διατυπωθούν συμπερασματικά μερικές σκέψεις για την αποτρεπτική στρατηγική της χώρας, οι οποίες προέρχονται τόσο από το θεωρητικό πλαίσιο όσο και από τις περιπτωσιολογικές μελέτες που αναλύθηκαν:

- Υιοθέτηση μιας στρατηγικής της αποτροπής που να κάνει το κόστος ενδεχόμενης επέκτασης της Τουρκίας σε βάρος της Ελλάδας μεγαλύτερο από το προσδοκώμενο όφελος, δεν προκαλεί τον αντίπαλο και επιδιώκει τη στρατιωτική σταθερότητα σε στιγμές κρίσης. Η στρατηγική κατευνασμού όπως έχει ήδη αποδειχθεί, αυξάνει αντί να μειώνει τις τουρκικές διεκδικήσεις και πρέπει να αποφευχθεί.
- Διαρκής μελέτη και εκμετάλλευση των αδυναμιών του αντιπάλου, για τον εντοπισμό των τρόπων που θα επιβάλει η Ελλάδα το κόστος στην Τουρκία και να υπάρχει πάντα αντικείμενο διαπραγμάτευσης κατά τις κρίσεις, το οποίο να μην επηρεάζει τα εθνικά μας συμφέροντα.
- Στήριξη της αποτρεπτικής στρατηγικής κατ' αρχήν, μόνο στα εθνικά πλαίσια (εθνική αποτροπή). Πρέπει όμως να ανιχνεύονται και πιθανές συμμαχίες με χώρες που έχουν προβληματικές σχέσεις με την Τουρκία και να ασκείται πολιτική με αντίβαρο, όταν εκδηλώνεται ενέργεια κατά των συμφερόντων της χώρας²⁰⁸. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο να εξασφαλίσουμε και μια στρατηγική συμμαχία για μια σχετική αυτονομία στα εξοπλιστικά μας προγράμματα μέσω ειδικής σχέσης με μια μεγάλη δυτική

²⁰⁵ Βλ. Πλατιάς Αθανάσιος, «Η Κρίση στα Ίμια: Σκέψεις και προβληματισμοί», σελ. 89.

²⁰⁶ Ibid., σελ. 92.

²⁰⁷ Ibid., σελ. 87.

²⁰⁸ Ν. Κοτζιάς, *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας τον 21ο αι.*, Καστανιώτης, Αθήνα 2010, σελ. 278.

δύναμη και παροχή διπλωματικής υποστήριξης σε περιπτώσεις κρίσεων.²⁰⁹

- Ορθολογική χρησιμοποίηση του διατιθέμενου για αμυντικές δαπάνες προϋπολογισμού και επένδυση στην επιλογή, εκπαίδευση και αξιολόγηση του μονίμου προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων, για απόκτηση "ποιοτικής υπεροχής" και εξισορρόπηση του ποσοτικού πλεονεκτήματος της Τουρκίας. Άλλωστε η αρμονική σύζευξη άμυνας και οικονομίας αποτελεί έναν από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες στον ελληνοτουρκικό ανταγωνισμό²¹⁰.

- Επιδίωξη διαπραγματεύσεων μόνο από θέση ισχύος, γιατί "ο ισχυρός επιβάλλει ότι του επιτρέπει η δύναμη του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιτρέπει η αδυναμία του" (Θουκυδίδης).

- Επιδίωξη οικονομικού εκσυγχρονισμού, γιατί η αμυντική ικανότητα, είναι ευθεία συνάρτηση των οικονομικών πόρων που διατίθενται στον τομέα της άμυνας²¹¹.

- Δημιουργία ανώτατου θεσμικού οργάνου για μελέτη και παρακολούθηση των εξελίξεων στις σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας (αλλά και άλλων γειτονικών χωρών), ώστε να τυποποιούνται οι ενέργειες σε κυβερνητικό και στρατιωτικό επίπεδο για καλύτερη διαχείριση των κρίσεων.

- Σαφής χάραξη των «κόκκινων γραμμών» και κοινοποίηση τους στην Τουρκία. Κατά την παραβίασή τους η Τουρκία πρέπει να γνωρίζει με σαφήνεια το ποιες θα είναι οι συνέπειες, το εύρος και η σοβαρότητά τους²¹². Η παραβίαση αυτών των γραμμών πρέπει να συνεπάγεται αυτόματη, προσχεδιασμένη και αποφασιστική αντίδραση από την ελληνική πλευρά, αφού πρώτα έχει προϋδεάσει και δοκιμάσει τον μηχανισμό αντιδράσεως.

- Επίλυση προβλημάτων διακλαδικότητας των Ενόπλων Δυνάμεων και του καθεστώτος της ηγεσίας τους κατά την περίοδο της ειρήνης.

- Θεσμική συνεργασία των κρατικών υπηρεσιών και κυβερνητικών οργάνων που εμπλέκονται στην εκτίμηση, πρόβλεψη, διαπίστωση και χειρισμό

²⁰⁹ Αθ. Πλατιάς, «Εκτός Συνόρων: Ρεαλιστική προσέγγιση Εθνικής Στρατηγικής», Παπαζήσης, Αθήνα 1997, σελ 32.

²¹⁰ Χ. Κόλλιας «Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα, Οικονομία και Εθνική Στρατηγική», Πατάκης, Αθήνα 2000, σελ 90.

²¹¹ Χ. Κόλλιας «Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα, Οικονομία και Εθνική Στρατηγική», Πατάκης, Αθήνα 2000, σελ 71.

²¹² Ν. Κοτζιάς, *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας τον 21^ο αι.*, Καστανιώτης, Αθήνα 2010, σελ 272.

των κρίσεων (πολιτικών και στρατιωτικών).

- Τέλος, η διπλωματική λύση σε οποιαδήποτε διαφορά μεταξύ κρατών πρέπει να είναι η πρώτη επιδίωξη. Επειδή όμως αυτό εξαρτάται από τον αντίπαλο, «ο πόλεμος δυστυχώς, εξακολουθεί να αποτελεί καθοριστική διάσταση του διεθνούς συστήματος. Ακόμη άρα και για τις πιο ειρηνόφιλες χώρες, οι Ένοπλες Δυνάμεις παραμένουν ο ύστατος επιδιαιτητής των διεθνών διαφορών- το έσχατο μέσο άμυνας και ο βασικός συντελεστής αποτροπής, συνεπώς και σημαντικότερο επικουρικό μέσο της διπλωματίας. Αυτό δε ισχύει όλως ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ελλάδος».²¹³

- «Όσον αφορά στο μήνυμα της αποτροπής προς την Τουρκία και στα πλαίσια της μικτής στρατηγικής της αποτροπής, αυτό θα πρέπει να είναι 'αν προτίθεστε να μας αποσπάσετε έδαφος, πρέπει να πολεμήσετε. Αν πάλι μέριμνά σας είναι, όπως ισχυρίζεσθε, η ασφάλειά σας, είμαστε πρόθυμοι να αναζητήσουμε από κοινού τον ειρηνικό διακανονισμό των διαφορών μας'».²¹⁴

²¹³ Βλ. Σέκερης Γ., *Η Εθνική μας Πορεία*, στο σύνδεσμο <http://george.sekeris.org/BOOK>, σελ. 9.

²¹⁴ *Ibid.*, σελ. 74.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

8.1 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ

Η μελέτη της αποτροπής έγινε συνώνυμο με την μελέτη της διεξαγωγής του ψυχρού πολέμου. Η αντιπαράθεση καθόρισε την ιδέα της αποτροπής και όχι το αντίθετο²¹⁵. Τώρα που η ιδέα αυτή δεν είναι πλέον η επικρατούσα, η αποτροπή είναι οριακή, συμπτωματική, ή θεωρητική. Σαν στρατηγική, προσφέρει μια επιλογή μεταξύ πολλών, πιθανόν κατάλληλων, σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Η αποτροπή βοηθά στην εξήγηση γιατί μερικές στρατηγικές κινήσεις επιλέγονται από δυσανεστήμενα κράτη και γιατί άλλες, θεωρούνται σημαντικές από φοβισμένα κράτη. Όμως Εγγύηση όμως για επιτυχία δεν υπάρχει. Επειδή όλες οι στρατηγικές που βασίζονται στην αποτροπή εξαρτώνται τελικά από την συνεργασία των αντιπάλων, υπόκεινται σε αμφισβήτηση²¹⁶.

Η συμβατική αποτροπή, όπως και ο πειθαναγκασμός, δεν προσφέρουν μια πανάκεια. Υπό μερικές συνθήκες, απειλές συμβατικής αντίδρασης είναι αποτελεσματικές για κέρδος χρόνου, κατά την διάρκεια του οποίου μπορεί να επιτευχθεί ειρηνική επίλυση των διαφορών. Ιδιαίτερα αν εμπλέκονται αντίπαλοι που δεν επιθυμούν τον κίνδυνο, είναι πιθανό για κάποιο χρόνο να αναστείλουν τις επιλογές τους για επίθεση. Ακόμα και τότε όμως, η συμβατική αποτροπή δεν προσφέρει την προοπτική ενός σταθερού αδιεξόδου.

Η ύπαρξη μόνο αποτρεπτικών απειλών, δεν σημαίνει ότι λαμβάνει χώρα «συνετή» λήψη αποφάσεων. Οι περιορισμοί στην αντίληψη και στην επικοινωνία τόσο μεταξύ ατόμων, όσο και μεταξύ οργανισμών, το γεγονός ότι ορισμένοι ηγέτες ή κυβερνήσεις φαίνεται να μην επηρεάζονται από απειλές και η διαρκής πιθανότητα λανθασμένων υπολογισμών, συνιστούν δυσκολίες που υπεισέρχονται στην εφαρμογή της αποτροπής.

Έτσι, απαντήσεις στο ερώτημα, περί των συνθηκών υπό τις οποίες η αποτροπή έχει πιθανότητες να επιτύχει, δεν μπορούν να είναι οριστικές. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες, οι οποίοι αλληλοεπηρεάζονται κατά την διάρκεια μιας κατάστασης αποτροπής και επιδρούν στην εξέλιξη των γεγονότων, συνηγορώντας στην επιτυχία ή την αποτυχία της.

²¹⁵ Lawrence Freedman "Deterrence", Polity Press, Cambridge 2009, σελ 117-129.

²¹⁶ C. Gray, "Maintaining Effective Deterrence", Carlisle, Strategic Studies Institute, US Army War College 2003, σελ 18, 30.

αλλάζει αυτό, θα απαιτηθούν πολύ σοβαρότερες ενέργειες από τις διπλωματικές, οι οποίες προφανέστατα θα έχουν πολύ μεγαλύτερο κόστος.

Αλλά και το ιστορικό επικράτησης με μια καθαρή νίκη στο παρελθόν δεν βοηθάει ιδιαίτερα. Προφανώς ο επιτιθέμενος έχοντας διδαχθεί από την ήττα του, προσπαθεί να αποφύγει μια νέα ήττα. Μια άμεση νίκη επιβαλλόμενη από τον αμυνόμενο συχνά αποδεικνύεται Πύρεια. Μακροπρόθεσμα, ένα αδιέξοδο είναι ασφαλέστερη έκβαση, και είναι η μόνη συμπεριφορά του παρελθόντος που συνήθως δεν συνδέεται με την αποτυχία της αποτροπής²¹⁹.

Συνοπτικά, και κατόπιν της αναλύσεως που προηγήθηκε στην παρούσα εργασία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, η αποτροπή δεν είναι μόνο μια θεωρία αλλά και ένα ισχυρό εργαλείο πολιτικής. Όμως, δεν είναι βάσιμη η προσδοκία ότι η αποτροπή θα παραμείνει για πάντα ως το κυρίαρχο στοιχείο της στρατηγικής ασφαλείας ενός κράτους. Το ενδιαφέρον της αποτροπής, διαφοροποιείται ανάλογα με τις συνθήκες και για καθαρά στρατηγικούς λόγους δεν πρέπει να αναμένεται ότι ο ρόλος της αποτροπής θα είναι διαρκής. Η κατάσταση της αποτροπής μπορεί να είναι και αβέβαιη και μεταβλητή. Η επιτυχία ή μη της επιλογής της εξαρτάται από τον σκοπό των δρώντων και τις διαθέσιμες επιλογές²²⁰.

Μερικές φορές μπορεί να αποτελεί την καλύτερη εναλλακτική λύση, ενώ άλλες φορές μπορεί να μην είναι ιδανική για να αντιμετωπίσει τις αναδυόμενες απειλές. Δεν πρέπει όμως, ούτε να επιταχύνεται μια υφιστάμενη κατάσταση αποτροπής, ούτε να απορρίπτεται η αποτροπή, ως μη δυνάμενη να εφαρμοστεί. Είναι πιο ρεαλιστικό για τις χώρες να θεωρούν την αποτροπή, μερικές φορές ως την κατάλληλη επιλογή και άλλες φορές όχι²²¹.

²¹⁹ Paul Huth and Bruce Russett, "Deterrence Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly*, Vol 32:1, Blackwell 1988, σελ 39.

²²⁰ T. V. Paul in "Complex Deterrence-Strategy in the Global Age", Chicago University Press, Chicago 2009, σελ 5.

²²¹ Jeffrey W. Knoff in "Complex Deterrence-Strategy in the Global Age", Chicago University Press, Chicago 2009, σελ 42.

πολιτικές δυνάμεις στην Τουρκία επιθυμούσαν την πολεμική αντιπαράθεση. Επίσης, κατά την αραβοϊσραηλινή διαμάχη, τον Απρίλιο του 1967, μετά την αεροπορική προσβολή συριακών θέσεων από το Ισραήλ, σε ανταπόδοση των βομβαρδισμών του από τον συριακό στρατό, η Αίγυπτος εξέλαβε την επιστράτευση μονάδων του ισραηλινού στρατού - του οποίου το μεγαλύτερο μέρος αποτελείτο από πολίτες - ως προετοιμασία για πόλεμο. Οι κινήσεις των στρατευμάτων των δυο πλευρών κλιμάκωσαν την ένταση και οδήγησαν στο προληπτικό κτύπημα της Αιγύπτου από το Ισραήλ και στο γνωστό αποτέλεσμα του πολέμου του 1967.

Από την άλλη πλευρά, η αποτροπή είναι πιθανόν να επιτύχει αν ο αμυνόμενος ακολουθήσει μια σταθερή αλλά ευέλικτη διπλωματική στρατηγική, και να αποτύχει για εκείνους τους αμυνόμενους οι οποίοι προσπάθησαν να είτε να συμβιβαστούν είτε να εκφοβίσουν. Ο συμβιβασμός και η υπερβολική προσοχή σηματοδοτούν έλλειψη αποφασιστικότητας και στρατιωτικής επάρκειας, ενώ η υπερβολική σκληρότητα διακινδυνεύει την εμπλοκή της διαπραγματευτικής φήμης του επιτιθέμενου σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην αποσυρθεί από τις αξιώσεις του. Επίσης, η υπερβολική στρατιωτική κλιμάκωση από τον αμυνόμενο εγείρει την πιθανότητα ο ίδιος να αρχίσει τον πόλεμο και να παρασύρει τον επιτιθέμενο σε ότι αυτός αντιλαμβάνεται σαν μια προληπτική ενέργεια. Αυτή είναι η περίπτωση του προληπτικού κτυπήματος της Αιγύπτου από το Ισραήλ κατόπιν λανθασμένης ερμηνείας των ενεργειών του από την Αίγυπτο. Σχετική βέβαια είναι και η κρίση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, το 1987, κατά την οποία η Ελλάδα τήρησε σκληρή και ανυποχώρητη στάση, αλλά έδωσε διέξοδο για την αξιοπρεπή υποχώρηση της Τουρκίας.

Ο ρόλος της φήμης ή της παρελθούσης συμπεριφοράς, επηρεάζει τις επιλογές κατά την διάρκεια μιας κρίσεως της αποτροπής. Ένα ιστορικό υπαναχωρήσεως από μια αποτρεπτική απειλή σε προηγούμενη αντιπαράθεση αποδεικνύεται επικίνδυνο, ενθαρρύνοντας μόνο τον επιτιθέμενο να αναμένει και πάλι επίδειξη αδυναμίας. Αυτή ακριβώς η περίπτωση έχει εφαρμογή στις σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας, αφού μετά το 1974 η έκβαση κάθε κρίσεως συνοδεύεται από ελληνική υποχώρηση. Σε κάθε νέα κρίση, η Τουρκία απαιτούσε και θα απαιτεί, εκ νέου υποχώρηση. Για να

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Ελληνόγλωσσα

1. Βερέμης Θ., *Ιστορία των ελληνοτουρκικών κρίσεων, 1453-2005*, Αθήνα, Σιδέρης, 2005.
2. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση: από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S-300 και το Ελσίνκι, 1955-2000*, Αθήνα, Σιδέρης, 2001.
3. Έλλης Α.- Ιγνατίου Μ., *Ίμια: Τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, Αθήνα, Λιβάνης, 2009.
4. Ήφαιστος Π. – Πλατιάς Α., *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992.
5. Κολιόπουλος Κων/νος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008.
6. Κόλλιας Χ. *Ελλάδα-Τουρκία: άμυνα, οικονομία και εθνική στρατηγική*, Αθήνα, Πατάκης, 2000.
7. Κοτζιάς Ν., *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας τον 21ο αι.*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2010.
8. Λυμπέρης Χρ. *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*, Αθήνα, Ποιότητα, 2005.
9. Ντόκος Θ., Π. Τσάκωνας, *Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2005.
10. Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6^{ος} – 11^{ος} αι.*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001.
11. Πλατιάς Αθ., *Εκτός συνόρων: ρεαλιστική προσέγγιση της εθνικής στρατηγικής*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1997.
12. Ροζάκης Χ., «Μια απόπειρα σύνθεσης της ελληνοτουρκικής κρίσης», *Οικονομία και Κοινωνία*, Νο1, Μάιος 1979.
13. Σβολόπουλος Κ., *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, Εστία, 2007.
14. Υφαντής Κ., *30 Χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*, Αθήνα, Λιβάνης, 2004.
15. Σέκερης Γ., «*Η Εθνική μας Πορεία*», <http://george.sekeris.org/Book>.

Ξενόγλωσσα

16. Paul T., Morgan Patrick, Writz J. (επιμ.), *Complex deterrence: strategy in the global age*, Chicago, Chicago University Press, 2009.
17. Freedman Lawrence, *Deterrence*, Cambridge, Polity Press, 2009.
18. Gray Collin, «*Maintaining effective deterrence*», Carlisle, USA War College 2003.
19. George A, and Smoke R., *Deterrence in American foreign policy: theory and practice*, NY, Columbia University Press, 1974.
20. Lieberman E., «*Deterrence theory: success or failure in Arab-Israeli wars*», National Defense University, McNair Paper 45, Washington DC 1995.
21. Mearsheimer J., *Conventional deterrence*, London, Ithaca, 1983.
22. Morgan Patrick, *Deterrence – A conceptual analysis*, California, Sage Publications, 1983.

23. Morgan Patrick, *Deterrence now*, Cambridge, Sage Publications, Cambridge University Press, 2003.
24. Schelling Thomas, *Arms and influence*, London, Yale University Press, 1966.
25. Wyllie James, *The deterrence condition: international security in the modern world*, London, Macmillan Press, 1996.
26. Baylis J., Booth K., Garnett J., Williams Philip (επιμ.), *Contemporary theories: strategy and policies*, 4th edition, NY, Holmes and Meier Publishers, 1980.
27. Zagare F., Kilgour D., *Perfect deterrence*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Άρθρα

28. Huth Paul and Russett Bruce, «Deterrence: failure and crisis escalation», *International Studies Quarterly*, Vol 32, No1, Blackwell 1988.
29. Huntington S., «Conventional deterrence and conventional retaliation in Europe», *International Security*, Vol 8, No 3, Winter 1983-1984.
30. Jervis Robert, «Deterrence and perception», *International Security*, Vol 7, No 3, Winter 1982-1983.
31. Orme John, «Deterrence failure: a second look», *International Security*, No 4, Spring 1987.
32. Rhodes E., «Conventional deterrence», *Comparative Strategy*, Vol. 19, No 3, Routledge, London 2000.

ΗΜΕΡΙΑΔΕΣ

33. Ντόκος Θ., *Ελληνική πολιτική εθνικής ασφάλειας τον 21ο αι*, Αθήνα, Κείμενο Πολιτικής No 9, ΕΛΙΑΜΕΠ 2007.
34. Πλατιάς Αθ., «Η ελληνική αμυντική πολιτική και η κρίση στα Ίμια: σκέψεις και προβληματισμοί», Αθήνα, ΙΣΤΑΜΕ, Απρ-Ιουλ 1997.

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000108873